

VIGILIA

SZERKESZTI

SÍK SÁNDOR

ZEMPLÉN GYÖRGY
HARCOS OTTÓ
NEWMAN KARDINALIS
TÚZ TAMÁS
BALANYI GYÖRGY
CSANÁD BÉLA
FEKETE ISTVÁN
MIHELICS VID
RADÓ POLIKÁRP
BELON GELLÉRT

írásai

1951 JUNIUS

TARTALOM

	Oldal
Zemplén György: A személyiség kibontakozása és Szent Tamás ember-eszménye	281
Harcos Ottó: Aldott az ostorod (Vers)	290
Newman kardinális: A lélek vágya Isten után	291
Tűz Tamás: Lelkemet egyedül (Vers)	293
Balanyi György: Istenes Szent János elindulása	294
Csanád Béla: Egy vacsora emlékére (Vers)	304
Fekete István: Apám (Elbeszélés)	305
Kérdések és távlatok (Mihelics Vid folyóiratszempléje)	315
SZEMLE	
Radó Polikárp: A pünkösöd utáni idő gondolatvilága	322
(r. gy.): Jegyzet két szociális hétről	326
Belon Gellért: Miről szeretne hallani a hívő? (Hozzászólás r. gy. cikkéhez)	330
V. K.: A magyar irodalom bibliográfiája 1945—1949	335

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sik Sándor.

Főmunkatársak: *Mihelics Vid és Rónay György.*

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4, postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos-utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Egyes szám ára: 5 forint. Előfizetés: egy évre 44 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

A SZEMÉLYISÉG KIBONTAKOZÁSA ÉS SZENT TAMÁS EMBER-ESZMÉNYE

Mikor a fiatal kereszténység bensőségebb kapcsolatba lép a hel-
lén bölcsélettel és a nagy rétorok, — Justinus, alexandriai Kelemen,
Origenés, — az örök Ige, a logos spermatikus kinyilatkoztatását fedezik
fel Athén bölcsességében, Tertullian keserű szavakkal kiált fel: „Jézus
Krisztus után mit kezdünk az emberi tudományszomjjal és mit kezd-
jünk a kutatással az evangéliumok birtokában?” Tertullian kérdésére,
H. W. Rüssel szerint, a tomizmus nevében E. Gilson felelt: a kapcsolat
Athén és az evangélium között: az ember. „Az ember, a test és a
lélek a ma osztatlan egésze, mely kétségtelenül nem tudta volna meg-
váltani önmagát kereszténység nélkül, de nélküle a kereszténység sem
talált volna semmit, amit megváltson.”

Aquinói Szent Tamás világnézetében megkapó szintézisbe kapcsolat-
lódik a kinyilatkoztatás emberfogalma és az antik antropológia. A szá-
zadok gördülő forgataga azonban új ismeretek felé haladt. Az antik
bölc a kozmosz harmonikus értékrendjében szemlélte az embert, a mo-
dern tudós embere az autonom, mindentől elszakadt, mindentől füg-
getlen, immanens értékekre néző magános és gyökértelen ember.

A modern lélekbúvár a természettudományos kutatás módszeres
eszközeivel dolgozik. Eszköze, és tudásának mértéke a tapasztalás. A
tények érdeklik, a megfogható, az átélhető valóság. Figyelmét lenyü-
gözi az egyszeri, az esedékes, a mélység, a kiszámíthatatlan, az egyéni
jellegzetességek és az egyéni sorsalakulás irracionális világa. A meta-
fizikumtól idegenkedik, a legtöbbször kereken tagadja lehetőségét, de a
metafizikum mégis becsúszik világképebe, a szubjektivista, relativista,
immanens, autonom gondolkodás termékébe.

Chasterton mondja, hogy Szent Tamás Aristoteles filozófiáját meg-
keresztelte. Megkeresztelhető-e a modern tudomány emberfogalma? Szent-
Tamás antropológiája megállja-e a helyét a modern tudomány eredmé-
nyei előtt? Elvileg a válasz nem is olyan nehéz. A tények síkjában el-
foglalható bármely lélektani megállapítás, mert a tények az igazságnak
ellen nem mondhatnak. A lélektani eredmények kitérítik bölcséleti
és teológiai látásunkat, új alkalmazásokat és új megoldásokat köve-
telhetnek és megtermékenyíthetik a hagyományos tudomány eredmé-
nyeit. Egészen mácként áll a dolog a tények mögött meghúzó meta-
fizikummal. Ha ezek tényleg a jelenségek egyedüli magyarázatául szolgál-
nának, akkor valóban megdőlné a szenttamási gondolat. Ha azon-
ban kimutathatjuk, hogy a tomista antropológia szilárd alapul szolgál
mindazon tények és igazolt elméletek számára, amelyek a modern lé-
lektani kutatásban jelentkeznek, akkor Szent Tamás újra keresztapa
lehet és az antik világ gyermekei mellé befogadhatja, kissé megmos-

datva és szalonképesen felöltöttetve a jelenkor rakoncátlan gyermekeit is.

Az óriási problémakör szerteágazó területén szeretném megmutatni, hogy a modern mélylélektani kutatás tanítása a személyiség kibontakozásáról hogyan építhető be a tomizmus antropológiájába.

A múlt század végén kialakuló kísérleti lélektan eredményei és problémái között édeskeveset hallunk arról, ami igazán emberi az emberben: az Én, a személy, a szabadság problémáiról. A tudományos lélektan elveszett az aprólékos részletkérdések tárgyalásában, hozott értékes, gyakorlatilag is hasznosítható eredményeket, de elszakadt az élő embertől. A karakterológia sztatikus irányai, például Ribot, Kretschmer, Häberlin, De Senne valamivel már közelebb vittek a világossághoz, de megrekedtek az embertípusok merev és sztatikus jellemzésénél.

Orvos pszichiaterok gyakorlatában jelennek meg először azok az eszmék, amelyek a lelki életnek eddig alig sejtett mélységeit tárták fel a tudományos kutatás előtt. Nagy művészek, írók és gondolkodók, misztikusok és léleknevelők ösidők óta megéreztek valamit ennek a másik világnak a titkaiból, a tudomány kapui azonban sokáig zárva maradtak a lélek félelmetes rétegeinek feltárása előtt.

Az első lépést a lelki világ távlatainak kitágítása jelentette. A korábbi és a korabeli lélektan úgy gondolta, hogy az ember lelki világa a tudat jelenségeire korlátozódik. Lelki annyi, mint tudatos. Freud orvosi tapasztalatai alapján megállapította, hogy a lélek határai túlmutatnak a tudat keretein. Amit tudatnak nevezünk, csak vékony szelete a lelki világ egészének. A tudat mögött eleven, dinamikus élet folyik és ez a tudatalatti világ erősen befolyásolja tudatunkat.

Freud hivatkozott az úgynevezett téves cselekvésekre, az álmokra és a neurótikus betegségekre. A téves cselekvés, elszólás, elfelejtés esetén kimutatta, hogy a zavar két hajlandóság ütközéséből fakad: a tudatos én szándékát keresztezi a tudatalatt lappangó vágy. Ez a vágy nem érvényesülhet a tudatos szándék elfojtó ereje miatt. Adandó alkalommal azonban valahogyan mégis áttör és megzavarja a téves cselekvésben a szándékos cselekvés útját. Az álmok nem a képzelet értelmetlen és szeszélyes játéka. A mélyebb elemzés segítségével értelmet nyernek. Az álmokkép csak külső burka és hordozója egy mélyebb tartalomnak. Ez a tartalom: ösztönös vágyaink teljesedése. Minthogy az én a tudatos életben kiszorított vágyakat az álom idején sem engedi leplezetlenül érvényesülni, azért a vágyak álcázva, szimbólikus képekbe öltözötten jelentkeznek az alvás idején. Az álom a tudatalatti, kiszorított vágyak teljesedése, álcázott, szimbólikus formák között. Hasonlóan kell értelmeznünk a neurózisokat. Gyökerük a gyermekkorban kiszorított, meg nem oldott ösztönös vágy. A felnőtt ember a társadalmi, esztétikus, higiénikus gátlások következtében nem engedi perverz, romboló, társadalomellenes ösztöneit érvényesülni. Ha a személyiség nem elég erős az ösztönök belső nyomásának elviseléséhez, akkor a vágy neurótikus tünetekben érvényesül: kényszerképzetek, félelmek, hisztériás bénulások a lelki egyenértékei az elfojtott és meg nem oldott ösztönös szükségleteknek.

Jelen problémánk szempontjából nem fontos, hogy külön foglalkozzunk Freud ösztöntanának egyoldalúságaival. Rendkívül fontos azon-

ban a továbbiak megértéséhez az a kép, amelyet a lelki világ szerkezetéről rajzol. A lelki egész sokkal több, mint a tudat: magában foglalja a tudatalatti világ tartalmait is. Az ember ősi ösztönei, amelyek a gyermekkorban leplezetlenül jelentkeznek, a nevelés következtében kiszorulnak a tudatból. A kiszorított tartalmak alkotják az ösztönök világát. A tudatalatti *das Es-t*, az *ósvalamit*. A tudatos *Én* csak vékony szelete az egész egyéniségnek. A külvilág hatására alakul ki: az ösztönök romboló erejének állít korlátot. A lelki egész ösztönösen megérzi, hogy ha nem alkalmazkodik a társadalom korlátaival, sorsa menthetetlenül az elmúlás és a romlás felé vezet. Ezért alakul ki a gyermekkor hajnalán az *Én*, a közvetítő az ösztönök világa és a külvilág között. Egyes esetekben sikerül az alkalmazkodáson túl az ösztön magasabbrangú feldolgozása is. Ennek a szublimációnak útján alakul ki a *Feliettes Én*, az ember erkölcsi, vallási eszméinek, lelkiismeretének fogalata.

C. G. Jung, zürichi ideg orvos, alapvonásaiban magáévá teszi a freudi sémát. A horizont azonban még jobban kitágul. Jung már nemcsak az orvos szemével nézi az embert, hanem felfedezi benne a kulturális értékek hordozóját is. A kultúra az egész emberiség fáradozásának gyümölcse. Jung úgy gondolja, hogy a tudatalatti világ körét tágabbra kell fogni. A tudatalatti magában foglalja a kiszorított tartalmakat: erről — úgy véli — minden nehézség nélkül meggyőző az orvosi tapasztalás. A tapasztalat azonban sokkal többet mond. A betegek álmaiban, képzeletük játékában felbukkannak olyan tényezők is, amelyek a mindennapi élet eseményeiből nem magyarázhatók. Szimbólumok jelentkeznek, amelyek egyaránt felfedezhetők a görög mitológiában, a kínaiak erkölcsi tanításában vagy az ősi hindu legendákban. A szimbólumok mögött ősi emberi igények rejtőznek. A tudatalatti nemcsak az egyes ember hajlandóságainak és személyes tapasztalatainak letéményese, hanem magában foglalja az emberiség, az ősök hajlandóságait és tapasztalatainak összességét. Nem szabad naív módon velünk született eszmékre vagy készen kapott cselekvési mechanizmusokra gondolnunk. Amit az egyes ember örököl, az dinamikus nyomokban, funkció-lehetőségekben húzódik meg a lélek mélységeiben. Az egyén örökli azokat a diszpozíciókat, amelyek az ősök tapasztalata révén az emberiség évezredek fejlődésében kialakultak. Ezek a diszpozíciók, — ősi igények és hajlandóságok, élet és kultúra-teremtő vágyak megtestesítői, — jelentkeznek az álmok szimbolikájában és hatékonyak a neurótikus bánalmak esetén.

A szimbolikus képzeteket nevezi Jung a *r c h e t i p u* soknak. Az anya és az élettárs, a férfi és a nő, az Isten és a démon, a jó és a rossz képe ilyen archetipusokban száll fel a tudatalatti világ mélységeiből.

A kollektív tudatalatti elgondolásán épül Jung lélektanának legsajtósebb gondolata: a személyiség kibontakozásának útja, amelyet *i n d i v i d u á c i ó s f o l y a m a t n a k* nevez.

Érdekes jelenség, — mondja, — hogy az újjákkori ember milyen nagy érdeklődéssel fordul a gyermek felé. A gyermeket akarja nevelni, a gyermekből akar személyiséget alkotni. Nem veszi észre, hogy a ne-

velőnek elsősorban saját magának kellene személyiségnek lennie: ez pedig vajmi ritkán mondható a mai emberekről. De egyébként is reménytelen vállalkozás, ha a gyermekből akarunk személyiséget nevelni. A személyiség valamilyen teljességét, zárt egységet, meghatározottságot jelent. A gyermek nem lehet ilyen egész: a személyiség kialakítása csak későbbi korokban lehetséges. Mi lehet azonban annak az oka, hogy az emberek olyan lázasan iparkodnak a gyermeket „személyiséggé” nevelni? Nyilván az, hogy mindenki érzi saját magában a befejezetlent, a határozatlant, a részlegeset, egyszóval a „gyermeket”. Amikor a gyermeket akarjuk személyiséggé nevelni, akkor tulajdonképpen a saját lelkünk mélyén élő gyermeket vetítjük ki és amit elmulasztottunk önmagunkkal szemben az élet valóságában, azt szeretnénk a gyermekben valóra váltani.

Jung szerint az újkori, nyugati ember nagyon ritkán jut el a személyiség magaslataira. A legtöbb ember befejezetlen marad, önmaga teljessége soha nem lát napvilágot. Felo'dódik a „tömeg”-ben, a társadalmi szerepben, felszívódik a „más”-ban, nem éli saját életét, életének ritmusa, a kollektív közösséggel lüktet együtt. Ez a megoldás mindenesetre könnyű, kényelmes, de nem veszélytelen. A kollektív tudatalatti igényei ott szunnyadnak az emberi lélek mélyén és követelik jogaikat. Az ember bedughatja füleit a hívó szó előtt, de ennek a kifelé fordulásnak, a társadalmi szerepben való feloldódásnak nagy az ára. Elsorvad, ami az embernek személyes lehetősége, befejezetlen, torzó marad az embri egyéniség. A neurózis sokszor ilyen döntő figyelmeztetés. A neurótikus tünetekben az eltemetett igények, az érvényesülni nem tudó lehetőségek kérnek szót. A neurózis megbolygatja a tudat látszólagos egyensúlyi helyzetét, hogy érvényre juttassa az elhanyagolt lélekrészeket, helyreállítsa a harmóniát, amelyet egyik vagy másik lelki vonás egyoldalú érvényesülése megzavart. Az individuáció, a személyiséggé válás éppen azt jelenti, hogy az ember kiszakad a tömegember kötöttségeiből és saját belső törvénye szerint kezd élni. Érvényesülni engedi azt, ami a tudatalatti világ hajlandóságaiban benne él: felszínre hozza a teljes embert. A személyiség magánosságot jelent, a magános sors pedig sajátos rendeltetés gyümölcse. Egyéniség csak az lehet, akiben megszólal a belső hang, a rendeltetés, a végzet szava. Napfényre kerülnek a lélek mélyén szunnyadó lehetőségek és a lélek, az Én, szemébe néz sorslehetőségeinek. Végzetessé válik a találkozás, ha a tudatalatti világ kérlelhetően igénye elsöpri az Én-t és korlátlan uralomra jut a lélekben. Ennek a fragikus ütközésnek legjellegzetesebb esete a lelki betegség, a lélek elborulása, elmerülése a tudatalatti világ ködtengerébe. A nagyzási mánia, vagy az üdöztetési félelem így törheti össze a bontakozó egyéniséget. Terméketlen marad a találkozás, ha az Én visszariad a látomástól és újra a külvilág, a kollektív személytelenség védőkarjaiba menekül. A személyiség akkor bontakozik ki, ha az Én felismeri a látomásban egész emberségének küdetét, vállalja sorsát, megnemesíti és önmagába beépíti a feltörekvő hajlandóságot.

Elsősorban az álmok világában jelentkeznek az individuációs tartalmak.

Az álom Jung elgondolásában mélyebb és átfogóbb jelentőségű, mint Freud ösztöntanában. Az álom a lélek kielégületlen, befejezetlen, elhanyagolt rétegeiből száll fel. Nemcsak vágyteljesedés, hanem szimbóluma a lélek hiányának és új feladatainak. Lehet figyelmeztetés és vigasztalás, buzdítás és intés. Egyszer megmutatja, hogy valami még hiányzik a lelki élet teljességéből, máskor öva int az úttól, amely felé a tudatos én haladni szándékozik. Az álmok szimbolikája lehet a mindennapi élet kicsinyes problémáinak képviselője, de az igazán nagy, bár ritkább álmok, a kollektív tudatalatti tartalmainak hordozói. Örök emberi vágyak és igények, az individuum kibontakozásának álmásai jelentkeznek bennük.

Jung az individuáció egyik legszebb példáját az Údvözítő történetében látja. Nem kell hangsúlyoznom, mennyire elégtelen Jung materialista értelmezése. De elvonatkozva az Údvözítő istenségétől, mint példa alkalmas arra, hogy megvilágítsa Jung gondolatát, és egyúttal rámutasson ennek az elgondolásnak határaitra is. „A személyiség életének és értelmének egyik legragyogóbb történeti példája — mondja Jung, — Krisztus élete. A római cészarómaniával szemben, — amely nemcsak a császárnak, hanem minden rómainak jellegzetes vonása: 'civis Romanus sum' — megjelenik az ellenpólus a kereszténységben... Amint azonban az evangéliumok adataiból Krisztus személyiségének lelki alakulására nézve értesülünk, ez az ellentét a keresztény vallás alapítójának lelkében is döntő szerepet játszott. A kísértés története világosan mutatja, milyen lelki erővel állott szemben Jézus: a korabeli lélektan hatalmi ördöge volt, aki őt a pusztában megkísértette. Ez az ördög az objektív pszichikum (= való igény) volt, amely a római birodalom népeit hatalmában tartotta; ezért igéri Jézusnak a föld minden országát, mintha őt Cézár akarná tenni. A belső hangot követve, rendeltetésének és küldetésének hangjára hallgatva, Jézus önként kiszolgáltatta magát az imperialista örület támadásának, amely akkor mindenkit, győzteseket és legyőzötteket eltöltött. Ezzel elismerte az objektív pszichikumnak természetét, amely az egész világot a szenvedés állapotába sodorta és oly vágyat ébresztett a megváltás után, hogy az pogány költők műveiben is kifejezésre jutott. Krisztus nem nyomta el a lelki támadást, de nem is engedte, hogy az őt elnyomja, hanem asszimilálta. Így lett a világ fölött uralkodó cézárból szellemi királyság, az imperium Romanumból egyetemes, világ fölött álló Isten országa... A szeretet vallása a római hatalmi ördög igényeinek pontos lélektani ellentéte.....” (Wirklichkeit der Seele, 201—202.) Krisztus istenítése — teszi hozzá Jung — világos kifejezése annak a mérhetetlen megbecsülésnek, amelyben az emberiség minden időkben az igazi személyiséget részesítette... A kritikus protestáns teológia, amely kétségbevonja Krisztus istenségét, nem tagadhatja meg a tisztelet adóját Krisztus személyiségétől.

A gondolatmenet nagyon messze sodort a keresztény bölcsélet és teológia álláspontjától. Jung és a mélylélektan legtöbb mestere nem is titkolja, hogy amikor erkölcsről, vallásról, értékekről beszélnek, ezeknek a tényeknek csak lelki objektivitást tulajdonítanak.

Igaz, Jung szerint ez is nagyon sok. A lelki ép oly valóság, mint az

anyagi, egyiknek a természetéről ép oly keveset tudunk, mint a másikéről. Ezért lehetséges, hogy a lelki folyamatokat bizonyos jelenségek kapcsán a tudomány visszavezesse az anyagi, fiziológiás, hormonális, génikus-ösztönös folyamatokra, de ezért jogosult az álláspont is, amely a lelki tények alapján az anyag fölé emelkedő szellemi világban keresi a lelki jelenségek gyökereit. Anyag és Szellem önmagában azonban mindig rejtve marad az emberi értelem előtt.

Jung szerint az értékek világa: Isten, az angyal, a szellem, a jó és a rossz küzdelme, a kultúra értékei az emberi lélek belső világának vetülete. Abszolút szükségesegek, hogy emberhez méltó életet élhessünk, elhanyagolásuk megakasztja a személyiség kibontakozásának útját és neurózisok forrása lehet, de tárgyi, egyénfeletti érvényt és fennállást ezeknek a tényezőknek nem tulajdoníthatunk. Az empirikus lélektan végső szava a metafizikai jelenségekkel szemben az agnosztikus kétkedés, amely ugyanakkor elfogadja az autonóm, immanens emberkép relativista metafizikáját.

De talán éppen itt találjuk meg azt a pontot, ahol a tomista metafizika belekapcsolódik a modern lélektani tapasztalás adataiba és a tények érintetlenül hagyásával mélyebb értelmet nyújt a személyiség problémájának megoldásához. Talán elég ennyit mondani, — de ez a néhány szó végtelen világok távlatait jelenti —, a keresztény világ felfogás, szent Tamás bölcselete valóságnak fogja fel azokat az értékeket — pozitív vagy negatív előjelű értékeket, — amelyek az emberi fejlődés során felbukkannak. Valóságnak és objektív érvényűnek, nemcsak a pszichikai hatékonyság objektívitásában, — ezt Jung is elismeri és nagyon sokra tartja, — hanem az emberi sorsot eldöntő értékében, emberi és erkölcsi kötelező erejében.

Ebbe a keretbe már belefér mindaz, amit valódi lélektani tényként igazol a modern tudomány. A tomizmus nem igényli a jogot, hogy megjósoljon előre minden tudományos felfedezést, de metafizikai alapjai elég szilárdak ahhoz, hogy bármely tudományos felépítmény hordozását elviselje.

Mikor Szent Tamás a *Summa Theologica* második részében az emberi lét sorsdöntő problémáját, az erkölcsi élet, a „*motus rationalis creaturae ad Deum*“ problémáját vizsgálja, bevezetésében a bibliai történet ragyogó gondolata csillan fel előtte. Isten az embert saját képére és hasonlatosságára teremtette. Az erkölcsi élet lényege abban rejlik, hogy az ember kibontakoztatja a képet, amelyet a teremtés pillanatában az Isten végtelen szeretete sugárzott reája. Ezt az eredeti Isten-képet elhomályosította a bűn, eltorzította az érzékiségbe és a gögbe kapaszkodó szenvedély, de az ösztönös vágyak szövvényes bozótjának mélyén mégis ott rejtőzik Isten örök gondolatának képmása: az ember, természetének ontológiai érintetlenségében, az értelem és az akarás képességével, az ember, aki ura lehet tetteinek, mert szabad akarata felemeli az összes teremtett földi létezők fölé. Erre az ontológiai „naturára“ épül az isteni irgalom csodája: a hivatás, hogy az ember az isteni valóságot nemcsak a teremtnyek tükrében szem-

lélje és tükrözze vissza, hanem eleven hordozója legyen az Isten örökvaló, belső életének.

Az adottság és a küldetés drámai feszültségét érezzük ki szent Tamás rétorikamentes szavainak felsőes lirájában. Önkénytelenül rádöbbenünk, hogy a személyiség legmélyebb értelmű fogalma áll előttünk: mélyebb és tökéletesebb, teljesebb és valóságosabb, mint Jung és a modern lélekbúvárok bizonytalan tapogatózása és formális személyiségrajza. A személyiség nem adottság, hanem küldetés. Az Isten teli marokkal szórja az emberre ajándékait, a természet és a kegyelem kincseit: belátást és szabadságot, az istenfiúság életének kimeríthetetlen mélységeit, de mindez csak lehetőség, küldetés és feladat, amelyet az élet küzdelmes kibontakozásában kell valóságra váltani. Szent Tamás nagyon jól tudja, hogy az ember ontológiai személyisége, az értelemmel és szabadsággal rendelkező szellemi egyéniségközpont, csak kiindulás és lehetőség. Az erkölcsi személyiség akkor lesz készen, amikor az emberi szabadság gyökeret ver a jóban és az erények által birtokba veszi eleven, élményszerű formában az örök értékeket. Az ember individuum, nem a tömeg egy mozzanata, nem a környezet és a körülmények függvénye. Ha tudatára ébred önmagának, tudatára ébred annak is, hogy ő a nagy magános, aki egyedül lehet saját sorsának alakítója. Szent Tamás tudja azt is, hogy az ösztönök világának mélységeiből titokzatos hangok szólalnak meg és hívják az embert. Nem fél attól, hogy a Summa húszegynéhány quaestiójában tárgyalja a lélek affektív életét, a passiókat. Nem volt manicheus, aki megtagadja az anyagot, nem volt sztoikus, mert nem hirdette a affektív élet kiirtásának szükségességét, de nem engedett az alantas világ kísértésének sem, mert azt kívánta, hogy a passióban is érvényesüljön a jó, az „esse secundum rationem”, az Isten képének kisugárzása. Minthogy pedig hitt abban, hogy a lélek és a test nem két antagonistá hatalom, amelyeket a vak véletlen, vagy valamely transzcendens bűn kényszerített össze a földi élet keserves ösvényein, azért azt tanította, hogy a passió, — ami a mai lélektan fogalmazása szerint felöleli az irracionális, affektív élet egész területét, — az a tényező, amely előkészít a nagy választatásra, a végső értékek megragadására is. A passió lehet a romlás forrása, de jelezheti az örök értékek szépségét is és lendítő erőül szolgálhat az akaratnak az abszolút értékek felé irányuló törekvésében. A pszichológiai élet játékos mozgalmassága felett pedig sziklaszilárdan hitte, hogy az ember „creatura”, teremtmény, az emberi személyiség „ens participatum”, amely a végső beteljesedését nem bírja önmagában. Az emberi individuum kifelé hajlik, a más felé nyílik meg és akkor lesz egyedül igazán öngama, ha bekapcsolódik az értékbe, amely minden értéknek forrása és teljessége. Az eszes teremtmény épen azáltal éri el saját teljességét, hogy bekapcsolódik a legmagasabbrangú értékek rendjébe. A szeretet, amely túlmutat az emberi személyiség szűk korlátain, felemeli és teljessé alakítja a törekeny teremtmény belső tökéletességét.

Szent Tamás lelkében újabb és mélyebb hangon csendül meg az élet nagy harmoniája, amelyet romantikus történetfilozófusok oly szívesen keresnek az antik világban. Ezt a harmóniát sejtették és szomjazták Pláton és Aristoteles, Homérosz hősei és a Stóia bölcselei. Valójában soha nem volt meg, valójában az antik ember szavában mindig felcsendül valami a lét reménytelenségének, a megváltatlan emberiség tragikumának motívumaiból. Szent Tamás megkeresztelte és megszentelte az antik harmonia vágyát. Gondolkozásában egységbe olvad az anyag és a szellem, a test és a lélek, a természet és a kegyelem. Az ember, a teremtés koronája az a kis világ, amelyben a nagy világ minden létrétege egymásra talál. Ez az egység nem pantheisztikus egyszerűsítése vagy összekeverése a lét rétegeinek. Az anyag és a test saját törvényű, a szellemtől különböző valóság, a természet, a teremtés korlátozott lét, amelyet végtelen világok választanak el a kegyelem életétől. A lét rétegei azonban egymásra simulnak, egymásra épülnek: az alsóbbrendű kinyúlik, hogy befogadja a magasabbrangú teljességet, a tökéletesebb pedig felhasználja azokat az értékeket, amelyeket az alacsonyabbrendű rétegek szolgáltatnak. A test és lélek lényegi egységének, a „gratia non destruit, sed supponit naturam“-nak a tétele fejezik ki ezt a harmonikus, de hierarchikusan rendezett lét-rétegeződést. Ezért Szent Tamás metafizikai elvei szerint az emberi élet, a lelki világ vizsgálata nyitva áll a modern lélekbűvár számára.

Mit adhat a modern emberfogalom a tomizmus személyiség képéhez? Mit nyújthat a személyiség kialakulásának problémájához? Mindazt, ami a metafizikai elvek érintetlenül hagyásával empirikus igazság az ember világában, mindazt, ami annak a nyersanyagnak mélyebb ismeretére vezethet, amelyből a szellem és kegyelem kiépíti az emberi személyiséget. Különösen pedig adhat dinamikus szempontokat, a fejlődés eszméjét, az alakulóban lévő személyiség egyes állomásainak jellemzését, a konfliktusok rajzát, amelyen keresztül az erkölcsi személyiség kibontakozik. Felhívhatja figyelmünket arra, hogy az ember teljessége nemcsak az ész és akarat kiművelése, hanem az egész ember kibontakozása Isten gondolata szerint.*

Szent Tamás több helyen idézi Aristotelesnek egy tételét: „qualis unusquisque est, talis finis videtur ei.“ Mindenki a saját természetének megfelelően választja meg céljait. Ha kiszakítjuk az összefüggésből, akkor egészen megdöbbentő értelmet nyerhet ez a tétel: szinte úgy látszik, hogy szentesíti a modern relativizmust, Jung elgondolásait: mindenkinek saját belső igényei szerint kell személyiséggé válni, mindenkinek a saját tudatalatti, irracionális, ösztönös világában szunnyadó vágyakhoz kell igent mondani. Ha azonban Szent Tamás tételét a tomizmus összefüggésében nézzük, akkor felcsillan benne az a harmonia, amely egységbe foglalhatja Szent Tamás keresztény hitét nemcsak az antikvitás, hanem a modern lélektan igazi értékeivel is. Mindenki olyan

* Az itt elmondottak részletesebb kifejtése túllépné jelen tanulmányunk kereteit. Így ezt csak útalásnak tekintjük egy más alkalommal megírandó önálló tanulmányra.

célt választ, amely természetének megfelel: a célra törekvés nem ösztönös folyamat, illetve nemcsak ösztönös folyamat, hanem a szellemi szabadság nagy misztériuma. Az ember, minden ember, az isteni értékek irányában hangolódik, az emberi természet „milyensége” olyan, hogy csak az abszolút értékben, az Istenben található megnyugvást és beteljesedést. A modern lélektan hatalmas fejezetei negative igazolják ezt a tételt, az irodalom és a művészet számtalan alkotása hirdeti, hogy ténylegesen nyugtalan marad az emberi szív, amíg ezen a földön keresi a teljességet, az igazit, a boldogságot. A végső cél végtelen tökéletességét egy ember sem képes kimeríteni. A boldogság olyan, mint a fény: mikor a teremtés prizmáján keresztül belép az emberi lét közegebe, ezer színre bomlik. Az egyes embernek megvan a sajátos emberi küldetése, földi rendeltetése: a végső tökéletességet szűk keretben, saját egyéni adottságainak és hajlamainak megfelelő területen tartozik művelni. Ebben a pontban érvényesülhet a modern lélektani tapasztalás, a dinamikus emberfogalom egész gazdagsága. Az Isten nem közli minden egyes emberrel kinyilatkoztatás formájában szándékait. Kevesen vannak a Szent Pálok, akik az isteni látomás ritka pillanatában ismerik fel küldetésüket. Az Isten az emberi természetbe oltott hajlandóságokat, lehetőségeket, ezek a lehetőségek jelentkeznek az irracionális világ áramlásaiban és előkészítik az utat, amelyen a teljesértékű személyiség kibontakozhat. Ha igaz az, hogy a test és a lélek lényegi egységet alkot, ha igaz az, hogy a kegyelem ráépít a természetre, akkor igaznak kell lennie annak a gondolatnak is, hogy a szellem és a kegyelem az irracionális világ síkjában is megszólalhat. Megszólalhat, mint hívó szó, útbaigazító, felkészítő hajlandóság. Bármilyen vágyanak, hajlamnak vagy törekvésnek végső mértéke azonban az „esse secundum rationem”, amelyet a hit felemel a magasabbrangú életlehetőség színvonalára, az „esse secundum Deum” nivójára. Az irracionális világ hajlandóságainak nyersanyagából, a hit által megvilágosított ész irányítása mellett a kegyelem szolgálatában álló akarat az a tényező, amely az emberi személyiség kibontakozásában a végső döntést kezében tartja és kialakítja az Isten-képet, az Isten legszebb álmát az emberről, a megváltott és megigazult emberről.

Szent Tamás hisz az értékek objektív fennállásában, az isteni érték abszolút érvényében. De hisz abban is, hogy az ember hangolva van az értékekre, nemcsak az ontológiai hajlandóság síkjában, hanem a lélektani tapasztalás területén is. A lelki készségek, a habitusok okáról elmélkedve azt találja, hogy minden ember rendelkezik csíraszerűen valamilyen alapvető hangoltsággal, amely őt a jó és az igazság felé irányítja. A szellemi lélek ennek a hangoltságnak a forrása. De ezen túl minden egyes ember sajátos tulajdonságokkal is rendelkezik, egyik inkább hajlamos a tisztaságra, másik a szelídségre. Ennek a sajátos hajlandóságnak gyökere a „complexio corporea”. Tegyük ennek a középkori kifejezésnek helyébe az alkatot, a génikus ösztönforrásokat, az irracionálét és megtaláltuk azt a pontot, amelyen Szent Tamás tanításába harmonikusan beépíthetjük a modern pszichológiát.

* * *

Dante a purgatórium egyik felső körében találkozik Statiussal, a keresztény római költővel, aki már sietős léptekkel halad a végső szabadulás felé. A római boldogan köszönti Vergiliust és mikor a mester kérdezi, hogyan jutott el a keresztény hitre, tisztelettel feleli:

„Te mutattad meg a Parnasszus ormát
s itattál forrásából — szólt — te benned
találta lelkem világitó tornyát.
Ugy tettél mint kik sötét éjbe mennek
s fáklyát visznek, de nem látják a fényét,
csak az utánuk jövő örül ennek.
Uj század száll — daloltad — új reménység;
új nemzedék jön, égből ereszkedvén;
igazság és aranykor visszatér még!
Altalad lettem költő és keresztény.” (Purg. XXII. 64.)

A modern lélektan Vergiliusa még nem született meg és azért talán ez az idézet nem egészen illik megfontolásaink végére. De a tékozló fiú makacs gögje és dacos lázadása alatt mégis ott pislog a parázs, a szebb és mélyebb élet, a teljesebb emberség vágya. Ha a tomista gondolat fényénél nézzük ennek a modern embernek a lélektani képét, akkor elsimulnak a ráncok, kitisztul a szem és felénk sugárzik az igazi emberi értékek, a személyiség szépségének ragyogása. A modern lélektan ad valamit, új szint és új hangot, talán kissé elfelejtett hangot ahhoz, ami teljessé teszi emberségünk... az emberi oldalt. Ha így nézzük, akkor talán ad valamit ahhoz, hogy általa legyünk... ha nem is költők, de több emberek és emberibb tudósok... és mivel G. von le Fort szava szerint kereszténynek lenni több, mint embernek lenni, — igazibb, őszintébb keresztények.

ÁLDOTT AZ OSTOROD

Áldott az ostorod,
Jobban üss, Édesem:
Fogogjon test-csigám,
Sajogjak élesen.

Egyszer csak változom:
Hang leszek, halk ige,
S füledbe elülök,
Mint bűgő gerlice.

Holdsugár szőnyegen
Járok akkor Veled,
S füleddel hallgatom
A szféra-éneket.

Harcos Ottó

A LÉLEK VÁGYA ISTEN UTÁN

Igazi fáradságba kerül, míg bensőségesen és elevenen tudatosá válik bennünk, hogy van lelkünk; és semmi sem lehet végzetesebb tévedés, mintha abban a balhiedelemben élünk, hogy megértettük, mit jelent e tan, mert használni tudjuk a szót, mellyel kifejezzük.

Bensőségesen megérteni, hogy lelkünk van, annyit jelent, mint érezni a látható dolgoktól való különválásunkat, függetlenségünket fölük, egészen sajátos létezésünket önmagunkban, személyes létünket, hatalmunkat, hogy saját elhatározásunkból így vagy másként cselekedhünk, felelősségünket azért, amit teszünk.

Egyetlen emberben sem válik egészen tudatosá, mit jelent az, hogy lelkünk van. Még a legjobb is csak emelkedőben van ez egyszerű igazság felé vezető úton.

Születésünktől kezdve függünk a körülöttünk lévő dolgoktól. Látjuk és érezzük, hogy nem élhetünk vagy nem juthatunk előbbre emberek segítsége nélkül. A gyermeknek minden a világ: e világ részének érzi magát, abban az értelemben, miként a gally a fa része, és ha a nélkül vándorol át az életen, hogy fogalmai változnának, akkor élete végéig nincs igazi tudomása róla, hogy van lelke. Az ilyen ember csak a világgal összefüggésben látja magát; a világ a mindene. Jóléte érdekében úgy néz e világra, mint valami bálványra; és ha egyszer megkísérli, hogy ez életen túl is nézzen. képtelen meglátni a különbséget, mert ezen életén kívül semmiről sincs eszméje és elképzelése. És ha túlvilágként el kellene valamit képzelnie, akkor ezt az életet képzelet el még egyszer, éppen úgy, mint a pogányok: ha elgondolkoztak hagyományaikról, melyek a másvilági életéről szóltak, a holtak boldogságát csak a korábbi örömök mintájára, nap és kék ég alatt s a földön tudták elképzelni, csak mindent ragyogóbban, mint földi életükben.

Ilyen a mi életünk: segítségért kiáltva ingó nádszalba kapaszkodunk és megfélekedünk igazi hatalmunkról a jelenben, amikor Isten gondviselése nagy tervében helyünk igazi felismerésére szólít bennünket. És ha sújt minket, ha csak rövid ideig is, máris megzavarodunk: lelkünk kénytelen meglátni e világ dolgoinak hívságát és elégtelenségét. Vágyódunk valami után és nem tudjuk, mi után, de bizonyosak vagyunk, hogy van valami, amit a világ nem adott meg nekünk. És azután oly gyakoriak a világ változásai, oly hirtelenek, oly alattomosak: oly állandó e változás, sohasem szűnik meg, mindig tovább változik, míg szívünk egészen belefájdul; végülis elvesztjük bizalmunkat a világban. Világos, hogy nem támaszkodhatunk rá tovább, hacsak meg nem békülünk vele és nem követjük változásait. Ezt azonban nem tudjuk: érezzük, hogy mialatt változik, mi egy és ugyanazok maradunk; és így világlík fel Isten áldásából némiképp e világtól való függetlenségünk és halhatatlanságunk tudata: és ha valami baj ér, (amint gyakran történik), akkor még hamarabb és még mélyebben meg fogjuk érteni e vi-

lág semmiségét; akkor még inkább kénytelenek leszünk rá, hogy bizalmatlanok legyünk iránta és leszokunk a szereteféről; míg végül már csak úgy lebeg a szemünk előtt, mintegy ködfátyolként, mely színjátékaival sem tudja már elfedni a másvilági életre vetett tekintetünket. Így kezd bennünk lassanként tudatossá válni, hogy csak két igazi valóság van az egész világmindenségben: a tulajdon lelkünk, és Isten, aki teremtette.

A végén mindenki számára csak két dolog marad a világon: önmagunk és Isten. Mert ami e külső színpadot illeti, élvezeteit és foglalkozódásait, tiszteletadásait és gondjait, intézményeit és személyeit, királyságait és serény rabszolgáinak tömegét: mi az a számunkra? Semmi! „Elmúlik a világ gyönyörűségével.” És ami azokat a másokat illeti, kik közelebb állnak hozzánk, kiket nem számíthatunk e hiú világhoz, gondolkodunk barátainkra és rokonainkra, kiket különösen szeretünk: végül ők is semmik itt e földön nekünk. Nem tudnak valóban segíteni vagy használni. Csak távolból, az érzékek közvetítésével látjuk őket és így hatnak ránk; nem tudnak lelkünkbe férkőzni, nem tudnak behatolni gondolatainkba, nem tudnak valóban a társaink lenni. A másvilágon Isten kegyelméből másként lesz. Itt azonban nem élvezzük a jelenlétüket, hanem csak sejtelmét annak, ami egy nap majd beteljesedik; úgy, hogy végül eltűnnek a tiszta kép előtt, mely először tulajdon létünkről, aztán a nagy Istennek, urunknak és bíránknak bennünk és fölöttünk való jelenlétéről kialakul, bennünk lakozó helyettese, a lelkiismeret által.

(1833: Parochial and plain sermons, I.:2.)

Az Isten néz téged, bárki légy, úgy amint vagy, személyesen. „Neveden szólít.” Lát és megért téged, úgy ahogy teremtett. Tudja, mi lakozik benned, ismeri minden érzésedet és gondolatodat, képességedet és óhajodat, erőidet és gyengéidet. Lát örömid napján és lát szomorúságod napján. Veled érez reménységeidben és megpróbáltatásaidban, részt vesz minden aggodalmaidban és emlékezésedben, szellemed minden felfelé lendülésében és lehanyatlásában. Valóban megszámlálta hajad szálait és alakod méreteit. Átölel és a karjában hord. Feleml és letesz. Olvas vonásaidban, mosoly van-e bennük vagy könnyek, egészségtől virulnak vagy betegségtől hervadnak-e? Gyöngédséggel néz kezedre és lábodra, füled hangodra, szíved dobogására, még lélegzetedre is. Te magad sem szereted jobban, mint ahogy Ő szeret téged. Nem riadhatsz jobban vissza a fájdalomtól, mint amennyire neki fáj, hogy fájdalmat viselsz; és ha rád méri, csak azt teszi, mit te magad is megtennél, — ha bölcs lennél, — nagyobb üdvösségedre.

(1835; Parochial and plain sermons, III.:9.)

En Istenem, itt vagyok, hogy örökké éljek, ne egy ideig. És nincs hatalmam létezésem fölött. Nem tudom magamat elpusztítani, még ha oly gonosz lennék is, hogy kívánjam. Tovább kell élnem, lélekkel és öntudattal örökké, magam ellenére. Te nélkül az örökkévalóság csak más neve lenne az örök nyomorúságnak. Csak Te vagy, ki támaszom

lehet örökre. Csak Te vagy a lelkem tápláléka. Csak Te vagy ki-
meríthetetlen, és mindig újat adsz megismernem és szeretnem. Milliő
évek multával oly kevésbé foglak Téged ismerni, hogy úgy fogom érez-
ni, mintha még csak kezdenélek ismerni. Milliő évek multával ugyan-
olyan (vagy helyesebben: nagyobb) édességet fogok Benned találni,
mint kezdetben és úgy fogom érezni, mintha csak a kezdetén lennék
élvezetnednek. És így mindörökké kis gyermek maradok, ki végtelenség-
gedről, isteni lényedről az első elemeket kezdi tanulni.

(Meditations and devotions)

LELKEMET EGYEDÜL

Lelkemet egyedül Te kerested!
Hűséged jogát ki akarja kisebbiteni?
Lelkem olyan volt, mint egy gyermek,
Melyet lopva kitesznek.
Lázára volt az élet minden asztalának,
Özvegy a szerető karjaiban.
Fivéreim megvetették őt
S nővéreim elhagyták a bajban.
Elárulták őt a világ bölcsei.
Ha szomjazott, vele elmúlást itattak,
Ha félt, azt mondták: hiszen te nem is vagy!
Szívemhez küldték, mintha más sem lenne,
Mint annak egyik lüktető vércseppje,
Értelmemhez küldték, mintha nem volna más,
Mint belőle egy gondolat.
Olyan volt, mint egy vad
sötétlő öztönök erdejében
S mint riasztott madár
a halott mindenségben.
Olyan volt, mint, aki
haldoklik egy életen át.
De Te imádkoztál érte
s elkerülte a halált.
Áldozatod bemutatattott
és ő abból táplálkozott.
Sirattad őt, mint egy drágaságot,
Ezért a nevedre ujjongást kiáltott.
Mint egy Királynőt felemelt őt,
Ezért hever a lábaid előtt.
Ki akarja hűséged jogát kisebbiteni?

Tűz Tamás

ISTENES SZENT JÁNOS ELINDULÁSA*

Igazán nem úgy indult, ahogyan a legendákban olvasni szoktuk: hogy már kora fiatalságában érett komolyságnak és minden gyermek szórakozástól való irtózásnak adta jeleit. Ellenkezőleg, életében nagy időn át hiányzott minden, ami csak távolról is a leendő nagy szentre utalt volna. Életírói hamar észre is vették ezt a hiányt és igyekeztek megfelelő színezéssel eltüntetni. Előadásuk szerint szentünk születését különös jelek hirdették: szülőházára fényes tűzoszlop ereszkedett s a közeli plébániatemplom harangjai maguktól megszólaltak. Ez azonban csak jámbor kitalálás; semmi történeti alapja nincsen. De nem is lehet. Hiszen ugyanazon életíróktól tudjuk, hogy mikor szerintük harmincévi távollét után, 1532-ben újból megtért szülővárosába, a portugáliai Montemayor el Nuevoba, ott egy öreg nagybátyján kívül senki sem ismerte meg, senki sem emlékezett rá, következésképpen senki sem tartotta számon azokat a rendkívüli dolgokat, melyeket a hagyomány szerint egy jámbor remete ugyancsak születésekor jövendölt felőle. Nos, ilyen hagyomány egyszerűen nem létezett, mert nem volt, aki fenntartotta és tovább származtatta volna. Tehát itt is, mint szentünk életének számos későbbi fordulóján, a mesterséges legendaköltésnek, illetve a vándorlegendák alkalmazásának tipikus esetével állunk szemben.

Ha tehát hívek akarunk maradni az igazsághoz, azt kell mondanunk, hogy Istenes Szent János születése (1495) és gyermekkora semmiben sem különbözött ezer és ezer kortársától. Hogy derék, kétkezi munkás szülei istenfő nevelésben részesítették, abban szintén nem volt semmi rendkívüli; önként következett a korból és a helyi adottságokból. Ugyanezt kell mondanunk korán jelentkező irgalmas szeretetéről is. Mert nem szabad felejtenünk, hogy a keresztény köztudat még a középkor alkonyán is épp oly komolyan vette a második főparancsolt teljesítését, mint az előét.

Ha mégis valami szokatlan, a mindennapitól eltérő vonást akarunk a kis János lelki alkatában felfedezni, nyugtalan vérét és kalandvágját kell kiemelnünk. Erre mutat, hogy nyolcéves korában egy náluk meg szállt spanyol vendégpap unszolására minden aggályoskodás nélkül búcsút mondott a szülői háznak és elindult Madridba csodalátni. Ezzel a meggondolatlan lépésével családi otthonának traqikus széthullását idézte elő. Jámbor édesanyja mindössze húsz nappal élte túl eltűnését, atyja pedig a lisszaboni Szent Ferenc kolostorban keresett vigasztalást.

A két vándor eleinte imádsággal, énekszóval és vidám beszélgetéssel fűszerezve rőtta a madridi utat. Egy körülménnyel azonban nem számoltak: a sokszáz kilométeres út meghaladta a kis szőkevény teherbíró képességét. Az első háromszáz kilométert még csak birta valahogyan. De azután ereje rohamosan fogyatkozni kezdett s végül egészen felmondotta a szolgálatot. A Madridtól mintegy százötven kilométerre

* Halálának 400. évfordulójára.

fekvő Oropéza városkában már annyira fáradtnak és gyöngének érezte magát, hogy képtelen volt akár csak egy tapodtat is tovább menni. Mivel pedig útítársát halaszthatatlan teendői sürgősen Madridba szólították, el kellett válniok egymástól. Még szép volt az idegen paptól, hogy gondoskodott az immár apátlanná és anyátlanná lett kis árva tisztességes elhelyezéséről: a városka egyik legmódosabb gazdájának, Mayoral Ferencnek gondjába ajánlotta. Talán ily módon akarta jóténni könyvelő és meggondolatlan tettét.

Az oropézai megtelepedéssel új korszak kezdődött János életében. A szülői ház képe és a benne nyert benyomások lassan-lassan elmosódtak lelkében s helyükbe a ma friss benyomásai léptek. A lelki áthangolódás annál könnyebben ment, mivel Mayoral tulajdon gyermekeként szerette az élénkszellemű fiúcskát és nem annyira a gazda, mint inkább az atya, helyesebben a gyám szerepét igyekezett betölteni mellette. Ennek megfelelően anyagi szükségletei mellett szellemi igényei kielégítéséről is gondoskodott s lehetővé tette számára az elemi ismeretek: az írás, olvasás és számolás elsajátítását. Természetesen még nagyobb gondot fordított vallási és erkölcsi nevelésére; a hazuról hozott eleven vallási indításokat iparkodott még mélyebbre gyökereztetni lelkében.

A XVI. század spanyol légköre kiválóan alkalmas volt erre. Hiszen a lelkekben még töretlenül élt azoknak az időknek hangulata, melyekben a hitetlenek elleni harc szétörhetetlen egységbe kovácsolta a rendíthetetlen katolikus hitet és a tüzes nemzeti érzést. Másrészt a nagy Ximenes bíboros mélyreható reformjai épp akkoriban friss tavaszi áramlatokkal telítették a spanyol egyházat és minden ponton új élet zsendülését indították meg. Valóban, a XVI. századi spanyol életnek minden rezdülése vallásos ihletést lehel. Aligha járunk tehát messze az igazságtól, ha feltesszük, hogy a kis János lelkében az oropézai évek alatt halmozódtak fel azok a vallási indítások, melyek később, a külső akadályok elhárulása után olyan elemi erővel törtek felszínre és ragadták őt az életszentség ormai felé.

De nemcsak befelé, hanem kifelé is kedvezően alakultak viszonyai. Gazdája családtagnak tekintette és nem erőltette időnap előtt külső munkára. Később, a serdülés éveiben is nagy kímélettel bánt vele és nehéz munka helyett nyájának őrzését bízta rá. Szentünk jól felhasználta a szabadban való tartózkodás imádságra és elmélkedésre készítő ösztönzéseit. Különösen a Boldogságos Szűz iránt viseltetett határtalan tisztelettel. A szentolvasó mellett kedvelt áhitatgyakorlata volt 24 Miatyánknak és 24 Üdvözlégynek elmondása annak a 24 esztendőnek emlékére, melyet a Szent Szűz a hagyomány szerint az Úr Krisztus mennybemenetele után még a földön töltött.

Ilyen idilli körülmények közt gyors egymásutánban múltak az évek. János érényeinek hire egyre messzebbre terjedt. Ennek arányában nőtt az emberek beléje vetett bizalma. Eleinte csak pástortársai és a környék elesett szegényei fordultak hozzá tanácsért és eligazításért, de később már a távolabbi falvak lakói is bizalommal tárták eléje ügyesbajos dolgaikat. Emellett hiánytalanul élvezte gazdája bizalmát. Mayoral körülbelül úgy volt jámbor juhászával, mint az egyiptomi fáraó

Józseffel: látta, hogy minden lépését Isten áldása kíséri s ezért napról-napra nagyobb részt juttatott neki gazdasági ügyeinek elintézésében. Utoljára afféle jószágkormányzóvá tette meg. Sőt még ezzel sem érte be, hanem folyvást azon igyekezett, hogy végleg magához, illetve családjához láncolja őt. Hosszas töprengés után úgy határozott tehát, hogy vejévé s egyben — úgylátszik, csak egy lánya volt — örökösévé fogadja. Szándékával hamarosan elő is állott.

János azonban nem sietett elfogadni a kedvező ajánlatot. Eleinte kitérőleg válaszolt, utóbb azonban határozott nemet mondott. Régi életirői kizárólag aszketikus motívumokkal, így többek közt állítólagos szüzességi fogadalmával okolják meg vonakodását. Ez azonban ilyen formában aligha állhat meg. Az aszketikus szempontoknál hasonlíthatatlanul döntőbben hatott János elhatározására nyugtalan vére és loboqó szabadságszeretete. Mert a romantikus hajlamok még sokkal elevebben éltek benne, semhogy kedve lett volna egyszer s mindenkorra lekötni magát egy még oly csábítónak ígérkező házasság kedvéért. Mivel pedig gazdája továbbra is erőltette a dolgot, végre nem maradt számára más választás, mint búcsú nélkül továbbállni. Az elválás nem esett nehezére. A jövő gondja egy pillanattig sem aggasztotta. Hiszen utolsó menedéknek nyitva állott előtte a katonai pálya. Az alkalom szinte magától kínálkozott. Csak a kezét kellett kinyújtani utána.

Éppen akkoriban, 1521-ben indult meg V. Károly császár és I. Ferenc francia király nagy mérkőzése, mely hosszabb-rövidebb megszakításokkal egy egész emberöltőn át feszültségben tartotta a nyugati világot. A háború fő színhelye s egyben a vetélkedés főtárgya az olasz félsziget volt ugyan, de azért Franciaországnak, Spanyolorzágnak, Németalföldnek és Szavojának is bőven kijutott a pusztulásból.

A nagy harc lángjai legkorábban a francia-spanvol határon fekvő navarrai királyság területén csaptak fel. Itt az elégületlen városi polgárság felzúdulése még jobban összekúszálta a helyzetet, mert erejük megosztására kényszerítette a királyi és nemesi hadakat; egyik részük a lázadókkal, másik részük pedig a fiatal de Foix András vezetése alatt benyomult franciákkal volt kénytelen hadbaszállni. A leg súlyosabb harcok a főváros, Pamplona s a francia Bavionne, meg a spanvol S. Sebastian között körülbelül felelőn fekvő Fuenterrabia körül dúltak.

A nehéz helyzetből önként következett, hogy a császári hadvezető még iparkodott minden rendelkezésére álló erőt megmozgatni. Így többek közt Oropéza grófját is utasította, hogy sebtiben összeszedett hadával késedelem nélkül induljon Fuenterrabia alá. A gróf sietett eleget tenni a parancsnak. Toborzói minden épkézláb embert jelentkezésre szólítottak fel. Csak természetes, hogy olyan dali természetű, erős testalkatú és hozzá marciális külsejű embernek, amilyen akkoriban szentünk volt, kétszeres becsülete volt szemükben. Haborzás nélkül fel is vették és azon nyomban útnak indították Fuenterrabia felé.

János így a csendes pásztorkodásból egyik napról a másikra a zajos hadi életbe csöppent. A hirtelen jött változás, ha talán törest nem is, mindenesetre erős visszaesést idézett elő lelki fejlődésében.

A szülői otthonban és Mayoral gazda házában mindenesetre kitünő vallási és erkölcsi nevelésben részesült, de még távolról sem volt az a kiforrott, vasakarátú egyéniség, akinek élete utolsó szakában ismerjük. Vallási élete még sokkal inkább környezetének vetülete, semmint keserves megpróbáltatások, és kemény kísértések árán kiharcolt elidegeníthetetlen egyéni tulajdona volt. Buzgón, egyben-másban talán az átlagot meghaladó módon teljesítette vallási kötelességeit, mert környezetében így látta és mert környezeti adottságai közepett lehetetlen volt másként cselekednie. Az életszentség csirái talán már szunyadoztak lelkében, de az életszentségtől még messze járt. Lelke egyelőre még inkább a viasz, mint az acél benyomását keltette. Nem csoda tehát, hogy a tábori élet kísértései hamarosan mutatkozni kezdtek nála. Eleinte természetesen inkább csak apróbb mulasztásokban, semmint pozitív bűnökben. Imádságait rövidebbre fogta, gyónásait meggyérítette s a Boldogtákos Szűz tiszteletére végezni szokott áhitatgyakorlatait hovatovább egészen elhagyta.

Va'ószinű azonban, hogy a Montemayorban és Oropézában nyert mély benyomások emléke megővta őt a súlyosabb erkölcsi eltévelyedésektől. Később ugyan ocsmány bűnösnek mondta magát és legkeserűbb könnyeit katonakorában elkövetett hibái fölött sírta, de szigorú önkritikájában már sok volt a kibontakozóban levő szent mélységes bűnűtlanságból és magamegalázásából.

Kül-ő jelek szerint nagyobb bukások nélkül telt a katonaelete, de a veszedelmek állandóan ott settenkedett körülötte és minden pillanatban elsodrálással fenyegette: csak idő kérdése volt, mikor rendül meg ellenállása.

Vitézi pályája azonban sokkal hamarabb véget ért, mint eredetileg számította. Része volt ebben bizonyos kiábrándultságnak — az áhitott hadi habérok elmaradtak s a hadi szerencsé helyett a balsors szecődött melléje bajtársul — de még inkább két küllönös balesetnek, melyek lehetetlenné tették számára a további maradáást.

Az első egy élclmiszerpartyan történt. Jánosnak véletlenül olyan ló jutott, melvet csak néhány nappal előbb zsákmányoltak az ellenségtől. A ló először nem mutatott semmi nyugtalanságot. Mikor azonban a francia tölcr lézelébe értck, hirtelen felvágta a fejét és örült vágatásba kezdett. Utját egyenesen az ellenségés tábornak vette. János kétségbeesett erővel próbálta megfékezni a nekivadult állatot, de sehogyan sem boldogult vele. Aztán hirtelen kiröpült a nyeregből, az utat szegélyező sziklák közé esett s olyan súlyos zúzódásokat szenvedett, hogy orrán-száján megindult a vér és elvesztette eszméletét.

Jó kétóra is beletellett, míg valamennyire magáhozért ájulásából. Tépett ruháit szenny és vér borította és hozzá állandóan attól kellett rettegnie, hogy az ellenség a hazatalált ló révén felfigyel rá és elfogja. Kétségbeesett állapotában esengve kérte a Boldogtákos Szűz hatátois pártfogását. És reményében nem csalódott. Kis idő múlva egy jószívű pásztorlány — a legenda előadása szerint pásztorlány képében maga a szent Szűz — vetődött arra és készségesen segítségére sietett.

Vizet kerített, megittatta a szegény szenvedőt s nagyjából kimosta sebeit.

Az inkább szíves, mint szakszerű kezelés jót tett a betegnek. János valamennyire összeszedte magát s mivel az esés következtében komolyabb törést nem szenvedett, botra támaszkodva keservesen hazavánszorgott a táborba. Bajtársai kitörő örömmel fogadták, mert szentül hitték, hogy megvadult lova egyenesen az ellenség markába vitte őt.

Jóformán ki sem heverte az esés következményeit s máris újabb bajba keveredett. Századosa egy értékes kincseket tartalmazó láda őrzését bízta rája. Ő iparkodott is tőle telhetőleg megfelelni a beléje helyezett bizalomnak. Mégis megtörtént a baj: a kincs szörén-szálán eltűnt. A százados, mikor a dologról értesült, magán kívül volt dühében. Felindulásában szentünket vádolta a kincs elsikkasztásával s mint közönséges tolvajt halálra ítélte. A vádlott állhatatos tagadása éppoly kevésbé indította meg, mint barátainak könyörgése. Már minden előkészület megtörtént a kivégzésre, mikor egy váratlanul megérkezett magasabb parancsnok közbelépett az elítélt érdekében és kegyelmet eszközölt ki számára; de azzal a kikötéssel, hogy haladéktalanul kilép a hadsereg kötelékéből.

Nincs rá adatunk, hogy szentünk túlságosan szívére vette volna a kettős balesetet. Lelkének rugákonycágát és a jobb jövőbe vetett reményét semmi esetre sem vesztette el. Miután szívből hálát adott Istennek a bajokból való szerencsés kiszabadulásáért, haborás nélkül Oropéza felé vette útját. Mayoral gazda a régi szeretettel fogadta őt és ismét rábízta jószágainak igazgatását. Néhány nap elegendő volt hozzá, hogy minden a régi kerékvágásba terelődjék. Mayoral és gyámfia — talán leghelyesebben így mondhatjuk — mintha a fuenterrabiai kirándulás csak rossz álom lett volna, megint a legtökéletesebb egyetértésben dolgoztak együtt.

Idilli viszonyukat ismét a házasság kérdésének felszínre vetődése zavarta fel. Hiszen érthető, hogy az öregedő gazda végre szeretett volna tiszta helyzetet teremteni családjában és szeretne volna már szintén nem fia' al lányának jövőjét s vagyonának sorsát biztos kézbe tenni. Ezért talán az előzőnél is nyomatékosabb módon biztatta Jánost az igen jó válasza. János azonban régi álláspontja mellett maradt. Meglehet, hogy futólag magasabb hivatásának ösztönszerű megérzése is felmerült lelkében, ez azonban határozott formát semmiesetre sem öltött. Elhatározásában még mindig a szabadrág feltése játszott a főszerepet. A végleges elválás 1531 végén, esetleg 1532 elején történt meg. János örökre búcsút mondott második otthonának és újból beállt katonának. Ezúttal a keresztes vitéz vértetében jelent meg.

A dolog megértésére tudnunk kell, hogy II. Szolimán szultán 1532-ben újabb nagy támadást készített elő Bécs és a mögötte álló nyugati keresztény világ ellen. V. Károly császár és öccse, I. Ferdinánd magyar király idejében értesültek a készülő veszedelemről és minden tőlük telhető megértek elhárítására. Nagy erőfeszítéssel, levelezéssel, könyörgéssel, kölcsönökkel sikerült is mintegy nyolcvanezer embert ösz-

szehezniök. A sereg a lehető legváltozatosabb összetételű volt: németek spanyolokkal és olaszokkal, protestánsok katolikusokkal, császári zsoldosok pápai segélypénzen fogadott katonákkal elegyedtek benne. Ehhez a tarka egyveleghez csatlakozott János is, ezúttal is az oropézai gróf zásztaja alatt.

Az elért eredmény azonban távolról sem állott arányban a nagy-szerű előkészülettel. A magyar történelemből ismeretes, hogy Jurisics Miklós, a kicsiny kőszegi vár hős kapitánya, alig hétszáz emberével több hétre feltartóztatta a szultán világhódító seregét. Ez az idő nemcsak arra volt elegendő, hogy a császári hadak befejezzék felvonulásukat, hanem arra is, hogy megbontsa a török sereg rendjét és meglátsa fegyelmét. Szolimán ilyen körülmények közt nem mert Bécs megtámadásáa vállalkozni, hanem megelégedett a nyugati magyar és a keleti osztrák határszélek végigdűlőjével. A császár pedig ahelyett, hogy pompás seregével, melyhez foghatóval sem az előtt, sem azután nem rendelkezett, utána eredt volna a töröknek és megsemmisítő csapást mért volna rá, egyszerűen szélnék eresztette embereit.

János így másödziben is kicsöppent a hadi szolgálatból anélkül, hogy akár csak egyszer is tűzvonalba került volna. Pedig ezúttal sokkal komolyabban fogta fel hivatását: a szerencsevadász kalandor helyett a kereszties vitéz lelkületével. Erre mutat, hogy útja végén a La Corunna-öböl-ből elzarándokolt a közeli híres santiagói búcsújáróhelyre és ott kilenc napot töltött el teljes visszavonultságban. Ájtatosan meggyönt, megáldozott s életiróinak állítása szerint egész ottidőzése alatt nagy épülésére szolgált a zarándokhely látogatóinak.

De alig hogy befejezte ájtatosságát, lelkében újra felmerült további megélhetésének gondja. Oropézába a történetek után nem térhetett többé vissza. Ezért elhatározta, hogy szülővárosát keresi fel; legalább megtudja, mi történt szüelével. Montemayorban azonban, mint tudjuk, családi otthona teljes széthullásának szomorú híre fogadta. Rokonságából mindössze egy anyai nagybátyját találta életben. Ez kész lett volna őt fiává és örököcévé fogadni, de Jánost nyugtalan vére még mindig nem engedte megpihenni. Különben sem akart Montemayorban maradni, ahol minden szeglet gyerekek könnyelműségének jóvátéhetetlen következményeire emlékeztette. Egyheti ottidőzés után örökre búcsút mondott nemcsak szülővárosának, hanem hazájának is. Jövőjét illetőleg még mindig nem volt semmi határozott terve. Úgyszólván napról-napra élt. Rövid ayamontei tartózkodás után, hol először ismerkedett meg a betegápolással, Sevil-lába ment és ott egy bizonyos de Zuniga Eleonora nevű asszonyság szölgálatába szegödött.

Egyidőre úgy látszott, Sevilában megújulnak az oropézai szép napok. A pásztorzkodás ismét visszaadta szentünkét régi magának. Ájkán újra felcsendültek a régi énekek és a régi imádságok s az elmélkedés megint mindennapi kenyere lett. Gazdasszonya is teljes mértékben meg volt vele elégedve. De Jánosban már néhány hét múlva újból feltámadt a vándoröszfön. Belső nyugtalansága még az eddiginél is nagyobb erővel lángolt fel. Életéből immár közel negyven évet elvesztegetett és még

mindig nem sejtette, mit tartogat számára a Gondviselés. Ez bizony több, mint elegendő ok volt a tépelődésre és az önmagával való elégedetlenségre.

A sevillai rövid intermezzo után János elsőnek Gibraltárt kerítette sorra. Mi volt odautazásának célja, nem tudjuk. A későbbi események szemüvegén át tekintve azonban egyenesen gondviselésszerűnek kell mondanunk útját. Ott tartózkodásában ugyanis megismerkedett egy Almeйда Lajos nevű portugál nemessel, aki feleségével és négy hajadon lányával éppen útban volt az afrikai Ceuta felé. Nem a maga jószántából, hanem kényszerűségből vállalkozott a nagy útra: III. János király, nem tudni, mi okból, száműzte őt. A nyugtalan vándor szíve megindult a nálánál is elesettebb család sorsán s merész elhatározással, egész eddigi élete legérdemszerzőbb nekibuzdulásával szolgálatába szegődött.

Nagylelkűségének megmutatására nemsokára jó alkalom kínálkozott. A száműzött család ugyanis mindjárt megérkezése után fölötte nehéz helyzetbe jutott. Maga Almeйда búskomorságba esett, majd meg a szokatlan éghajlattól súlyosan megbetegedett. Később felesége és lányai is ágynak estek. Így az egész család ápolása János vállára nehezedett. Pedig az igazi baj még csak ezután következett. Az orvos és a gyógyszerek tetemes költsége felborította a szegény család amúgyis ingatag alapokon nyugvó költségvetésének egyensúlyát. A betegség után az éhség és nyomor kezdtek zörgetni ajtajukon. Ha tehát nem akartak éhen pusztulni, nekik maguknak kellett megragadniuk a dolog végét. A munka orozzlánrésze természetesen megint szentünkre nehezedett, mivel az egész társaságban ő volt az egyetlen teljes munkabíráú ember. És ő nem húzódozott a tehervállalástól. Nappal a város erősítésén dolgozott, éjszaka pedig odahaza végezte a szükséges házi munkákat. Sőt még tovább ment áldozatkészségében: mikor egyidőre szüneteltették az erősítési munkálatokat, saát ruhadarabainak árúbabocsátásával teremtette elő a család mindennapi betevő falatját.

Így ment ez hónapokon keresztül, míg végre Almeйда hosszas könyörgésre kegyelmet nyert. Ekkor megmentőjét is szerette volna magával vinni. De János még maradni akart. Egy hittagadóvá, renegáttá lett barátját szerette volna mindenáron megmenteni. Csak amikor meggyőződött vállalkazása keresztülvihetetlenéről, szánta el magát a hazatérésre. Mindenesetre azzal a nyugodt tudattal szagvhatta el Afrikát, hogy a Ceutában töltött hónapokat jól felhasználta, jobban, mint addig élete bármely más korszakát. Talán ennek lehet tulajdonítanunk, hogy benső nyugtalanraa valamivel alábbhagyott és nagy vonásokban jövőinek képe is kezdett előtte kibontakozni. Annyit már látott, hogy Isten az irgalmas szeretet műveinek gyakorlására szemelte ki, de közelebbi működési terét még sűrű homály fedte. Egyelőre úgy gondolta, a leghasznosabb szolgálatot jámbor olvasmányok, imádságos könyvek és szentképek árúsításával teheti embertársainak.

Ezért Gibraltárban kis könyv- és kegytárgykereskedést nyitott s azt ügyességével, szeretetreméltóságával és igénytelenségével egykettőre felvirágozatta. Életírói állítása szerint az akkor divatos lovagregények kö-

zül is mindig tartott néhányat raktáron, de nem azért, hogy eladja, hanem ellenkezőleg, hogy alkalmat nyerjen az irántuk érdeklődő fiatalembereknek a lelkére beszélni. Később vidékre is kiterjesztette üzletkörét. Idő-öl- időre kiszállott egy-egy faluba és mindaddig ott maradt, míg a magával hozott könyveket, szentképeket, olvasókat ki nem árúsította. Az üzletkötés könnyen ment, hiszen akárhányszor beszerzési áron alul vesztegette el portékáját, különösen a szentképeket.

A jámbor könyv- és képereskedőnek már bizonyos híre volt Gibraltárban és környékén, mikor egy benső hang ösztönzésére — a legenda állítása szerint a szegény gyermek képében megjelent kis Jézus egyenes parancsára — Gibraltárból Granadába tette át működése színhelyét. Egyideig itt is könyvek és képek árúsításával foglalkozott. De talán még több időt töltött a különböző templomokban. Egyre forróbb vágygal esedezett Isten megvilágosító kegyelméért. 1537 január 20-án, Szent Sebestyén vértanú ünnepén a szent nagy tiszteletben álló ősi templomában végezte megszokott ájtatosságát. A templomban aznap nevezetes szónok, Avilai Boldog János prédikált, akit buzgó lélegzondozásáért már életében az Andalužia apostola jelzővel ruháztak fel. A lelkes szónok nagy hévvel fejtegette, hogy ha annakidején részt akarunk venni isteni Mesterünk dicsőségében, hasonlókká kell hozzá lennünk a szenvedésben, s megragadó színekkel állította szembe az erények tiszta örömeit és a bűn útalatosságát.

János kitért lélekkel hallgatta a feléje szárnyaló igéket. Úgy tetszett neki, mintha a szónok minden szava egyenesen neki szólt volna. És minden szó újabb sebet ütött lelkén. Csak most döbbsent rá, milyen elhibázott és céltalan volt eddigi élete, mennyire felszínen mozgó istenszolgálata s felületes emberszeretete. A sok homályos, elfojtott vagy a tudatlanság örvényébe merített vallási indítási mozgás most mind egyszerre tört felszínre és érvényesülést sürgetett. Abban a pillanatban a földkerekség legnagyobb bűnösének érezte magát. A büntudat és a nyomásban támadt szorongó érzés való-ággal a földre húzta. Mikor befejeződött a beszéd, leroskadtt és mellét verve kétségbeesetten kiáltotta: „Irgalom, Uram, irgalom!” A körülötte állók megrettenve tekintettek rá, azt hitték, hogy szertelen felindulásában eszét vesztette.

Csakugyan úgy viselkedett, mintha nem lett volna beszámítható állapotban. A templomból kijövet térden csúszott tovább az utcán, haját, szakállát tépte, felvérezte arcát s olyan szigorú penitenciát tartott, aminőt lehiggadt gondolkodású embertől nem lehetett várni. De ne felejtjük, hogy délen vagyunk s délen nemcsak a napsugarak tüzesebbek, hanem a szenvedélyek is — jók, rosszak egyaránt — forróbbak s a cselekvések is önkéntelenebbek. Lám Assisi Szent Ferenc esetében is, mikor furcsa öltözékében hirdetni kezdte a bűnbánat és a szegénység evangéliumát, először mindenki n u o v a p a z z i á t, újfajta bolondságot emlegetett.

A szent viselkedése kint az utcán természetesen még nagyobb feltűnést keltett, mint a templomban. Csakhamar egész csödület támadt körülötte. Az utcai gyerkőcök szüntelenül gúnyolták és kövel dobálták.

János azonban milderre nem hederített. Szeme előtt folyvást a szenvedő Úr Krisztus alakja lebegett. Jóformán észre sem vette a sebeket, melyeket kis hóhérainak kődobásai ejtettek rajta. Odahaza első dolga volt végkiárúsítást rendezni: a lovagregényeket széttépte, az imádságos könyveket és szentképeket szétosztotta, bútorait és ruhadárabjait pedig a szegényeknek ajándékozta. Így sikerült néhány óra alatt tökéletesen a szegény Krisztushoz idomulnia.

Ezzel azonban még korántsem ért véget vezeklése. Isten iránti hártatlan szeretetének lángolásában szinte szomjúhozta az emberek megvetését és gúnyát. Igazán elmondhatjuk Szent Ágostonnal: bűnbánattartásának csak egy mértéke volt: a mértéktelenség. Otthoni dolgai elintézése után ismét az utcára sietett. Mezitláb, hajadonfővel, egy szál ingben és nadrágban jelent meg. A templom elé érve újból a földre vetette magát s haját tépve kiáltozta: „Könyörülj rajtam, Úram, könyörülj rajtam!” A körülötte állók közt többen megsejtették az összefüggést különös viselkedése és a délelőt hallott beszéd között s nem nyugodtak addig, míg csak össze nem hozták őt a híres népszónokkal. János atya természetesen nagy érdeklődéssel fogadta különös látogatóját. Finom lélekismerettel azonnal észrevette, hogy az állítólagos bolondzág oka nem az elme megháborodásában, hanem a lélekben megindult természetfölötti átalakulásban keresendő. A kettejük közt megindult hosszú és bizalmas beszélgetés még jobban megerősítette ebbeli felfogásában. A beszélgetés eredménye az lett, hogy a lángbuzgalmú apostol magára vállalta János lelki vezetését és egyben biztatta, hogy csak haladjon tovább az önmegtagadás és önmegalázás megkezdett útján. Mai szemmel nézve talán különösek tetszik, hogy Avilai János ahelyett, hogy mérsékelni igyekezett volna lelki gyermeke kétségkívül túlzott buzgalmát, még maga biztatta különös vezeklése folytatására. De a kor szigorú aszketikus felfogásának ez felelt meg. Az is lehet, hogy így módon akart meggyőződni János megtérési szándékának őszinteségéről és mélységéről.

Akárhogyan áll a dolog, bizonyos, hogy Jánosnak nem kellett kétszeres biztatás. Mivel eltékozolt éveinek kiengesztelésére tökéletesen Istené akart lenni, még az eddiginél is mohóbban kereste a szenvedés és a megalázkodás alkalmait. Örülteként rohanált Granada utcáin, szüntelenül Isten irgalmáért esedezve. Olykor a földre vetette magát, kővel verte mellét s így kiáltozott: „Én szerencsétlen, vétkeztem Isten ellen, megérdemlem, hogy nyomorult bűnösként megvessetek és mint legnagyobb gonosztevővel bánjatok velem.” Az állandóan körülötte sürgölődő suhancokat és gyerkőcöket nem kellett nagyon biztatni. Némelyek arcába köptek, mások sárral szórták be, vagy kővel dobálták meg; ismét mások azzal szórakoztak, hogy Jézus nevének kimondásával a föld megcsokolására készítették.

Két jóczívű ember, aki meg volt győződve János megháborodásáról, kimentette kinzói kezéből és felvettette őt a királyi kórház elmebeteg osztályára. Csakhogy ezzel még rosszabbra fordult sorsa. Mintha a tisztítóhelyről a pokolba jutott volna. A kor durva és érzéketlen be-

tegapóloi ugyanis nem gyámolításra szoruló elesett embereket láttak a lelki betegekben, hanem ellenséget, akit csak állandó veréssel lehet elméjének használatára visszatéríteni. János visszaborzadt ettől az ember-telen bánásmódtól és védelmére kelt szerencsétlen betegtársainak; de csak azt érte el vele, hogy azontúl őt is olyan brutálisan kezelték, mint a többi. Szinte el se hinnők, ha Avilai János határozottan nem állítaná, hogy néhány hetes kórházi tartózkodása alatt több mint ötezer ülléget kapott. Végül egész teste merő seb lett és annyira elgyengült, hogy alig volt jártányi ereje.

János atya értesült lelki gyermeke siralmas helyzetéről kerülő úton; a hír vétele után azonnal Granadába indult és ott igyekezett legjobb tudása szerint elrendezni a dolgot. Egyrészt megdicsérte Jánost kitar-tásáért, másrészt meg figyelmeztette, hogy ideje immár végét szakítani színlalt örültségének és valamilyen Istennek tetsző munkakör vállalásával megszentelni életét. Szentünk, aki ama nevezetes sebestyénnap-i prédikáció óta megszokta, hogy lelki vezetője minden rendelkezésében Isten akaratát látcsa, most is készségesen engedelmeskedett. Felhagyott magára erőszakolt bogaras szokásaival s minden tekintetben nyugodtnak és megföntoltnak mutatta magát.

Apóloi eleinte nem tudták mire vélni a dolgot, de hamarosan belé-nyugodtak a változásba s legalább azzal igyekeztek jóvátenni durvasá-gukat, hogy a fölük telhető legnagyobb gyöngédséggel iparkodtak be-gyógyítani az üllégek nyomán támadt fájó sebeket. Fáradozásukat gyors siker kísérte. János néhány nap alatt annyira magához tért, hogy most már ő maga láthatott hozzá betegtársainak ápolásához olyan szere-tettel, amilyenben neki magának része nem volt.

Ezzel be is fejeződött lelki váltsága. Az úgynevezett megtérés folyamata kevés szent életében tanulmányozható olyan tisztán, mint az övében. Ügyszólván minden jelentősebb mozzanata lépésről-lépésre követhető. Látjuk, miként hatalmasodik el fölötté a benső nyugtalan-ság, az önmagával és addigi életével való elégedetlenség s miként keríti hatalmába lelkét a jövő bizonytalanságának gyötrő érzése és a nagy számadástól való rettegés. Úgy érzi, mintha sötét éjszaka szakadt volna rá: vissza nem fordulhat, előre nem mehet. Ebben a kínos bizonytalan-ságban hasít lelkébe a sebestyénnap-i prédikáció megrázó élménye, s világít rá addigi életének értelmetlenségére. A hatás azonban egyelőre inkább negatív, mint pozitív: a hirtelen felvillant villám fényénél in-kább bűneinek és mulasztásainak ijesztő tömegét, semmint a kegyelmes Istenhez vezető ösvényt látja. Az emberfölötti súllyal ránehezéd bün-tudat, mint láttuk, kissé meg is zavara elméjét. Bizonyos, hogy visel-kedésében, legalább kezdetben több volt a spontán elmezavar, mint a tudatosan keresett önmeqalázás. Kézőbb, főleg a kórházban töltött he-tek alatt viszont az utóbbi került túlsúlyba. Általában megállapíthatjuk; hogy megtérése olyan viharos erővel ment végbe s olyan gyökeres volt, hogy ebben a tekintetben talán csak Egyiptomi Máriáé és Cor-tonai Szent Margité fogható hozzá.

A megtérés teljesen új embert formált Jánosból. Mintha csak kicse-

rélték volna. Bizonytalan ingadozása és környezetétől való állandó függése egyik pillanatról a másikra elenyészett s helyébe hajthatatlan céltudatosság lépett. A lány viasz acéllá keményedett; a jámbor, de jámborságában sem nem kitartó, sem nem következetes ember sem jobbra, sem balra nem tekintő szentté nemesedett és azontúl nyílegyenesen haladt előre a szentség nehezen megközelíthető ormai felé.

A megtéréssel életének benső tartalma is gyökeresen megváltozott. E tekintetben a kórházban töltött hetek voltak rá a legnagyobb hatással. Ott és akkor eszmélt rá, hogy Isten őt a szegény és elhagyott betegek ápolására szemelte ki. Szamaritánus tevékenységét mindjárt ott a királyi kórházban megkezdte; ott szívta magába a betegeknek azt a szenvedélyes szeretetét és ápolásuknak azt a kifinomult művészetét, mely idővel a felebaráti szeretet utólérhetetlen hőségévé és a modern kórházi szolgálat első szakavatott mesterévé avatta. Mikor elhagyta a kórházat, lelkében már ott hordozta az újkor legnagyobb hivatásos betegápoló rendje, az irgalmas rend megalapításának ha még nem is tervét, mindenestre csírát.

Ennyiben az 1537 január 20-án megindult átfordulási folyamata nemcsak a szent egyéni életében, hanem a keresztény karitatív tevékenység történetében is mélyreható változást idézett elő.

EGY VACSORA EMLÉKÉRE

Sűrűsödik az alkony, kék homály
lebeg a párás, őszi ablakon,
baráti szó szelíd zenéje száll,
marasztaló szók s jól esik nagyon.

Maradnál is, de menni is akarnál.
Közeledik a vacsoraidő.
Fontolgatod, hogy minek is maradtál
ilyen sokáig, mégsem lépsz elő,

hogy most már indulsz. Hívnak vacsorára,
szabadkozol, aztán elfogadod
a meghívást, de úgy nézel a tálba,
és úgy nézed az ízes falatot,

mint kisgyerek, kit megszidott az apja.
Benned sajnó valami félelem:
zavart okoztál mégis itt maradvá
s talán nem is hívtak meg szívesen...

Aztán elindulsz, s kint az éjszakában
kigyullad benned panaszlón a vád:
nem érted még az igaz egyszerűség,
s az alázatos szeretet szavát?!

Csanád Béla

Úgy emlékszem, mintha késő május lett volna, mert kertünkben régen elvirágoztak már az almafák és a szomszéd háza tetején a kis gólyák nyaka állt ki a fészekből, amikor valaki felkapott a földről, mert a vályúnál tülekedő jóság megvadult és dübörögve rohant az istálló felé.

Azt, hogy május volt és hogy azért lehetett május, mert elvirágoztak az almafák és fiagólyák voltak fészekben, csak úgy visszagondolva mondom, mert akkor nem tudtam még mi a május, mi a fészek, gólya, vályú, jóság, csak azt tudtam, hogy az a nagybajuszú ember, az az erő, oltalom, jóság, aki felemelt, az az Apám!

Három- négy éves lehettem akkor; nevetve néztem az istállóajtó előtt torlódó állatokat, nevetve, a magasból, mert félkarján tartott az Erő és a Törvény. Mi bajom eshetett volna?

Bal karján tartott — csak úgy mellesleg, — később se csinált nagy parádét belőlünk — és jobb kezéből az ostorral keményen odavágott, ha valamelyik csikó a másik hátán akart előbb a jászól elé érni.

Nagyon tetszett nekem, ahogy az ostor megvonaglott a levegőben s a kígyózás a sudaránál, mintha egyszerre erőszakosan megszakadt volna, hangos csattanással valamelyik állat bőrén.

— Én is! — mondtam — én is!

Apám szó nélkül letett a földre és kezembe adta az ostort.

— Na, gyerek!

(Ó, hányzor mondta azt később örömök és szorongások idején! Lesújtva és felemelve, vigasztalva és megróva. Betegségben és könnyelműségben, örömben és elesettségben, kérdező és parancsolva, dicsérve és korholva. A hangsúlynak ezer árnyalatával, a hangulatnak derűs símogatásával vagy komor feddésével: — Na, gyerek!)

— De Árpád!

Ekkor megint felnyílt a szemem és a kibontakozó értelem eddig homályosan pergő filmjén egyszerre megláttam a nagyanyám. Tudtam eddig is, hogy van, éreztem, láttam is, de most megláttam. Szeme rettegő és büszke volt egyszerre, tagadó és engedő; visszahúzott és küldött, mert szerette volna látni, mit csinál a kis gyerek a nagy ostorral; mit csinál, hogy mer az ő fiának fia.

— De fiam!

Apám azonban csak nevetett.

— Hagyja, édesanyám, a lovaknak több eszük van.

Több is volt!

Igaz, én is csinán bántam az ostorral, mert akkor egyszerre tele lett a szívem a csikók szeretetével: amikor szabad lett volna megütni őket. A föld porzott a fiatal izmok dobogása alatt, a combokon és inakon játékosan csillogott a tavaszi szőr, a szemekben talán ugyanaz volt, mint az enyémben: ébredő, ámuló, felelőtlen szeretete a tavasznak és felismerése az életnek.

Több eszük volt a lovaknak, szépen kikerültek, én pedig — kicsi

ember — ott álltam közöttük és nem tudtam mit kezdeni az ostorral.

Azóta se bántottam tudatosan állatot, hogy rászabadítottak; és sokszor eszembe jutott, egymást marcangoló, epébe, vérbe fulasztó, bőrtöntartó emberek láttán, akiknek egyetlen örömük az, ha más embernek nincs öröme; sokszor eszembe jutott, és ma is hallom apám hangját:

— Hagyja Édesanyám, a lovaknak több eszük van!

Hát: nincs?

* * *

Aztán múltak az idők. A tavaszok elfordultak múltó naptárlapon, de vissza is jöttek, mint a szerelem és tudtam már, mi a fészek, a vályú, a őszág és tudtam sok, minden egyebet — például azt is, hogy a „Gólyanéni” azaz özv. Ágás Ambrusné nem azonos a gólyával, amikor, Görbic Pista bácsival lucernát kaszáltunk a réten. Nem egészen a réten, inkább a szántók aljában, de ez most már egészen mindegy.

Görbic Pista bácsi kaszált, én pedig néztem a dőlő rendekét és belelektettem a füvek nyers, édes, halódó illatát. Fűrödtem a tavaszban, ösztönös zengességemben és gondolataimban, melyek éppen olyan fiatalok és édesek voltak, mint a füvek csorduló, zöld vére.

A kocsí — kicsit megsüppedve a frissen kaszált tarlón — ott állt mellettem, én pedig hallgattam a lovakat, amint rágták a fűvet, meg a kaszát, ami úgy hallatszott, mintha valaki ezer eszet mondott volna egyfolytában; amikor eszembe jutott, hogy tulajdonképen lovagolhatnék is. Itt van ez a két ló, az Elemér meg a Fokos, valamelyiken lovagolók egy kicsit. Utána visszamennek a saroglyához és tovább rágják a lucernát.

Pista bácsi közben kaszált.

Egy lépés, egy suhintás.

— Sss — sss — sss.

Komoly munka ez, tudtam, és gondo'kodtam, szólhatok-e? Ha megállna — az más. Ha elővenné a tokmányt és a kaszakövet, az is más. De így, csak lép, csak suhint, dől a rend; egy-egy lepke ijedten libbent fel, amikor kidőlt aló'a a virág; nő a sor, a nagy csizmák önmagukba lépnek, mint a törvény; nem mertem szólni:

Világosan tudtam, hogy vannak dolgok, amelyeket megállítani és vannak dolgok, amelyeket siettetni nem lehet.

Vártam.

Néha a kasza sorvetésére néztem, néha az égre, mely abban az időben imádságosan magas volt, és a felhők olyan vidám komolysággal jártak-keltek, mint kitanult postások az emberek között, akiknek eljegyzési és halá'hireket egyforma közvetlenséggel kézbesitnek; amikor Pista bácsi végre, de minden harag nélkül azt mondta:

— A radai rosszabb egyen meg!

— Mi baj van?

Nem is válaszolt. Otthagytá a megkezdett rendet és kaszáját félkézzel tartva ballagott meliém.

— Megette a fene már a vaddisznót is! Már úgy értem, a vad-

disznós cégérű kaszát — mondta magyarázóan — ami helyénvaló volt, mert héteves létemre nem lehettem tisztában a kaszamárkák tulajdonságaival. Ebben az esetben a „vaddisznó” védjegyű kaszát hamarabb kellett kalapálni a kelleténél és ez keltett Görbic Pista bácsiban méltó haragot.

Leült mellém és elkezdett kalapálni.

Én csak néztem és arra gondoltam, hogy melyik lóra kéredzkedek fel. Az Elemér egy kicsit bogaras volt, és a Fokos néha — de nagyon ritkán — egyszerűen nekiment a nagyvilágnak. Hogy miért, ezt most már nehéz lenne megtudni, de előfordult, hogy Göllében kezdett boronálni és Uzdon fogták meg, ami elég szép teljesítmény, tekintve, hogy közben nyolc kilométer nádas, rét, legelő, szőlő és a jó Isten tudja még mi volt.

Néztem a lovakat és úgy gondoltam, mégis lovagolni fogok.

— Pista bácsi!

— No!

— Nem ülhetnek fel a Fokosra?

Verte tovább a vasat. Azóta sokszor gondolkodtam azon, hogy ez a kemény csatogás miért nem bántotta a mezők csendjét. Mert nem bántotta. Igaz, hogy csattant, de abban a pillanatban eloszlott, mint a kiáltás és kemény darabkái permetezve hulltak szét a tájon.

— Csak itt a kocsi körül — esengtem.

Az öreg Görbic megtapogatta a kasza élet, pendített egyet rajta és láthatólag nem törődött az én szívbéli óhajtasommal. Helyreigargatta a kaszát, végignézett a hajlason, mintha célozna, aztán pipára gyujtott.

— Van két szivarom is. Pista bácsi...

— Lopta?

Kicsit elpirultam erre a tapintatlanságra, de mivel a szóban nem volt semmi megrovás, bevalóttam, hogy:

— Még búcsúkor.

— Aha! — bólintott, szinte helyeselve, mintha az lenne a világ rendje, hogy búcsúkor szivart lop az ember.

— Hát én nem bánom, — állt fel, — de ha leeszi a fene: engem ne érdekel...

Fokos gyanútlanul rágta a lucernát és kelletlenül nézett hátra, amikor az öreg fejtett a hátára, s amikor a zablát is a szájába nyomta, Fokos indulatosan dobbantott.

— Csak lépésben itt a kocsi körül, hallja! de ne úgy üljön, mint a macska a kőcsőgzárítón.

A ló elindult s én azt gondoltam, hogy alulról nem is látszott, milyen fene magas ez a Fokos. Elálltam egészen a malomig, aztán fordultunk, akkor meg három falu tornya is felállt a párás messzeségben.

Megveregtettem a ló nyakát.

— Fokos — biztattam — Fokos, — hogy lépjen egy kicsit gyorsabban, mert ez mégse lovaglás.

Fokos csendesen ügetni kezdett, mintha most már ő is kedvét lelné régi mesteriségében — hiszen huszárló volt valamikor, — én pedig ami-

kor megta'altam a ritmus és az enyhe sebesség összhangját; mérhetetlen gyönyörűséggel „szeltem“ a levegőt.

— Csak lassan, lassan — aggódott pártfogóm, — de nem hallgattunk már rá sem én, sem a ló. Főleg a ló.

— Fogja, fogja a Ponciusát!!... reszelje a száját, — ordította — reszeljeeee...

Reszelhettem! Kitanult öreg csont volt a derék Fokos, fogára kapta a zablát, nyerített egyet vidám gyönyörűséggel, mintha trombita zendült volna gyülekezőre, aztán olyan olyan vágtaiba csapott, hogy egy szóf se szólhattam a gyorsaság ellen.

Irány: hazafelé!

Leurani most már nem mertem. Ráhasaltam a ló nyakára, s csak ijedt ködön át láttam a felém rohanó falut, az egymásnak eső házakat, szétrebbenő libasereget, a meghökkenett embereket, akik riadtan néztek az utánunk gomolygó porfelhőbe, mintha tűzvész híret hoztuk volna.

Fokos szép ívben kanyarodott a kapunk elé, én pedig arra gondoltam: otthon van-e az apám? Ma sem tudom, hogy az öreg huszárló látta-e, hogy a kapu zárva van, vagy parádés megállást akart produkálni, mert a kapu előtt megtorpant, mint a cövek.

— Én pedig — akár a hulló csillag — át a ló fején, át a kapun és nagy puffanással hasra, mint a béka egyenesen apám lába elé. Indult valahova éppen.

Nem éreztem semmi fájdalmat, csak rettenetesen ijedt voltam, s a kapuban a ló nyihogott.

— Megjöttél, kis fiam? — mondta apám — csekély érdeklődéssel — majd nyisd ki a kaput, ha „kiheverted magad“. A Fokos is be akar jönni...

* * *

Hát ilyen ember volt az apám. Nem csinált parádét senkiből és semmiből, sem önmagából, sem másból, legkevésbé gyermekeiből s még ezek között is legkevésbé belőlem. Sokáig azt hittem, talán nem is szeret engem; soha meg nem csókolt, csak nagyon későn, s akkor már erre kevés időnk volt. De akkor ott a földön, elnyú'va, arra gondoltam, hogy ha agyonütöttem volna magam, talán szigorúan elhidegült volna a szemé, és elment volna az asztaloshoz.

— Majszter uram, csináljon ennek a bitang kölyöknek egy jóra való koporsót, hát nem kitérte a nyakát?

Ezen aztán elsírtam magam. Ilyen szívtelen apa! Szinte láttam a gyászmenetet, ahol engem vittek — Berta Jancsi, magasra tartotta a fekete keresztet — és zokogva nyitottam ki a kaput Fokos előtt, aki nem volt tekintettel gyermeki bánatomra és kapálva követelte a bebocsátást.

Akkor este messziről láttam, hogy apám hosszabban beszélgetett az öreg Görbiccel, aki széttárta a karját jelezve, hogy idegen erő' működtek a d'ol'gban, és nekem nem szólt egy szót se, csak rám nézett, amikor úgy mentem a vacsorához, mint ha minden csontom srófra járt volna.

De azért másnap már újra a réten voltunk Görbic Pista bácsi-

val. Most már igazi réten, nem holmi vetett csalamádén. Én kékzöldre ütött tagjaimat gyógyítottam a napon, az öreg pedig megint kaszáta a sásos, virágos mezőben. A lovak a saroglyánál, mint tegnap, de már eszembe se jutott a lovaqlás. Elég volt. Nem is tudtam elképzelni, hogy én valaha lovagolni akartam.

A nagy rétség fölött melegen reszketett a levegő, a sás és a réti virágok szaga fullasztóan édes volt, a patak apró loccsanásai elhordták a tegnapi bánatot és a réti-héják úgy hintáztak a nádas felett, mint a súlytalan remény, amikor az öreg is lassú ballagással oda telepedett mellém.

— Hát énrólam is levették a körösztvizet — mondta — csak éppen hogy meg nem bérálták. Hun az a két szivar?

* * *

Igy növegtem látszólag a fau és mezők puha ágyában, valószínűsággban pedig az apai akarat sziklás zátonyai és a szabad lehetőségek virágos mezői között. Néha — most már a kegyelet és a végtelenségbe hulló szeretet szavával mondom — majdnem gyűlöltem az apámat.

Egyszerűen azt mondta, hogy: nem, és akkor kénköves földindulás jöhetett, vagy körvadászati: a nem nem maradt mindörökké. És akkor sírhatott az anyám, duzzoghatott a nagyanyám, átöhetett nagyanyai nagybátyám, az öreg pap: nem változott semmi. Kin'ödtünk — és látszólag — küzdöttünk ez ellen a hatalom ellen, de amikor váratlanul és önmagától ledőlt, néma sírásba csuklottunk valamennyien, mert vele együtt magunk is összeroskadtunk és a dübörgő hantok túlvilági takarodója után nem maradt semmi, csak a szeretet és a vágy még egyszer az alatt a hatalom alatt élni.

Ekkor már világosan láttuk, hogy az a nem mindig igent jelentett, de kiskorúak voltunk mellette és azok is maradunk mindvégig.

Úgy látszott néha, hogy csak az eredmények érdeklik és az elismerések, a kézzelfogható materiális valóságok, amikor egyszer — Pesten jártunk éppen mind a ketten — a Lánchídon mentünk keresztül és szemünkbe úgy imbolyogtak a sirályok, mint valamikor a lágyróptű fehér lepkek a göllel réten.

— Én nem tudom — mondtam (katonaviselt ember voltam már ekkor, akinek saját véleménye is lehetett) — én ilyen nagy víz mellett mindig szerelmes vagyok. Nem valakibe, nincs neve ennek a szerelemnek, de érzem, tele van vele a szívem.

Azt hittem, az apám talán elneveti magát, de nem nevelett. Mentünkben a válunk egymáshoz ért.

— Én is! — mondta csendesesen.

És akkor — először — szép lett a város. A távoli gyárkémenyek füstje nem nyomorúságról beszélt, a villamosok robaja nem robotról, s az emberek hajszolt rohanása mintha vidám sietség lett volna ajándékvásárló karácsony felé.

És akkor — a Duna felett — tisztán és világosan éreztem, hogy az apám — én vagyok.

Egyek vagyunk mi ketten, az idegen vér csillapító, ködö puha-

sága akármit hozott belém; és a hideg nem-ek egyszerre meleg pájszok lettek önmaguk ellen és az emlékek cinkosai közösek, mint maga az elmúlt idő.

És akkor egyszerre hálás lettem a régi verésekért, kegyetlenségnek látszó útbaigazításokért, könyörtelen megtagadásáért minden álmomnak, mert megértettem, hogy önmagától óvott, egyenes folytatásától annak az életnek, amelyhez nem tartott elég erősnek.

Ekkor jutott eszembe, hogy elő cigarettázásom és első verekedésem megtorása után — amikor elővette a mogyorópálcát — miért ment este a legbelső szoba magányos cövétségébe, mintha önmagát vizsgálta volna a jelen értelmetlen keménységéért, a jövő vigasztaló tisztasága reményében.

Ez a szoba gyébként is titokzatos volt akkor, és az is maradt most már mindörökké. Bolthajtásos volt — régi maradéka egy zárdának — és lépcsőn kellett belépni, mint amikor a múltba lép fényes nappal az ember.

A zsalugáter álmos délutánjain itt olvastam először Petőfit, és itt láttam meg Arany költészetének mélységeit. A szavak itt zendültek meg először a szívemben és a veretek itt tették ünneppé a hétköznapokat. Ez a szoba volt a mánap és ez a szoba volt a remény, mert amikor megérkeztek a varjak és a cinkék kék kabátkája bujkálva tünt elő a licium hajlós ágain, egyszer csak zárva találtam ennek a szobának ajtaját, de kulcslyukán csak úgy dőlt ki a fenyő gyantás, ünnepi illata és tudtuk, hogy közelgett immáron a karácsony betlehemes, bársonyos valósága.

A kulcslyuk feletti kilincset ma is látom és ha ilyen régimódi kilincset látok valahol, az apám jut eszembe.

* * *

Aztán — átugorva az időkét és emlékeket, váratlanul, a megdöbentő valóságot meg sem érve, meg sem mérve — apa lettem magam is. Persze nem olyan, mint az apám, csak árnyéka a régi apáknak, de azért megátalkodtam a reményben, hogy ha annakidején több eszük volt a lovaknak, talán most több lesz az embereknek is. Falun lágtunk akkor és tanítónk meglátogatott bennünket, s ilyenkor meghánytuk-vetettük a világ sorát Attiától napjainkig; amikor ebbe belefáradtunk, elővettük a hazai állapotokat és kemény véleményt mondtunk a kül- és helypolitikáról, színházról, filmről, közgazdaságról, a helybeli tűzoltósról, egyszóval mindenről, ami nem ránk tartozik.

Igy érkezünk a tejkérdéshez.

Ujabbban iskolánkban ingyen-tejet osztottak a gyerekeknek s azon tanakodtunk, miképpen lehetne az adagokat felemelni.

— Talán az erősebbektől el kellene venni?

— Nem lehet — ingatta fejét tanítónk, — a gyerek mind egyforma és igazságérzetében rendülne meg, ha egyiknek más mértékkel mérnénk, mint a másiknak. Itt van például a Pista (ez az én fiam), tudom, hogy idehaza jut neki elég, de azért ő is megkapja a pohár tejét, mint a többi...

Mérhetetlenül felháborodtam.

— Tanító úr, ez tévedés lesz.

— Dehogy kérem. Úgy issza, mint a vizet. Egy hajtásra. El nem engedné a világot sem.

Alig vártam, hogy egyedül maradjak. Megállj, gazember! Minden gyerek önző, és a hétéves csemetétől nem várhatok csodát, hogy vékonycsontú kis pajtásai javára lemondjon, de azt elvárhatom, hogy akkor idehaza is megigya a tejet.

De idehaza nem issza meg. Vagy egyszerűen otthagyja az asztalon, ha nem nézünk utána, vagy öreg kutyánkkal szövetkezik s az issza meg helyette. Miután ezért tetteleg léptem közbe, kávéért kért, mert ő nem bírja meginni a tejet. Undorodik tőle.

És most! Mint a vizet. Egy hajtásra. Megállj, lökőtől!

Kimentem a kertbe, hogy megfelelő pálcát vágjak. Nagy híve vagyok ugyan a lelki nevelésnek, de a lelket előbb fel kell ébreszteni. Hogy pedig erre a mogyorópálca nagyon alkalmas eszköz, ezt tapasztalatból tudom, abból az időből, amikor még bennem ébresztgették.

A gyerek még nem volt otthon. A pálcát a sarokba támasztottam és vártam. Haragom kicsit ellanyhult már, mert alkonyodott. Ablakomon árnyékok jöttek látogatóba. Szerettem a késő délután árnyékait, mert puhák és finomak. Nem feketék, nem fehérek, nem élők és nem holtak. Olyanok, mint az emlék.

Sűrűsödtek az árnyékok és én újra elhatároztam, hogy a gyermeket megverem. Elisza a tejet azok elől a szegény kis esettvállú pajtásai elől.

Nőttek az árnyak.

Megverem! Keményen.

Jöttek az emlékek.

Megverem!

Öreg óránk csendben hatot ütött. Régi óra. A gyerekségem ez látta, álminkat ez vigyázta, lakodalmakat és sírásokat ez temetett.

Ütött az öreg óra.

— Ne bántsd a gyermeket — mondta. — Nézz egy kicsit magadba és emlékezzél.

* * *

Én is hétéves lehettem akkor. Tél volt, havasarcú, békéstüzi karácsonyváró tél, és mi pásztorjátékra készültünk a göllei iskolában. Én voltam az egyik angyal. Ma sem tudom, hogy gondoltak rám ennél a megtisztelő szerepnél, mert az ördögök is tanulhattak volna tőlem egyet s más, de angyal lettem a világ színe előtt s ehhez mért komolyan tanulmányoztam szerepemet.

Közben — mint angyal — behólyóztam Puskáék ablakát és beszakadtam a malomgát vizébe, ahol azután majdnem angyal lettem a szó legszorosabb értelmében. Zörgőre fagyott ruhában loholtam haza és édesapám nem volt tekintettel fagyos lelkiállapotomra.

Ezen előzmények után érkezett a várva-várt nap. Szárnyakat kötöttem, fehér ingbe bújtam és hatalmas izgalommal vártam a jelenésem.

A színház — azaz iskola — zsufolásig tele. A nagy gőzben a lámpa nagyon gyengén mérte a fényt, de a görögtűz segítette a dolgon és a közönség áhítatos csendben leste a fejleményeket.

En is angyalhoz mért komolysággal daráltam el mondanivalóimat és az előadás végén még egyszer meggyújtottuk a görögtűzet, mert — mi tagadás — ez tetszett a legjobban.

Utána meghatott csend. A tapsot nem ismerték akkor még Göllében és csak nagynénim tapsolt, ami vidámságra fakasztotta a gyerekeket s egy öregasszony megjegyezte, hogy ő már ugyan sokat megért — Pécsét is volt egyszer, — de el nem tudja gondolni, hogy a pesti nagysága mért csapkodta össze a tenyerét.

Ezzel zárult aztán a szindarab. A közönség kitódult az utcára s a lámpa mindjárt vidámabban égett, pedig akkor már nem volt rá szükség. Letettem a szárnyakat, levettem az angyali inget és hazamentem a karácsonyfa alá, hol a tenyérverdeső nagynéni jóvoltából volt minden, ami csak megterem a pesti bazárok árieqvzékében.

Az ünnep azután elmúlt. A játékok hamar beadták a derekukat. A furulya berekedt, a vonat rugója elszakadt, a puskához elfogyott a kapszli s a labda kipukkadt, mert ráállítottam az ebédlőasztal egyik lábát, hogy kibírja-e? Nem bírta ki!

Játékaim romjai tehát nem érdekeltek, de annál jobban vártam a másnapot. Ez a nap egyike volt azoknak a kivételes napoknak, amikor szívesen mentem iskolába, mert akkor osztották szét a „színeszek” között az előadás jövedelmét.

Nagy csendben vártuk az eredményt. Volt aki húsz krajcárt remélt, volt aki harmincat, sőt akadt olyan, aki egész koronára gondolt.

Természetesen a főszerep'ők többet-kannak.

Sokáig latolgattam, hogy egy anqval főszereplő-e és anqvalkollégámmal oda döntöttünk, hogy az anqvalok mindenképpen főszemélyek, tehát a mi fontosságunk se lehet kétséges.

És ha'álos csendben kezdődött a jutalmak kiosztása.

Esküdt Lajos mint Szent József egy koronát kapott. Jó. Neki volt a főszerepe.

Csima Ferkó negyven krajcárt.

Anqval-társam harminc kraciárt.

Megkapta mindenki a magáét.

Rólám szó se esett.

A szívem elnehezült. Mindenki engem nézett. Ráborultam a padra és sírtam, sírtam keservesen.

— Nem szégyenled magad — korholt otthon édesapám, — elvennéd a szegény gyerekek elől a pénzt? Hát miféle gyerek vagy te? Rászorulsz te arra?

Nem tudtam válaszolni. Igazságérzetem, a felnő'tek csalhatatlanságába vetett hit összedőlt bennem, könnyeim a szívemre folytak és nem tudtam megmondani, miféle gyerek vagyok én.

Most már tudom, éppen olyan voltam, mint a többi: gyerek voltam.

***

Közben besötétedett. Az öreg óra halkan járt a szobában és bölongatva azt mondta: bizony — bizony — bizony...

A gyerek tejrészét azután elküldtem az iskolába. A pálcát összerőttem s a tűzbe dobtam. Nehezen égett s olyan lángja volt, mint azoknak a tüzeknek, melyeket gyerekkoromban a göllei árokparton raktam — és csodálatos, melengető kis lángjaik lobognak még ma is. Lobognak, lobognak az élet elröppenő melegével és tükröt mutatnak ma, mint ahogy lángjuk hegyével írták akkor azt, amit itt leírok.

Vége lett a nyárnak, ősz kezdett már sepregetni október aglegény-portáján, amikor előrevetette koszorúlengető, búcsúzó fényét mindenszentek ünnepe.

Nem olyan fényt, mint mondjuk az Urnapja égigvillanó lángja, vagy a Feltámadás tavaszi, virágos nagy világossága, de nekünk ünnep volt ez is, az Ősz és a temetőnk ünnepe.

* * *

Az iskolabajárás ilyenkor ugyan már megkezdődött, de délután és alkonyattal ott bújócskáztunk a temetőben. A lábdobogás talán elhallatszott az alvókhoz és némelyik magyar fel is neszelt rá, átszólva a szomszédhoz:

— Hallod, András, zsványoznak az unokák.

— Hallom, Péter, hadd játszanak.

— Persze, hogy hadd játszanak. Mink is játszottunk.

— Játszottunk, de az elmúlt.

— Elmúlt, Péter, hát akkor aludjunk.

A föld már nem nehéz, a testet már szétszívták a bokrok és fák, de azért álmuk ott van, ahová letették őket.

Álmodnak az öregek egyszerű, nyugodt álmot és ez meg is látszik a temetőn. Tavasszal kivirágzik magától, nyáron idejár pihenni a csend, de a kakukfű illatában részegen dongnak a méhek.

Itt nincsenek kísértetek, nincsenek semmiféle rémségek; tavasszal itt lombosodnak ki először a cseresznyefák és nyáron itt furulyázik legszebben a sárgarigó, fiait oktatóván a népzene igazi művészetére. A kápolna padlásán baglyok és verebek költenek ünnepi békességben és a vén diófák odvában mókusok alusznak télen, ha lehull a hó és a szánkók csilingelése úgy táncol végig a sírok szelid fehérségén, mint-ha az emlékek régi sarkantyúi pengének az élet elmúlt lakodalmán.

Itt nincs hullaház, mert csak halottak vannak, akik felett az otthon virraszt, amíg rájuk nem símul a föld, és a hullaháznak készült kis pajtában Banai bácsinak, a sírásónak a szénája van, illatos temetőfüvekből, amelyek különben teának felfőzve torokfájás ellen is nagyon alkalmasak.

És ez a legjobb búvóhely az egész temetőben; itt csókoltam meg először Kovács Ilonát, mire Futó Katinéni — ott van eltemetve közvetlen a pajta mellett — meg is csóválta a fejét.

— Na, ezek a taknyosok is elég korán kezdik...

De ünnepe a temetőnek mégiscsak a Mindenszentek volt! A frissen gereblyézett sírok földszaga összekeveredett az őszirózsa álmos,

özvegyi illatával. később a gyertyák nehéz lélegzetével s amikor le-
bukott a nap, az apró lángok késői tüze mellett úgy ültek könnytelen
őregasszonyok, mint a fakuló emlékezet.

Nekem két kis testvérem is aludt odakünt, és estefelé, mikor szü-
leim hazamentek, megdöbbenve láttam, hogy a kicsik sírján szinte utol-
sót lobbannak a gyertyák. Nem sokat tanakodtam. Hazaloholtam, ellop-
tam a bolti könyvet és — lesz ami lesz — három csomag karácsony-
fagyertyát vásároltam a javából. Ebből aztán olyan kivilágítást ren-
deztem a két siron, hogy anygallá lett testvéreim igazán meg lehet-
tek elégedve ünnepelve gyászoló buzgalmammal.

A sírok négy sarkára ültetett fenyők csendesen zsongtak az őszi
sötétben, pedig a szél se mozdult, s az aranyló kis lángok meg-
meleglibbentek, mintha elcsituló sóhajok szárnyaltak volna felettük.

Szép este volt nagyon, de csak látszólag lett vége azon a nap-
on. Hónap vége felé ugyanis apám elővette a bolti könyvet, hogy
sűrű fejcsoválások között összeadja az eredményt s egyszer csak azt
mondta.

— Három nagycsomag színes gyertya — és anyámra nézett, —
miféle gyertya ez?

Nagyon melegem lett egyszerre.

— Én nem hoztatt semmiféle gyertyát — mondta anyám.

— Hívd be a Rozit — nézett rám.

Kimentem a konyhába Roziért. Nem, Rozi se hozott gyertyát.

— Te hoztad? — és rám nézett.

Akkor már sok volt a rovásomon; úgy éreztem, összedől a vi-
lág körülöttem.

— Gyere be!

Sokszor hallottam, hogy egyes gyerekek elfutottak a verés elől,
de én ezt soha meg se kíséreltem. Lenyügözött valami kegyetlen aka-
rat és én mentem a vesztohelyre. Ez a vesztohely a sötétszoba előtt
volt. A szekrény tetején a pálcá. Még láttam, amint anyám ellöki maga
elől a tányért és rettenetesen sajnáltam magamat.

Apám levette a pálcát.

— Most már nem csak hazudsz, hanem lopsz is. — Kinek adtad
a gyertyát?

— Senkinek, nem adtam senkinek.

— Hát akkor minek kellett?

Hallgattam, a temetőre gondoltam és csendesen elsírtam magam.

— Beszélj! — és felemelte a pálcát.

— A kicsik sírjára... Mindenszentekkor... — Eltakartam az ar-
cóm, és szerettem volna én is kint lenni a temetőben.

Akkor hallottam, hogy a pálcá koppanva hull vissza a szekrény
tetejére, csukódik az ajtó és egyedül maradtam.

Es ezekről a gyertyákról soha többet nem esett szó, de sokszor
gondoltam rájuk és amikor legutolsó könyvemnek a „Tíz szál gyertya”
címet adtam, csak később döbbsentem rá, hogy hiszen még ezeket is
az Apámtól kaptam, emlékeztetve, hogy a szeretet gyertyái túllobog-
nak a sírok titkos világán is és el nem múlnak soha, de soha!

KÉRDÉSEK ÉS TÁVLATOK

Azok közül a tanulmányok közül, amelyekkel rovatunkban foglalkoztunk, olvasóink részéről a legtöbb ellentmondást Ida Friederike Görres, Joseph Vialatoux, André Latreille és C. S. Lewis írásai váltották ki. Mi magunk is el voltunk készülve erre, hiszen mind a négyen a kereszténység elevenébe vágó kérdéseket tettek szóvá: hogyan ítéljük meg az utolsó évtizedek egyházi és vallási életét, milyen álláspontra helyezkedünk a laicizmus irányában, miként fogjuk fel az emberi történet értelmét s mit tekintünk a szükséges és időszerű katolikus magatartásnak? Problémák, amelyek állandóan gyötrik nálunk is, másutt is a gondolkodó feket. S nemcsak állandóan, hanem keservesen is, miután megoldásuk, mint a visszhangokból is kitűnt, a magunk bírálata kapcsán sok régi beidegzettség, természetesnek tartott hiedelem elejtését követeli s emellett még tudatos bátorság is kell hozzá. Hogy azonban nem az ellentmondók, hanem a bemutatott írók járnak a helyesebb úton, azt tanúsítják most Jacques Leclercq tanulmányai, amelyeket közben a Szentszék lapja, az *Osservatore Romano* is bő kivonatban nyilvánosságra elé adott.

Leclercq nevével már találkozottak rovatunk olvasói, amikor a házasság általános válságáról és a keresztény házasság belső nehézségeiről szoltunk. Leclercq a louvaini katolikus egyetem tanára, aki teológiai és szociológiai munkásságával ma már világviszonylatban is a katolikus szellemi élet irányítói közé számít. Idevonatkozó írásai egyikét „A történeti érzék és a keresztény gondolat” címmel a *Vie Intellectuelle*, másikat „Szemléleti változás a kereszténységben” címmel az *Études* tette közzé.

***

Már Congar hatalmas értekezése, amellyel legutóbb foglalkoztunk, meggyőzhetett bennünket arról, hogy milyen döntő szerepet visz a modern ember tudatában a történetiség és a társadalmiság érzékelése. Leclercq is ebben látja az emberi szellem egyik alapvető változását. Rádöbrentünk arra, hogy a magunk szerény egyéni életét sem függetleníthetjük soha a társadalmi alakulástól. Helyzetünk mindig „történeti helyzet”. Körülöttünk és velünk semmi sem áll meg önmagában, semmi sem szilárd, semmi sem marad, minden mozgásban van. Valójában azonban a történetiségnek ez a ténye, amely sokszor félelmes számunkra, őseredeti keresztény igazságon nyugszik, mert ha egyszer megértettük, hogy Isten létezik, akkor merőben viszonylagossá válik mindaz, ami nem Isten. Rajta kívül minden egyébek viszonylagossága éppen az Ő egyetlen és hiteles abszolút voltának jelenlétéből kapja meg a viszonylagos teljességét. S nagyon találoán jegyzi meg Leclercq, hogy éppen a nem-keresztények juthatnak szellemi zavarba, amikor nem ismervén el az igazi Abszolutumot, tájékozódási kényszerükben nagyon is viszonylagos dolgok számára igénylik a megrögzített örökkévalóságot. Benne van ebben az egész „historicizmus” kritikája is, úgy ahogy annakidején Lewis tanulmányának ismertetésében fokról-fokra kibontottuk. A historicisták

gyökeres gyöngéje: ugyanis éppen az, hogy ők mindent mulandóságra szánnak, kivéve egyet: a maguk elméletét. Leclercq a példák tömegét hozza fel erre, fejtegetéseinek ebből a részéből azonban ennyi is elég. Tudósok közt nincsen és nem is lehet vita arról, hogy minden történet az „esetleges” események láncolata: a történet olyan alakulás, amely másmilyen is lehetett volna. Minél pontosabb az események kutató vizsgálása, annál könnyebb megállapítanunk azok viszonylagosságát.

Már most kétségtelen, hogy a kereszténység is történetként jelenik meg előttünk. Igaz, hogy a szempont különbözősége szerint mondhatjuk, hogy a kereszténység mindenekelőtt vallás vagy tanítás vagy életforma. „Ami lényeges, a dogma” — állítják egyesek, „inkább az erkölcs” — vélekednek mások. Mindez igaz bizonyos értelemben — feleli rá Leclercq —, de mitsem változtat azon az igazságon, hogy mindaz, amit a kereszténység tartalmaz, a történetben lép elénk. Az Ószövetség mindenekelőtt történet: a teremtés, a bűnbeesés és a kiválasztott nép története, amely Krisztus, vagy a megváltás történetébe torkollik. Az Apostolok Cselekedeteiben több apostoli beszéd jelöli meg az első igehirdetések mintáját s ez a minta szembetűnően történeti: összegezi az Ószövetséget és bizonyítja annak beteljesedését Krisztusban.

Mindez annyira nyilvánvalónak látszik, hogy ma szinte nem is értjük, miként mehetett veszendőbe a tekintetek elől. Pedig ez következett be — állapítja meg Leclercq. Mihelyt az egyház bizonyos szilárdságra tett szert, azt hitték, hogy megszűnt a mozgás, hogy a fogalmazások, a szociális keretek, sőt maga az élet sem fejlődhetik tovább. Úgy gondolták, hogy ha a kereszténység történetnek felelt meg a múltban, akkor ez a történet immár befejezéséhez ért s nincs többé semmi fontosabb változás, amire számítani kellene. Pedig a dolgok közben is mozogtak, és tiszta talány, hogy észre nem vették. Mindenki tudta, hogy a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját 1854-ben határozta meg, a pápa családokozhatatlanságát 1870-ben, a feleszmélést azonban ez sem indította meg. Az egyház méltóságteljes köszikla benyomását keltette, amelyben semmi sem mozog és nem is mozdulhat meg. A történetiség érzékelését azonban, ami annyira fontos lett a modern kor tudatában, az egyház sem kerülhette meg. Értsük meg jól: nem volt és nem is lehetett újdonság előtte. Sőt éppen, mert bőven buzoghattak fel a régi források s ezek némelyike tisztátalan volt, gyorsan támadtak elsiklások is, amelyeknek csak egyik válfaja lett a modernista közjáték.

A történeti érzék azóta ellenállhatatlan erővel járja át a keresztény gondolkodást és újítja meg azt.

* * *

A történeti érzék lényeges hatását abban a felismerésben kell látunk, hogy az emberi életfolyamatok semmiféle mozzanata sem magyarázható meg az eredetek feltárása nélkül. Másként kifejezve: ismerünk kell azoknak a tényeknek egymásrakövetkezését, amelyek lehetővé tették és előidéztek a tapasztalt jelenséget.

A történeti érzék ad így különösen erős és egészen új hangsúlyt annak a megkülönböztetésnek is, amelyet a klasszikus metafizika a „szükséges” és az „esetleges” között tett. Esetleges mindaz, ami nem szükséges, ami tehát éppen mivel nem „szükséges”, más is lehetett volna. Ebből következik azonban, hogy az esetlegetest nem is ismerhetjük meg másként, csak ha meg tudjuk fejteni: hogyan lépett elő és milyen befolyások tették azzá, amivé lett. Ha pedig most hozzávesszük ehhez, hogy mindaz, ami nem Isten, csupán esetleges lehet, akkor nyilvánvaló, hogy a keresztény gondolkodásnak szakítania kell azzal a régi szellemi magatartással, amely kizárólag az „isteni szükségesből” indult ki s ebből próbálta levezetni a természetét mindannak, ami létezik, vigyázva arra, hogy túl ne lépje soha e „szükségesnek” keretét.

Hogy régebben ez volt a szellemi magatartás, általánosságban nem is csodálhatjuk. A tudomány akkor még merő spekuláció, lényegében filozófia volt, a filozófusok pedig nem szeretik az esetlegetest, mert eszmekapcsolásaik futamát és szépségét csak késlelteti és rontja a tények figyelése. A tiszta reflexzió azonban csak a szükségesre vonatkozhatik, míg az esetlegesek rendjében az elmélkedés mindjárt téves vágányra visz, mihelyt nem tapad hozzá a kellően megfigyelt és elemzett valósághoz.

A bölcselek eszménye az, hogy minden megismerést néhány szükséges elvből következtessenek ki, amelyeket egyedül az ész fedez fel. Ez az eszmény szokott kupolába Descartes-tól Kantig abban a filozófiában, amelyet ma klasszikusnak hívunk, de éppen e bölcselet racionalizmusának merevsége okozta azokat a visszahatásokat is, amelyeknek a XIX. század óta tanúi vagyunk. Mert hiszen kézenfekvő — s itt találkozunk megint a történeti érzékkel —, hogy a mai gondolkodó előtt magának a „szükséges” kategóriáját felállító szellemnek élete is tapasztalati tényként jelenik meg, amelyet szintén csak akkor ismerhetünk meg, ha úgy kezdjük vizsgálni, mint az időben adott valóságot s nem mint értelmi következtetés gyümölcsét. A szellem életének vizsgálata is megköveteli tehát forrásainak és fejlődésének vizsgálatát, s ilyen módon ennek a vizsgálatnak is a történeti nézőpontot kell elfogadnia.

Történet — mint mondtuk — csak akkor van, ha van egymásrakövetkezés, utóbbi csak akkor, ha van változás. Ugyanigy bizonyos azonban az is, hogy az egymásrakövetkezés feltételezi a változások láncolódását, ez pedig csak akkor foroghat fenn, ha az esetlegesektől függetlenül egyes elemek, a szükségesek megmaradnak a változások közepette is.

* * *

A kereszténység is történeti valóság, olyan valóság tehát, amely egymást követő állapotokon halad keresztül. Egészen bizonyos és természetes, hogy az egyház, ahogy ma áll előttünk, nem mindenestül azonos azzal a kereszténységgel, amely az Údvözítő halálakor volt. „Nyilvánvaló — írja Leclercq — s mégis kérdezem magamtól, gondoltam-e rá valaha is, mondjuk... 1930 előtt? Azt hiszem, hogy ami ma nyilvánvalónak látszik, becsmérőnek tűnt volna fel ifjúkoromban, és félek, még ma is annak hangzik a régi iskola nem egy neveltje fülében.” Ugyan-

úgy, mint már egymagában is a „történeti kereszténység“ kifejezés, amely szintén újkeletű. Mert erről sem beszéltek akkoriban. A közfelfogás az volt, hogy van egy kereszténység, az egyetlen és egyedüli, egyszerűen „a“ kereszténység, amely Jézusé és a katolikus egyházé. Ha az egyház tovább fejlesztette vagy bővebben kifejtette a tan bizonyos vonatkozásait, megszerkesztette a szertartásokat vagy intézményeket, mindez szerintük kizárólag abban a vonalban történt, amelyet Krisztus húzott meg, olyan belső szükségesség szerint, amely csak egyetlen utat tűr meg. Az egyház — mondották — isteni terv szerint halad, amely kizár minden esetlegességet. Nem tettek különbséget ama síkok között, amelyek valóban belső szükségességnek feleltek meg, s amelyek az esetleges körébe estek. Az ő szemükben minden mozzanat a szükségességnek vonalán nyert igazolást. Csak egyes nagy és bátor szellemek, mint Newman, mertek olykor óvást emelni ez ellen az egyetemes beállítottság ellen, amely így vagy úgy, de az összes esetlegességeket kész volt „beleintegrálni“ a szükségesség területébe.

Tévedések persze nem terebélyesedhetnek szét bennük rejlő igazságok nélkül. Hogy a növény a maga egészében foglaltatik a magban, igaz is, meg nem is. Igaz az, hogy a növényt eleve meghatározza a mag, de az, hogy mi lesz később belőle, függ a talajtól, amely táplálja, a napfénytől és az esőtől, a hőtől és hidegtől. A növény a kibontakozott mag. De kibontását nemcsak a belső erő munkálta, hanem a tápláló anvaqok is, amelyek kívülről jutottak hozzá s amelyeknek hatása különböző lehet.

* * *

Az egyházon belül éppúgy, mint rajta kívül, a történeti érzék először abban az érdeklődésben nyilatkozott meg, amely a történelem, mint tudomány felé fordult. A XX. század teológiájában szinte minden tudomány fejlődés a történelem síkján vagy annak segítségével ment végbe: exegézis, teológia-történet vagy „pozitív teológia“, egyháztörténet. Nyomában az egyháznak olyan arculata rajzolódott ki, amely nagyon összhangzatos az evangéliummal, de nagyon különböző attól, amelyet még az imént festettek róla, mert a történeti kutatásokból világosan kiderül, hogy a Krisztus által elvetett mag, ha meg is maradt, a hosszú századok ezer befolyása alatt a nemszükséges és a gyakran előre sem látható módzatok szerint fejlődött tovább. Sok mozzanatot nem-keresztény, olykor pogány tényezők, mint Aristoteles filozófiája, váltottak ki, nem egyszer emberi szenvedélyek, háborúk vagy politikai rendszerek húzódtak mögöttük. És a bűnnek is megvolt a maga hatása. Még a XX. század egyháza is bajlódik a XV. és XVI. század ama kelevényeinek szivárgásával, amelyek nagyban okai lettek a nyugati egyházszakadásnak.

Igy alakult ki a „történeti kereszténység“ fogalma, a kereszténységé úgy, amint megjelenik az emberi összefüggésekben, amelyek között az élesztő szerepét viszi. S a hasonlatot folytatva megjegyezhetjük, hogy az élesztő munkája nemcsak a saját belső értékétől függ, hanem a tézistaanyagtól is, amelybe helyezik. A történeti kereszténység éppen ezért bizonyos értelemben többé-kevésbé mindig romlott — állapítja meg

Leclercq. De ne riadjunk meg a kemény szótól. A romlottság — mint Leclercq nyomban rámutat, — csupán annak következménye, hogy a kereszténység tömegesen találkozik az emberi tényezőkkel, amelyeknek értéke nagyon különböző. S éppen ennek a történeti kereszténységnek felismerése alapozta meg és hordozza azt a győzedelmes eszmét, hogy az egyháznak mindig szüksége van tisztulásra s hogy az egyházon belül mindig kell lenniök újító törekvéseknek, amelyek az evangélium szellemének teljesebb megvalósítását sürgetik. Tudomásul kell vennünk továbbá, hogy egyház is benne áll a történetben, tehát maga is szünet nélkül változik.

A XIX. században az egyház „stabilizálnak” látszott. Általános volt a nézet, hogy az egyház tanításának, fegyelmének és szervezetének minden részlete elmozdíthatatlanul rögződött, ha pedig valami mégis változott — hiszen a változások soha nem szakadtak meg —, akkor a szellemi erőfeszítések mind annak a bizonyítására irányultak, hogy változások voltaképpen nem történtek. A történeti ismeretek hiánya is belejátszott ebbe. A XIX. század teológiai oktatásában például a morál uralkodott, amely a kazuisztikára csökkent. „Tanuló éveimben — írja Leclercq — senkisémondta meg, hogy ez csak legújabb jelenség, s azt sem, hogy ez csak válasz az időhöz kötött társadalmi reakciók együttesére. S közülünk az idősebbek még emlékeznek, milyen ellenállásba ütköztek azok a megsejditések, hogy Szent Tamást, aki mégis csak a XIII. században élt, a maga korának látószögéből kell magyarázni és nem szabad nála olyan kérdések megoldását keresni, amelyek fel sem merülhettek az ő idejében.”

Az 1900-as évek katolikusa mindazt szükségként védte, aminek meglétét tapasztalta az egyházban, a legjelentéktelenebb részletekig. Minthogy „semmi sem állhatott elő Isten kifejezett akarata nélkül” — ime a hamis historicizmus! —, bármiféle valóság ettől a feltételezett isteni akarattól egyképpen megkapta a szükségesnek jellegét. Néhány esztendő múlva — írja Leclercq — csak ámulni fognak azok, akik a most végéhez járó korszakot történetileg tanulmányozzák, hogy mennyire átmerevítették benne a viszonylagosságokat az abszolút sikerjára. Hasonló lesz érzésük a miénkhez, amikor emlékezetünkbe idézzük azt a szerepet, amelyet a papok szakálviselése vagy a kovásztalan kenyér használata játszott a keleti egyházszakadást bevezető vitákban..

A történetiség érzékelése és a történeti érzék felébredése ezek szerint nagyban módosította szemléletünket a legkülönbözőbb területeken. Nem csodálkozhatunk így azon, hogy a saját köreinkben is bizonyos zavar mutatkozik. Egyesek, a konzervatív hajlamúak, eretnokséget szimatolnak még a szavak megváltoztatásában vagy alkalmazásuk új formáiban is, mások viszont, akiket rabul ejtett az újdonság sznobizmusa, azt hiszik, hogy azzal tanúsíthatják modern szellemi egüket, ha mindent vízbe hajtanak, ami nem szigorúan a XX. század hozománya. Ilyenek például, akik oda következtetnek, hogy miután Szent Tamás a XIII. században élt, tőle már semmit sem kaphatunk, dobjuk lomtárba írásait és már csak azon az egzisztencialista nyelven beszélünk,

amelyet Heidegger és Sartre csiszolt elébünk. Az efajta el-siklások ellen szállt sikra a „Humani generis“ enciklika is, amikor figyelmeztet minket a hagyomány fontosságára.

Leclercq is, mint annyi nagy katolikus teológus és bölcselel, lelkesen és felszabadult lélekkel hajt fejet az előző korszakot záró és az újat nyitó körlevél előtt. Nem lehet történeti érzékünk, ha nincs érzékünk a hagyomány iránt. A történet ugyanis egymásrakövetkezés és folytonosság, és ezt az igazságot vennők láthatlanba, ha akként csatlakoznánk a mához, mintha a világ most kezdődött s nem a multból nőtt volna ki.

* * *

A történeti érzék segít hozzá minket annak a különbségtetésnek megfejtéséhez is, amely szokottá vált „katolikus“ és „keresztény“ között. Végtére is valamikor a kettő egyet jelentett s különösen az ellenreformáció teljes tüzével igyekezett hangsúlyt adni azonosságuknak. Nem voltak előtte valódi keresztények, csak a katolikusok, s annál keresztényebb volt valaki, minél katolikusabb. Mára viszont felismertük, hogy ez igaz is, meg nem is.

Két módon lehet valaki katolikus — állapítja meg Leclercq. Lehet valaki katolikus azért, mert keresztény és hogy teljesen keresztény legyen, miután az egyház a letéteményese az isteni üzenetnek. És lehet valaki katolikus azért, mert tagja egy „emberi“ intézménynek, amelyet katolikus egyháznak hívnak s amelyhez azért tartozik, mert ez szokás abban a környezetben, ahol él, vagy része annak az örökségnek, amelyet születésével kapott. Kétségtelen tény — folytatja Leclercq —, hogy igen sok katolikus csak az utóbbi módon kapcsolódik az egyházhoz, anélkül hogy törődnek Krisztus követésével. Van egy bizonyos katolikus szellemiség — s éppen nem kizárólag a világiak körében —, amely el is térít annak kutatásától, hogy mi a keresztény hivatás: „Mi szükségtek keresni? Nincs itt probléma semmi: tegyétek, amit az egyház mond, s rendben lesz minden.“ A katolikusnak nincs miért Krisztushoz fordulnia — hangzik tovább e felfogás —, hacsak nem az ájtatosság formájában, az érzelmek síkján, hiszen Krisztus az egyházra bízta, hogy munkálja tovább művét, a hívőnek nincs egyéb dolga, mint az engedelmesség. S így tolonganak elő szép számban hívek, akik inkább katolikusok, mint keresztények, mert szorgoskodók egyedül az egyház, de gondtalanok Krisztus irányában.

Nem nehéz megérteni napjainkban azoknak a lázadását, akik szeretik magukat keresztényeknek nevezni, mindenekelőtt keresztényeknek, és csak azért katolikusoknak, hogy keresztények lehessenek. Az egyház az ő szemükben a lépcső, amelyen Krisztushoz emelkedhetnek, de a cél: Krisztus. Azt mondták nekik: „Nem találjátok meg Krisztust az egyházon kívül.“ Kell tehát nekik az egyház, mint Krisztus elérhetőségének első feltétele. Tapasztalják azonban, hogy lehetnek bent sokan az egyházban keresztény lelkiület nélkül, s ha az egyházhoz tartozás a feltétele is a Krisztushoz való teljes odatartozásnak, lehet az egyházhoz tartozni más okból is, mint Krisztusért. Ime, innen a formula: nemcsak katolikusnak, de kereszténynek is kell lenni.

Ezzel azonban megint sikos talajra léptünk, ahol könnyű a csuszamlás. Mert ha tévedés is hinni, hogy azzal az ürüggyel: „katolikus vagyunk”, figyelmen kívül hagyhatjuk Krisztust, azt sem kevésbé tévedés hinni, hogy miután Krisztust követjük, szabad, hogy ne érdekeljen az egyház tanítása. És ha a magyarázatot meg is találtuk — szögezi le Leclercq —, csak fájlatjuk, hogy bevetté lett a „katolikus” és a „keresztény” szembeállítás, mert hiszen egyik fogalom sem lehet meg a másik nélkül. Nem kis veszedelem rejlik ebben a tan szempontjából sem, de bizonyos félresiklások máris kísértének a liturgikus és az erkölcsei hagyomány ellenében.

* * *

A mai katolicizmus is történeti katolicizmus, vagyis a kereszténységet olyan emberi értékek együttesének keretében nyújtja, amelyek el fognak múlni. Ebből hárul reánk a feladat, hogy iparkodjunk különválasztani az emberi részt, amely esetleges és átmeneti, és az isteni részt, amely folyvást megtalálható a történet bármely szakaszában. Világos, hogy ez csak akkor sikerülhet, ha nagyon szorosan tartjuk magunkat az Újszövetséghez és ha állandóan tanulmányozzuk az egyházat a maga történeti fejlődésében.

Száz évvel ezelőtt az volt az általános benyomás, hogy az egyház belső kiépülése véget ért. már csak a pogányok megtérítése van hátra. Ma a figyelem „a menetelő egyház alkalmazkodási problémáira” terelődött, ahogy egy minap kiadott könyv címe is mondja. Az egyház „menetel”, s ez a kifejezés nemcsak a katolikusok számbeli növekedését jelző mennyiségi, de a belső, a minőségi fejlődésre is utal. Megállás nincsen és nem is lehet. Az egyház örökösen fejlődő szervezet, amely állandóan új elemeket hasonít magába, szünet nélkül igazodva az új körülményekhez és új kérdésekhez, amelyeket az emberi és társadalmi alakulás minduntalan hoz magával. Küzdenie is örökké kell, mert az emberek soha nem lesznek tökéletesek.

Az alkalmazkodás parancsa persze nyugtalanságot is kelthet bennünk, mert abban a nagy együttesben, amit egyháznak és kereszténységnek tekintünk, megőrzésüket várják a maradandó értékek, s vajjon hol szabjuk meg ezek határát az örök hullámverésben? Leclercq válasza az, hogy mindezek az értékek bennefoglaltatnak a magban. Krisztus tanításában és Krisztus életében. Ha manapság a keresztény lélek akkora lendülettel fordul Krisztus felé, éppen azért cselekszi, mert a kibontakozott történeti érzék int arra, ami lényeges és örök. A Szentlélek tevékenységének pedig az egyházban az a célja és feladata, hogy biztosítsa: a lényeges mindig épségben marad. S ez domborítja ki legelősebben az egyházi tanító hivatal fontosságát, aminek tudata soha a multban nem lehetett ennyire eleven. Hiszen ha egyszer tisztába jöttünk azzal, hogy az egyháznak állandóan alkalmazkodnia kell, s hogy az egyház folyton „menetel”, akkor a helyes út elhagyásának veszedelme is sokkal fenyegetőbbnek rajzolódik elénk, mint akkor, amikor az egyházat fölséges mozdulatlanságban képzeltek el. Aki egy helyben áll, annak nem probléma a helyes úton haladás. Ha a mai egyház már nem mindenestül az az egyház, amilyenként Krisztus alapí-

totta, hanem történeti egyház, akkor a Szentlélek segítsége még nagyobb szükségként lép előnk, hogy meglehessen bizonyosságunk arra vonatkozóan: ez a történeti egyház valóban Krisztus vonalában halad és valóban Krisztus egyháza maradt. Emberi okoskodások, tudományos kutatások soha nem lennének elégségesek ennek az abszolút bizonyosságnak megadására. Több kívántatik hozzá. Az az isteni melléállás, amelyről Krisztus kezességét vállalt.

Az egyház történetisége tehát nem kell, hogy nyugtalanítson minket. Hogy állunk azonban a saját magunk, a ki; keresztény emberkének történetiségével, s micsoda következtetések adódnak abból? Leclercq másik tanulmánya erre fog felelni.

Mihelics Vid

SZEMLE

A PÜNKÖSD UTÁNI IDŐ GONDOLATVILÁGA

A régebbi liturgisták püünködsdi ünnepekről beszéltek; az újabbak helyesebben csak két ünnepkört különböztetnek meg: a Megváltást előkészítő karácsonyt és a Megváltást végrehajtó husvétit; ennek betetőzése a püünkösd ünnepe. Püünkösd mint valami gneiszből és gránitból rakott öshegyiség emelkedik a Megváltás két ciklusának végén és érhető, hogy róla kezdték számolni az utána következő vasárnapok idejét: a „dominicae per annum” szakaszát. Szinte feléve az egyházi évnék, a liturgia ciklusának ez az idő, mely majdnem mozdulatlanra van lehoronyozva az idő tengerében. Csak kissé függ a Husvét ciklusától: lehet, hogy csak 23 vasárnapja van, de legfeljebb 28; attól függ, mikorra esik Husvét ünnepe. Véglegesen csak 1570-től, a Missale Romanum kiadásától nevezik püünkösd utáni vasárnapoknak¹ ezt az időt; a középkor második felében nagyon gyakori volt a „Dominicae post Trinitatis”, azaz Szentháromság vasárnapja utáni vasárnapok elnevezése, Luther is ezt használta, s így a protestánsok is így mondják a mai napig. Még korábban, a VIII. század körül püünkösd utáni vasárnapokról. Péter-Pál utáni, Szent Lőrinc utáni és Szent Mihály utáni vasárnapokról beszéltek. Mindez mutatja, hogy mincscen

egységes elgondolása ennek az időszaknak, bármennyire kutattak is egységes gondolatmenetet benne a középkori liturgisták és az újabbak, mint például Josef Kramp. A püünkösd utáni idő liturgiája úgy „alakult ki”, azaz egységes gondolat kitűzése nélkül fejlődött. Ami tervszerűség volt benne, az csupán formaliztikus valami. Így például világos, hogy a püünkösd utáni vasárnapokon a szentleckéket a „lectio continua”, a folytatólagos olvasás alapján váltották ki: az első öt vasárnapon az ujszövetségi „katolikus levelekből”, az utána következőkön a Vulgata sorrendjében Pálból (Róm., I. Kor., II. Kor., Gal., Efez., Filipp., Kol.) Hasonlóan az introitus énekénél is: egymásután vették, kihagyásokkal, a zsoltárokat. A szentleckék és evangéliumok, még ha egybe is lettek volna hangolva, eltolódtak, mert az ötödik vasárnap eredeti szövege kiesett és helyette az evangéliumok eggyel előre nyomultak: tehát az eredetileg hatodik vasárnapé van az ötödiken és így tovább; a szentleckék viszont megmaradtak, azon a helyen, amelyen voltak. Sok imádságos szöveg állott valamikor rendelkezésre, így a Sacramentarium Leonianumban egész sereg püünkösd utáni misének imáit olvashatjuk, csak júliusra negyvenötöt; ez tudniillik válogatásra való gyűjtemény volt,

tizenhárom közülük mai missálénkban is benne van.

Ebből mégsem következik, hogy ne találhatnánk tanulságokat a pünkösöd utáni vasárnapok miséinek szövegében. A véletlenek kavicsait mozaikszemeként az Isten rakja egybe: az egyházi élet alakulását is, bár látszólag az esetlegesség irányította, valójában az Isten Lelkének gondviselő szorgoskodása vezeti és irányítja. Mindennél világosabban mutatja ezt a pünkösöd után rögtön következő három nagy ünnep serepe, melyek négy-négy évszázad időközében rakódtak rá a pünkösöd ünnepé utáni hetekre és megint harmónikusan egybeillenek, kifejezik a pünkösöd utáni idő gondolatvilágát és csodálatosan beleillik világukba a nyolcadukba eső vasárnap. A X. század elején került a Pünkösöd utáni első vasárnapra a Szentháromság ünnepé, melyet Stephanus, Liège püspöke vezetett be egyházmegyéjébe, a már meglévő (Gelasianum, VII. század) miséhez szép zsolozsmát is szerkesztve. A mindent elpusztító normann barbárság ellen védőünnepül rendelt napot másutt csak lassan vették át, a XIII. századig azonban mindenütt polgárjegyet nyert. — Négy száz év múlva, a gótkorában, 1264-ben lett ünnep a Szentháromságot követő hét csütörtökjén az Ürnap, Lüttichi Juliana ismert látomása nyomán, mely már 1209-ben megtörtént. Ennek a korának szüksége volt az Eucharisztia fokozottabb tisztelésére, mert az albigenes és waldi eretnokség többe között az Eucharisztia valóságát is tagadta, hiszen Krisztusnak csak látszat-testet tulajdonított. Újabb négy száz év múlva, a XVII. században a jansenizmus szigorúsága nehezedett az Egyházra; a híveket távoltartották a szentáldozástól, nehezen oldozták fel őket. Ekkor 1670-ben Eudes Szent Iános, Jézus Szívének lángoló tisztelője ünnepet eszközölt ki szerzete számára, a rennes-i püspöktől augusztus 31-re a Szent Szív tisztelésére, sajátmaga készítése misével és zsolozsmával. Ebben az időben Alacoque Szent Margit, akit némelyek tévesen a Jézus-Szi-

ve-kultusz egyedüli előmozdítójának tekintenek, még be sem lépett a paraylemoniali zárdába s még nem részese volt látomásában. Természetesen még hosszú ideig tartott, míg Jézus Szív ünnepé általánossá lett; az egyetemes Egyháznak csak IX. Pius írta elő 1856-ban; elsőosztályú, oktavás ünnepé csak XI. Pius tette 1928-ban; Ő egyúttal új zsolozsmát és miseszöveget írt elő és saját praefatiót szerkesztetett részére. Ez az ünnep Jézusnak a bűnösök iránti irgalmas szeretetét tárja fel az emberek előtt, mely főképpen a bűnbánat szentségében nyilvánul meg.

A látszólag véletlenül egymás mögé zsufolódott nyolcados ünnepnek a legkövetesebb örszhangban állanak egymással és eszméikkel kifejezik és tovább fejlesztik az őket megelőző Megváltás-ciklus alapgondolatait. A husvétii ünnepkörben a kereszténység, a Megváltás szentsége állott a középpontban. Kézenfekvő tehát az ünnepkör lezárása után való vasárnapon, „pünkösöd oktaváján” a Szentháromságra gondolni, kinek nevére keresztelték, kinek ajánljuk életünket és halálunkat és kinek látására igyekezzünk az örök hazába. A Szentháromság mannap is használt praefatióját már a Gelasianumban megtaláljuk, tehát ez a teológiai elmélyedés szempontjából soha felül nem múlt módon költői és mégis precíz szöveg 1400 éves. Hálaadás a Szentháromság ünnepe és egyúttal a lélek előkészítése az Eljövendőre — (Gratiarum Actio és Praeparatio). A következő nagy ünnep, az eucharisztia ünnepe, az Ürnap, újabb nagy gondolatot fejt ki. A kereszténységben az emberi lélek „odafent való életre” születik újjá, ahogy Jézus mondta Nikodémusnak. Az életre azonban nem elég megszületni; ahhoz, hogy növekedni is tudjunk, szükség van táplálékra is. A lelki életben való növekedést az Eucharisztia adja meg. Méltó és helyes tehát, hogy a Gondviselés a jelentéktelen lüttichi apáca látomása által éppen a husvét utáni idő első szabad csütörtökjére tette ezt az ünnepet, mely az eucharisztiaira emlé-

kezet bennünket. Nem véletlen az sem, hogy Alacoque Margittól Jézus azt követelte, hogy az Úrnap nyolcadát követő péntekem legyen az ő Szent Szívének ünnepe. mert utóbb mégis erre a napra rögzítődött az ünnep. Hogy az eucharisziát magunkhoz vehessük, ahhoz a kegyelem állapotában kell lennünk, azaz „szenteknek” kellene maradnunk, ehhez pedig minden bünt le kell vetnünk magunkról. Az irgalmas és megbocsájító szeretet ünnepe méltán egészíti ki az önmagát piciny ostyába rejtő hatalmas Úrnak, az eucharisztikus Jézusnak ünnepét.

Annak a két vasárnapnak evangéliuma, mely Úrnap és Jézus szíve ünnepének nyolcadába esik, már a VIII. században meg volt határozva, tehát ötszáz évvel az Úrnap és kilencszázzal a Jézus Szíve-ünnep előtt már ugyanazt az evangéliumot olvasták ekkor, mint most. Az Úrnap nyolcadába eső, pünkösd utáni második vasárnapon halljuk Jézus példabeszédét az ember-ről, aki nagy vacsorát szerzett és sokakat meghívott. Mi más ez a vacsora, mint a szerzetmise terített asztala, melynek királyi bőségéhez Jézus mindazokat meghívja, akik éheznek és szomjuhoznak az igazság után. A pünkösd utáni harmadik vasárnap ősi evangéliumi szövege pedig gyönyörűen illik 1928 óta is a Szent Szív ünnepének nyolcadába, hiszen arról szól, hogyan közeledtek a bűnösök Jézushoz, hogy hallgassák „és zúgolódtak a farizeusok és irástudók, mondván, hogy ez a bűnösökkel társalog és velük eszik.” pontosan úgy, mint a janzenisták és késői utódaik, akik a szegény, esendő embert, eleve és szinte kárörömmel akarnák kizárni az Isten országából. Ebben az evangéliumban mondja Jézus, hogy sokkal nagyobb öröm leszen mennyekben egy megtért bűnösön, mint kilencvenkilenc igazon, akinek nincs szüksége bűnbánatra.

A következő huszonnégy vasárnapnak a szövegben rejlő gondolatvilága olyan, mint a polymytha, Józsefnek, Jákob fiának tarka köntöse. A tarkaság nem jelent értelmetlenséget, mindössze rendszer nélkül mozgó, de mégis

mély értelemmel bíró célszerűséget. Ebben a félévben, nem játszódik le a hívők szeme előtt olyan fenséges dráma. mint a karácsony és a husvét két ciklusában, ahol folyton növekszik az érdeklődés, az izgalom. Itt különböző színes epizódok együtteséből szőtt himes szőnyeg — stromateis, szőnyegek, ahogyan Alexandriai Kelemen egyik művét elnevezte — gördül le a hívők szeme előtt. Meghatóak, dicsőségesek, szenvedésről és küzdelemlről beszélők. Mindegyik hozzáadja a magáét ahhoz, hogy a világban és az emberi lélekben, az Egyház megépítése a Szentlélek templomát. Eppen ezért szeretnők ezt a félesztendőt, „a Szentlélek ünnepkörének” nevezni. Az isteni Vigasztaló leszállott az égből, eljött, hogy uralkodjék lelkünkön és igazgassa ujjászületett életünket. Ezt a csendes, szinte földalatti, sőtétben folyó teremtő-munkát, amikor a semmi-ember az Isten fia lesz: a földi élet keresztény idejét jelképezi a pünkösd utáni idő. Nem egyedül meretelünk a keskeny ösvényen, amely meredeken, egyre fölfelé vezet. Sokan vagyunk, akik „bolondok vagyunk Krisztusban”, ahogy Szent Pál mondta, anyánk, az Egyház vezet bennünket, őt pedig a Szentlélek élte. Az Egyházon keresztül kapjuk a Szentlélek erejét, mely kimondhatatlan misztériumokban működik bennünk, miközben nemzedékek váltják fel egymást azon az úton, mely megszámlálhatatlan századokon át az örökkévalóságba vezet. Az egyes lélek a maga üdvével vagy kárhözátával nincsen egyedül, az Egyházzal van és ha Krisztus misztériumai szerint él, nem véti el az utat.

A sokszori pesszimizmus és reménytelenség ellenére is a remény útján haladunk: az Egyház immár körülbelül kilencszáz év óta ezért rendelte ezek-re a vasárnapokra, az esztendő felére mintegy, liturgikus színiul a zöldet. „Viridis”, „zöld”: a szó a ver, (tavasz) latin gyökéből származik. A zsendülő és beteljesülést ígérő tavasznak a színe a liturgia színe a pünkösd utáni vasárnapokon, Krisztus jegeyse, az Egyház nem tehet mást, mint

reménykedik, mert tudja, hogy életét abszolút biztos kezekre bízta. Vándorlása egyszer véget ér, azon a napon, melynek már nem lesz esteje. A pünkösd utáni időkben valóra válik az Apocalypsis titokzatos szava: „A Lélek és a Jegyes együtt mondják nekünk: jöjjetek!”

A liturgia kutatói szerint a pünkösd utáni idő liturgiájában leginkább három mozzanatot találhatunk meg. Az egyik motívum a multba tekint vissza: a megváltást szemléli, melyet az előző két ünnepkör dramatizált módon kiemelt. Ezt a liturgia a maga szokásos módján a szentírasi accomodatióval, azaz a szentírás szövegeinek és eseményeinek szimbolikus alkalmazásával éri el. Ezért szerepel annyiszor az Üdvözítő, mint csodatevő, gyógyító: ahogyan földi életében közvetlen jelenlétével érte el ezeket a hatásokat, most, a világ végéig futó korok folyamán, melyet pünkösd utáni idő jelképez, közvetve éri el őket: az Egyház által kiszolgáltott szentségi világ révén. Így érthetjük meg, hogy a hatodik vasárnap evangéliuma a csodás kenyérszaporításról beszél, amely előképe és hitelesítő pecsétje volt az eucharistiának. Így értjük meg, hogy a már megtörtént megváltásra utal a tizenegyedik vasárnap szentleckéje: „Krisztus meghalt a mi bűneinkért az írásként és eltemették és feltámadott harmadnapon az írásként... És ezért Isten kegyelméből vagyok az, ami vagyok.” Ugyanennek a vasárnapnak az evangéliuma a siketnéma meggyógyítását mondja el, ami semmi egyéb, mint a keresztség által az isteni világ felé megnyíló lélek felátalkozása a csodálatos és megsejtethetetlen titkok felé. A tizenkettedik vasárnap evangéliuma az irgalmas szamaritanusról beszél, aki a liturgia szimbolikája szerint maga Jézus, aki megkönyörül a bűntől megsebzett emberen és a gyógyítás olaját, a szentatya magyarázata szerint a bűnbocsánatot, és a szeretet borát, azaz ön maga vérént önti ajkai közé. A tizenharmadik vasárnap evangéliuma a tíz belpoklos Jézus által történt meggyógyi-

tásban a gyónás misztériumát állítja elénk, mely földi életünket végig kíséri; a tizenötödik és huszonharmadik vasárnap evangéliuma, a naimi ifjú és Jairus leánya feltámasztásában ugyanezt a Jézust, mint a lelkek feltámasztóját mutatja be; a tizenhatodik vasárnap ugyanezt akarja mondani a vízkóros ember meggyógyításának elbeszélésével, éppen úgy, mint a tizennyolcadik, az inaszakadt csodálatos gyógyításánál mondott szavakkal: „Bízál fiam! Megbocsájtatnak neked bűneid”.

De vannak a pünkösd utáni liturgiának jelentős számban olyan szövegei is, amelyek a küzdő Egyház motívumát domborítják ki. A liturgia ezt, mint minden jó szónok, elmentéssel szemlélteti. Az Isten országával állandóan, amíg véget nem ér a világ, szemben áll a Sátán országa. A pünkösd utáni idő liturgiája kimondja, hogy ne csodáljuk, ha a világ gyűlöl minket (második vasárnap). A megokolás nagyon egyszerű, a negyedik vasárnap szentleckéjének gondolata: „Azt tartom, hogy amiket most szenvedünk, nem mérhető össze a jövőd dicsőséggel, amely meg fog nyilvánulni rajtunk.” A világ végéig fennálló ellentétet hirdeti a hatodik vasárnap evangéliuma, mely a hamis próféták és az igaz hívők ellentétét állítja szemünk elé, akárcsak a nyolcadik vasárnap, mely a világ fiairól és a fényesség fiairól szól, akik a maguk nemében alulmaradnak a világ fiaival szemben. Mindettől nem kell félni, mert az Isten hűséges, „aki nem fogja megengedni, hogy erőnkön felül szenvedjünk kísértést, hanem a kísértéssel együtt a kimenekülést is megadja, hogy elviselhessük” (kilencedik vasárnap).

A pünkösd utáni idő végső szakaszának vasárnapjai a jövőre is utalnak. A Parúziát, Jézus eljöveteletét hirdetik; erről szól már a kilencedik vasárnap evangéliuma, egyelőre még csak burkoltan — contenido — amikor elmondja, hogy eljönnek majd a napok, amikor körülveszik a várost ellenségei és megszorogatják és földre tiporják. Jézus eljöveteleéről énekel a

tizennyolcadik vasárnap szentleckéje; mindnyájan várjuk Jézus megjelenését, aki megerősít minket mindvégig, hogy feddhetetlenek legyünk a mi Úrnk Jézus Krisztus eljövételének napján. A tizenkilencedik vasárnap evangéliuma arról szól, hogy mindenki hivatott az örökélet lakomájára, azaz az üdvösségre; de a liturgia egyúttal figyelmeztet arra is, hogy vegyük fel az Isten fegyverzetét és álljunk ellen a gonosz napon (huszonegyedik vasárnap). Ugyanez a vasárnap evangéliumában a számadó Istent mutatja be, mint királyi embert, aki elkezd a számvetést szolgálóival: a külön ítéletet az egyes lelkekkel. A liturgia folyton figyelmeztet rá, ne elégedjünk meg a minimizmussal, hanem válasszuk a jobbat, hogy tiszták és kifogástalanok legyünk Krisztus napjára, telve az igazságnak

Jézus Krisztus által szerzett gyümölcsével az Isten dicsőségére és dicséretére. (huszonkettedik vasárnap). Arra int minket ez a pünkösdi utáni idő, úgy vándoroljunk, hogy hazánk nem a földön, hanem a mennyekben van, onnan várjuk üdvözítőnket, Jézus Krisztust (huszonharmadik vasárnap). A pünkösdi utáni utolsó vasárnap az utolsó ítélet megrázó képével fejezi be ezt a gondolatkört.

Kétségtelen, hogy a karácsonyi és husvétii ünnepkör után, mely körülbelül fél évet tölt be, ez az idő egészen más jellegű. Az előbbi dinamika, ez sztatika. De szükségünk van erre az időre, hogy megtanuljuk, hogyan jussunk át az ünnepek képében tükröződő partokról az igazi ünnep, az örök élet világosságába.

Radó Polikárp

JEGYZET KÉT SZOCIÁLIS HÉTRŐL

Az elmúlt év második felében katolikus szakemberek két kongresszust is tartottak; mindkettőn korunknak s jövőnknek egy katolikus szempontból fontos problémáját vitatták meg. A nantesi francia Szociális Hét a parasztság kérdésével foglalkozott, a francia mintára ezúttal először megrendezett bécsi Osztrák Szociális Hét témája pedig az volt, hogyan lehet biztosítani a szabadságot az emberi személy számára korunk világszerte egyre totálisabb s az életnek mind több és több területére kiterjedő állami organizációja közepett. Érdekes fölszólalások hangzottak el a kongresszusokon is, utánuk is; de G. Allónak a domonkosok nagytekintélyű folyóiratában, a „La Vie Intellectuelle”-ben megjelent cikke kivételével mintha valamennyit egy bizonyos passzív szemlélet, meglehetősen természetlen védekező álláspont, majdhogynem hipnotizáltság jellemezte volna. Azt, hogy mik az emberi személy értékei, a fölszólalók alaposan és megbízhatóan fejtegették ki; mihelyt azonban e személy jövőbeni helyzetéről s érvényesülési le-

hetőségeiről esett szó, javasataink nyomban kissé ábrándszerűen hatottak. Észrevettük a világnak és művelődésének mai nagy átfomlódását, a „korfordulót”, amelyet katolikus és nemkatolikus gondolkodók egyaránt hangsúlyoznak; az emberi személy garanciáját azonban többnyire inkább keresték a hanyatló társadalmi és gazdasági rend hagyományaiban, mint a jövő alakulós részint máris kitapintható formáinak hogy úgy mondjuk „perszonalizálásában”. Vannak azután egyesek, akik egyenesen úgy vélik — s nem helyesen —, hogy a régi formák védelme azonos a kereszténység mai föladatával. Holott a keresztény föladat személy és társadalom területén ma nem a mult korszakokban talán kitünően bevált, a történelmi fejlődés folyamán azonban hovatovább kiüresedő szerkezetek védelme és földozgatása, hanem — anélkül természetesen, hogy egyetlen örök elvétől csak jottányira is eltérne, vagy hogy a hagyományban rejlő valódi emberi értékeket elvetné — az alakuló új struktúrák meglátása, megismerése és

bennük is, mint minden eddigiben, a keresztény értékek érvényesítése. Az újkor végetért — mint Romano Guardininak, korunk egyik legnagyobb katolikus teológusának és filozófusának új könyve jelzi már címében is — s már alakul világszerte, már itt is van küszöbünkön az új. A kereszténység, az Egyház azonban nem ért és nem érhet véget az újkorral: missziója az idők végezetéig szól. Éppen ezért — hangsúlyozza Guardini s vele együtt számos mai katolikus bölcselel — mintegy leltározni kell valódi értékeinket s meg kell állapítanunk, mi az, ami pusztán csak egy-egy kor járuléka s öröksége; nehogy abba a tévedésbe essünk, hogy a megszokott járulékok oltalmazása kedvéért lemondunk vagy megfeledkezünk keresztény történeti hivatásunkról: az új struktúráknak és formáknak az örök keresztény lényeggel való áthatásáról a keresztények életén, példáján, alkotó munkáján át; s ami a tudományt illeti: az örök keresztény értékek megvalósítási, élési lehetőségének kidolgozásáról a történelem adta új keretekben. Az említett két kongresszus azonban mintha éppen ezzel a kétségkívül nehéz és kényes feladattal nem nézett volna szembe elég bátran és határozottan.

A nantesi Szociális Hét, mint említettük, a francia parasztság problémáit boncolta, elsősorban azt a kérdést, amelyet a gépnek a mezőgazdaságban egyre fokozódó szerepe s ennek gazdasági és társadalmi következményei jelentenek a hagyományos paraszti életforma és gazdálkodási mód rovására. A Hét a családi üzemek mellett foglalt állást, ami a francia katolikus parasztféjség többségében bizonyos visszatetszést keltett: ők úgy vélik, róluk döntöttek, de nélkülük, és nemcsak megkérdezésük nélkül, hanem némi részrehajlással is a régi formák iránt. A Hét — mondják (így foglalja össze gondolataikat G. Allo a „La Vie Intellectuelle” cikkében, melyet más katolikus lapok is bőven ismertettek, mint a francia s általában az európai parasztkérdés katolikus szemléletének egyik jelentős és tanul-

ságos dokumentumát) — a Hét nem egészen a tényeknek megfelelően ábrázolta a helyzetet. A paraszti családi üzem ugyanis a katolikus akció paraszt-fiataljai szerint korántsem idill, hanem — idézzük Allo tanulmányából — „a paraszt számára soha véget nem érő munkát jelent, szabadságot se asszonyoknak, se gyerekeknek nem ad, korán kimerít minden erőt s csak nagyon kicsiny lehetőséget ad arra, hogy az üzemet technikailag megfelelően felszerelje”.

Egyáltalán nem kívánjuk itt fölvetni sem a paraszti családi kisüzemek rentabilitásának és konkurencia-képességének bonyolult kérdését; mindez szakemberekre, közgazdászokra tartozik; sem a magántulajdonnak, jogosultságának s határainak keresztények közt is annyit vitatott problémáját nem óhajtjuk érinteni. Annyit azonban a keresztény perszonalizmus — és éppen a keresztény perszonalizmus — szempontjából meg kell jegyeznünk: érzésünk szerint a nantesi Szociális Hét katolikus bírálói jogosan állapítják meg, hogy a Hét felszólalói akaratlanul is mintha túlságosan, túl szervesen összekapcsolták volna az emberi személy s egy bizonyos személyi vagy családi tulajdon, elsősorban földtulajdon fogalmát; ami elvileg már csak azért sem helyes, mert a személy az értékek rendjében halhatatlan lélkével és hivatásával mérhetetlenül fölötte áll bármiféle tulajdonnak s lényegében attól függővé nem tehető. A személy eredendő, lényegi, személy-mivoltát adó transzcendenciájában elsősorban a transzcendens világból nyerheti táplálékát s ha kell védelmét, nem pedig a bármiféle vagyon vagy tulajdon szükség-szerűen, lényegében evilági erőitől, amelyek a személyt tekintve még csak nem is szükségszerűen építő erők. A tulajdont mindig használatra minősíti a keresztény fölfoqás szerint pozitív vagy negatív értelművé; s a negatív használat végeredményben személyellenes kísértése alól a nantesiak értelmében való üzemforma épp úgy nincs mentesítve, mint a tulajdonnak és a gazdálkodásnak bárminő egyéb módja

és formája. G. Allo nagyon világosan rámutat ezekre a keresztény szempontból éppen nem lebecsülendő veszélyekre, amelyekkel a nantesi Hét sajnos egyáltalán nem foglalkozott. Ez az üzemmforma például hajlamos lehet a sok földnek egy kézben való összpontosítására s ennek következtében kapitalista szellemre és magatartásra, ami azután másokat napszámos, agrár-proletár sorba szorít; tehát amit az egyik oldalon biztosítani látszik a személy szabad érvényesülésére, azt elveheti a másik oldalon. De ennél a szociális jellegűnél nem kisebb az erkölcsi jellegű veszély sem. A Hét elképzelésében — mondja G. Allo — a döntő tényező a családnak és földtulajdonának egy bizonyos azonosítása. Am ha ez így van, akkor a föld — vagy a rá alapított üzem érdeke — sokszor beleszólhat a legszemélyesebb és legmélyebben erkölcsi jellegű emberi döntésekbe: például a házasság vagy a gyermekáldás kérdésébe. Ez pedig — jegyzi meg az író — gyökerében támadja meg a személyt s abban ássa alá, ami fölfogásunk szerint lényege: üdvösségre hivatottságában, Istenhez való viszonyában. Természetesen nem arról van szó, hogy ez mindenütt szükségképpen így is van, hanem arról, hogy ez a veszély mindenütt főnmáll s elkerülése egyedül a személyen, a személynek vagyon, anyag és haszonfölötti értékek mellett való állásfoglalásán múlik; ami viszont mindenél ékesebben bizonyítja a személynek egyrészt függetlenségét, másrészt fölsőbbrendűségét.

S éppen ez a lényeg — hangsúlyozza G. Allo: — a struktúrákat kitöltő szellemi magatartás. A falusi ember értékeit — mondja — nem ilyen vagy olyan szerkezet előnyben részesítésével menthetjük meg, hanem az értékek hierarchiájának biztosításával. Lequelőször is a kapitalizmus szellemét kell — XIII. Leóval — elítélni, amely mindenféle formába befurakodhatik: bátran meg kell próbálni új keresztény struktúrákat kialakítani, illetve a kialakuló újakat keresztény tartalommal megtölteni. A

nantesi Szociális Hét is beleesett korunk keresztény gondolkodásának egyik gyakori hibájába — mondja G. Allo: — hogy tudniillik egyrészt megreked a valóságba át nem vitt plátói — vagy akár evangéliumi — igazságoknál, ahelyett, hogy szociális megvalósításuk útjait dolgozná ki a most adott és holnap beköszöntő világban; másrészt úgy hivatkozik a keresztény szociológia egyes eddigi tételeire, mintha a valóságban egyedül azok volnának lehetségesek. Végül G. Allo fölveti a kérdést: a Szociális Hetek, melyek a multban oly bátran néztek szembe az előítéletekkel s oly hasznosan, annyi gyakorlati érzékkel vitatták meg a francia élet sokszor egyetemes érdekű problémáit, ezúttal megtorpantak volna a hagyományos — és a technikai fejlődés következtében lassan eltűnő — régi értelmű paraszti világnál? s keresztény oldalról ma talán épp oly vakok volnánk a falusi lakosság átalakulásával, a falu nagy forradalmával kapcsolatban, mint voltak annakidején a munkásság történelmi föliépése iránt, ahol „a keresztények lemaradtak“?

***

Az osztrák Szociális Hét első fölszólalója, Ferdinand Westphalen lényegében szintén a személyiség jövőjének kérdését boncolgatta. Az emberek többsége — mondta — a rendet ma már el sem igen tudja képzelni másként, mint az életnek jóformán minden területére kiható teljes organizáltságot; s példaként az utopisztikus „Zukunftstromen“-ok divatjára s a jövőnek bennük anticipált képére utalt. Előttünk áll — mondta — az új kor, a „technokrácia“, melyben minden tervezett és szervezett, s az egyes ember nem egyéb, mint egy óriási gépezet kis részecskéje.

Mint ma már az egész világon mindenütt észlelhető tények megállapítása, mindez többé-kevésbbé meg is állja a helyét. A kérdés most már az volna, hogyan lehet és hogyan kell a technokráciát humanizálni, a gépi munkának emberi értéket s az újfajta emberi munkának magas erkölcsiséget ad-

ni, vagyis — ami ezzel egyet jelent — hogyan lehet a jövő gépi és technikai művelődésében előmozdítani az emberi személy érvényesülési lehetőségeit anélkül, hogy ezek a lehetőségek szembeszegülnének az új művelődéssel vagy tagadnák azt. Tisztában kell ugyanis lennünk vele — mint ahogyan a legtöbb jelentős mai katolikus gondolkodó tisztában is van —, hogy a jelek szerint más lehetőség a jövő számára, mint ez a technokrácia, nincs. Ez a fejlődés sokaknak tetszik, sokaknak nem; akár tetszik, akár nem, a fejlődést „visszacsinálni”, a gépeket tengerbe dobálni, a mezőgazdaság gépesítését megakadályozni, a fejlődésnek egy régebbi, meghaladott fokára visszatérni nem lehet. Azt kell tudomásul vennünk, ami van, azt a jövőt kell szemlélnünk s arra kell fölkészülnünk, amely a szemünk láttára alakul szerte a világon. Az embernek lehet ugyan veszedelme, de egyáltalán nem szükségszerű végezete, hogy a gép zsákmányává és áldozatává legyen. Ellenkezőleg: minden istenadta képessége megvan rá, hogy szolgáljává, barátjává, jobb sorsának munkálójává tegye a gépet. A géppel végzett munkának épp úgy megvan a maga sajátos erkölce és erkölcsi tartalma, mint volt és van a kézi munkának, az iparos mesterségnek, az „ars”-nak. A személy jövőjének kérdése nem kis részben annak kérdése, mennyiben tudja megtalálni, megélni, megvalósítani a legújabb kor embere ezt a morált, mennyire tudja a gépi munkát emberségével és közösségi felelősségtudatával átélkesíteni, önnön emberi teljessége, önnön személyisége kialakításának eszközévé, egy új humanus és testvéri világkép elemévé tenni.

Ferdinand Westphalen, akárcsak egy másik előadó, Johannes Messner, meglátta ugyan az alakuló legújabb kor fő vonásait, de mintha — számos mai gondolkodó jellegzetes védekező mozdulatával — nyomban vissza is fordulna előlünk a múlt felé. A Szociális Héten mintha túl sokat beszéltek volna védekezésről és nagyon keveset arról, hogyan kell a keresztény küldetés-

nek koroktól független, mert örök forrásokból táplálkozó optimizmusával elébe mennie a jövőnek. Ehhez az elébemenéshez azonban az kell, hogy minél kevesebb poggyászt vigyünk; első kötelességünk nem az, hogy megpróbáljunk kompromisszumot kötni a régi meg az új struktúrák között, hanem az, hogy a lényegyet, melyről történelmi őslézőke — vagyis a meghaladott struktúra — lassan leválik, teljesen, veszteség és elalkuvás nélkül vigyük át az új világba, mert hiszen ez az új tészta is a keresztény kovászra vár.

Az embernek egyébként a két kongresszus után az az érzése, hogy az útmutató szót a keresztény s egyáltalán az emberi személy technokráciabeli szerepét, hivatását és lehetőségeit illetően elsősorban talán nem is a szociológusoktól, hanem a teológusoktól várhatjuk. Mindenekelőtt a munka új keresztény értelmezésének kidolgozására volna szükség — minthogy a munka formája, szerkezete megváltozott — vagy másként szólva: a munka keresztény fogalmának a fejlődés mai állapotában való realizálására; ez viszont még inkább a teológus földadata, mint a szociológusé. Aztán ezt a munkája keresztény értelmére rászemléltetett embert illúziók nélkül, szinte kopár tárgyilagossággal, ott kell látni, oda kell helyezni, ahol valóban él: a technokrácia szükségszerűen közösségi jellegű világba, abba a társadalomba, mely mint óriási — ha tetszik gépi — szervezet vagy szerkezet dolgozik a természet meghódításának végeredményben mégsem prometheuszi, hanem minden szekularizáltsága ellenére is erendően Isten-rendelte művén. Elsősorban a teológust érezzük hivatottnak rá, hogy a modern fejlődésben is, melyet egyesek szeretnének a dehumanizáció korának bélyegezni, fölfedezze és megmutassa a Gondviselés útját, az emberi történelem isteni értelmét, tehát az Isten által megszentelt humanitásnak azt az értékét, amely mindenféle történelmi mozzanatban, alakzatban és korban ott rejlik, s aminek meglátása, kiemelése, tudatosítása

és megélése a keresztény ember történelmi hivatása.

A két szociális hét megnyilatkozásaiból — bírálóik után itélve — mint-ha hiányoznék ez a jövővel nyíltan szembenéző bátorság s az a lendület, amely változó szerkezetektől függetlenül valóban az emberi személy végső, lényegi értékeiből és rendeltetéséből fakad. Annál örvendetesebbek viszont azok a nagyon komoly hangok, amelyek nem a fejlődés elől elzárkózva hanem abba beleállva, azt tudomásul véve hirdetik az örök keresztény értékek megválosíthatóságát a legújabb kor első látszatra „személyellenes” világában is. Mert végtére nem a személy haláláról van itt szó, mint egyes sztoikus kultúr-pesszimistáknál. Ha em „újrafelfedezéséről”, új érvényesülési, kibontakozási, megvalósulási formáiról az új, gépi civilizáció közösségi jellegű kul-

túrájában — ahogyan J. H. Oldham kifejti: nem arról van szó, hogy irtózva fordítsunk hátat a természet fölött uralomra törő modern ember „pogány” vakmerőségének, hanem arról, hogy Isten teremtő terve szerint megszenteljük s olyan magas erkölcsi-céggel, olyan emberi s olyan Isten iránt való felelősségtudattal telítsük ezt a hódítást, mely lehetetlenné teszi annak helytelen használatát s erköcstelen, emberellenes alkalmazását — ahogyan Henri de Lubac hirdeti; nem arról van szó, hogy a lehanyatló korral elsrassuk a „halálraítét” emberi személyt is, hanem arról, hogy meglássuk és elfogadjuk a legújabb korban az emberi személy nagy újjászületési lehetőségét, megtisztulásának, önön lényegére és hivatására való ráeszmélésének istenadalkalmát — ahogyan Romano Guardini tanítja. (r. gy.)

MIRŐL SZERETNE HALLANI A HÍVÓ?

(Hozzászólás r. gy. cikkéhez)

Becsülettel meg kell vallanom, hogy kissé megütődve olvasom a *Vigilia* használati című cikkét; és ha őszinte akarok lenni, meg kell azt is mondanom, hogy ez az enyhe rosszalás még most is bennem rezeg és bizonyára sok pap-társamban is. Hogy ennek mi a forrása? Az, hogy az Isten ígéjének hirdetését a szentelésben kapott hatalomnál fogva a papság kapta kötelességül és éppen ezért „házi” ügyünkre hittük, — és most úgy érezzük, mint-ha egy hosszabb ideje megoldatlan családi ügyet a szomszédok próbálnának tanácskozásiakkal megoldani. Másrészt segíti előidézni e megütődést az is, hogy az Isten ígéjének bíralhatatlanságából mi magunk is szeretünk részesedni — és most beszédünk bíralatában az Isten ígéjének bíralatát látjuk.

Mind ez persze emberi gyarlóság, s ezen az őszinte beszéden csak az botránkozik meg, aki azt hiszi, hogy történelmi korszakok által kitermelt pszichikai beállítottságokat egy csa-

pásra meg lehet váltóztatni. Nem voltunk hozzászokva, hogy számot kelljen adnunk a hívek nagy tönegei előtt is az ígével való sáfarkodásunkról. Ez azért nem jelenti azt, hogy nem hajlunk meg a reális követelvények előtt és azt sem, hogy ez az érületi depresszió süketekké tesz bennünket az írásba foglalt Isteni Igén kívül a történelmi korok hangjában is szótó Isteni Ige meghalására. *Vox temporis vox Dei* — ez mindig komplex érzéseket vált ki, egy vonakodót és egy cselekvőt. Nem biztos, hogy aki azonnal igent mond, az állni is fogja igenjét, mint ahogy az evangélium szerint is az Atya szavára azonnal igennel felelő fiú nem ment a szőlőbe, de aki előbb vonakodott, „utóbb megbánván elméne” (Mk 21, 29).

Ebben a szellemben talán nem lesz ártalmára senkinek sem, ha a felvetett kérdést kissé széle ebb alapon próbáljuk taglalni a *Vigilia* nak nagyobb részben nem a papi rendhez tartozó olvasói előtt. Reméljük, hogy

ezáltal betekintést nyújthatunk az igehirdetés problémájába és egy kis ízeletöt nyújthatunk azoknak a műhelyeknek a titkairól is, melyekben a mai prédikáció készülnek.

1. Az első kérdés: fel lehet-e egyáltalán vetni a vitát elindító kérdést? Magyarán mondvá: számításba jöhet-e az igehirdetésben az a szempont, hogy a hívők „mit szeretnének” hallani a szószékről? Úgy látszik, hogy nem lehet ilyen szempontokat figyelembe venni. Vésztjósloán cseng a fülünkben Szent Pál szava: „Lesz ugyanis idő, amikor az emberek nem viselik el az egészséges tanítást, hanem saját kívánságaik szerint seregszámára szereznek maguknak tanítókat, mert viszket a fülük” (II. Tim. 4, 3). Azután a másik: „Ha még az embereknek igyekezném tetszeni, Krisztus szolgája nem volnék!” (Gal. 1, 10). Hogy ez Szent Pálban milyen tudatosan élt, azt mutatja a korinthusiakhoz írt kijelentése: „És beszédem nem állott az emberi bölcsesség meggyőző szavaiból, hogy hitetek ne nyugodják emberek bölcsességén, hanem Istennek erején” (I. Kor. 2, 4 sk). És nem kis szarkazmussal állapítja meg az ugyancsak a Szent Pál szellemi légkörében írt Apostolok Cselekedetei az athéniokról: „Az athéniak ugyanis mindnyájan és az ottlévő jövevények semmi egyébbel nem foglalkoztak, csak azzal, hogy valami újat mondjanak vagy halljanak” (17,21). Végeredményben mindezek azt mutatják, hogy a hallgatóságban mutatkozó „tetszés”, kívánság, érdeklődés elutasítandó az Isteni Ige hirdetésében. Teológiai okát is megjelöli Szent Pál. „Mivel ugyanis nem ismerte meg a világ a bölcsesség által az Istent, úgy tetszett Istennek, hogy az igehirdetés oktalansága által üdvözítse a hívőket” (I. Kor. 1, 21). És az új hirt hirdetni „nem a szó bölcsességével” kell, „hogy meg ne hiúsuljon Krisztus keresztje” (u. o. 1, 17). Mintegy a kereszt népszerűtlenségének sorsában osztozik az igehirdetés is és éppen ezáltal teljesíti az emberiség megváltását.

Hozzjárul a hallgatóságból jövő kívánalmak elhanyagolandságához az is, hogy az eretnkség szülőanyja mindig a válogatás a hit tanításaiiban (hairesis = válogatás), másrészt a katolikum mindig — mint neve is mutatja — az egész és teljes igazságot képviseli, mely igazságok között vannak időszerűlennék látszó is, elméletieknek tartottak is. A konkrét ember ugyanis, mint Pauler Ákos mondja, a végletekben jár, vagyis az egyoldalúságokban. Az egyoldalú ember számára a teljesség mindig elbírhatatlan, nincsenek meg hozzá a szükséges értelmi és pszichikai erői. Lévéen pedig a katolikus hitrendszer éltető lelke Isten, a legelvontabb vagy legidőszerűtlenebb hitigazságban is benne ragyog a kinyilatkoztaó Isten jósága és okossága. „A világosság a sötétségben világít” (Ján. 1, 5). Amit mi az érdektelenség, avultság, elméletiség sötétjének tartunk, abban is világít Isten bölcsessége és szeretete.

Van tehát valami exszzteniális adottsága az igehirdetésnek, amit megkerülni nem lehet, így eltagadni sem, ami mindig népszerűtlenné és időszerűtlenné teszi, vagyis a hallgatóság kívánalmait hi nem elégítővé. Ez nemcsak abban áll, hogy ami az egyik korban időszerű, az a másikban nem az; hanem úgy is, hogy egy mai hallgatóság előtt hirdetett beszéd egyik hallgatónak lehet aktuális, másinak nem. Mária szüzeségét a szülés előtt, szülésben és szülés után kifogásolta például az egyik megkérdezett. Neki ez időszerűtlen volt, de nem tudja, hogy hány szektásoktól megingogatott léleknek adott feleletet; és az a prédikáló pap is bizonyára nem azért vette elő ezt a mindenképpen kényes témát, mert prédikációs salakterében ez következett soron, hanem mert vagy gyónói panaszkodásából vagy másúnen értesült hallgatóságának eféle kétélyeiről.

2. De ezeken az el nem hanyagolható szempontokon túl azért mégis igaz van a Vigilia cikkében foglalt kérdésnek, és ezért félretéve minden megütődést és neheztelet, kellőképpen méltatnunk kell a vita elindítását. Bizonyos mértékben helyt kell adnunk

hallgatóságunk kívánalmainak és főként befogadó készségének az igehirdetésben. Maga a kinyilatkoztatás végző Isten is fokozottan adta elő igazságait. Az Úr Krisztus pedig utolsó vácsonjai beszédének a végén nyíltan megmondja: „Még sok mondanivalóm volna nektek, de most nem vagytok hozzám elég erősek” (Ján. 16, 12). Szent Pál is, aki — mint láttuk — a legenergikusabban képviseli a fentebbi álláspontot, gátolva érzi magát hallgatói befogadókészségétől: „En sem beszélhettem nektek, testvérek, mint lelkieknek, hanem mint testieknek; mint kérdedeknek Krisztusban, tejet adtam nektek inni, nem eledelt, mert még nem bírjátok volna el, sőt még most sem bírjátok el, mert még testiek vagytok.” (1. Kor. 3, 1 sk.). És ugyanezt a gondolatot ismételve mondja: „Erről sokat kell mondanunk, amit nehéz dolog megmagyarázni, mert anyagok lettetek a hallásra; mert noha ezidő szerint tanítóknak kellene lennetek, ismét arra van szükségetek, hogy valaki titeket tanítson Isten beszédeinek első elemeire, olyanok lettetek, mint akiknek tej szükséges és nem szilárd eledel” (Zsid. 5, 11 sk.).

Ebben a szellemben minden időben keresték a szentbeszéd népszerű formáit. És nyugodt lélekkel megalapíthatjuk, hogy ma a szentbeszéd formaváltságának időszakát éljük és mai szentbeszédeink a formakeresés jegyében készülnek. Az ilyen korszakok hasonlítanak egy francia festőnek a feltámadásról készített hatalmas képéhez, ahol némelyek még a halál dermedtségében fekszenek, mások az Élet angyala által megérintve ébrednek és vannak, akik már majdnem feltámadtak.

A szentbeszéd divatjammal formájához tartozik az itt-ott még mindig jelentkező filippika, a társadalmi és egyéni bűnök és hibák ostromozása. Sokan nem tudják, hogy erre annakidején a papság kötelezve volt és a plébániai vizsgálatok jegyzőkönyveiben hivatalosan feltett kérdés volt: *Num parochus contra vitia populi de pulpito detonet?* És, hogy a 18. és

19. századi detonációs szentbeszédék milyen mértékben járultak hozzá a török hódoltság megszűnte után tapasztalható és az addigi lelkiásztorkodás ziláltságai következtében beálló erkölcsi eldurvulás megszüntetéséhez, azt nem ártana egyszer szorgos vizsgálattal kideríteni. Az is valószínű, hogy ennek a feddő prédikációnak is része van benne, hogy a svábságból, melyet 1780 körül a plébános megmulatozónak, az erkölcsi rendet botryaival megbontónak, a muakát kerülőnek és felelőtlenül költökezőnek jellemzett dolgos, takarékos, kemény vallási fegyelemben élő közösség lett. De nem kell messzire mennünk: a negyvenes évek elején mondotta egy eléggé világi életet élő pesti férfi, hogy az egyik fővárosi templomban kialakulóban van egy „Savonarola-típusú” szónok, aki a déli mise közönségének fejét alaposan megmorsa és láthatóan mind nagyobb tömeget vonz magához. A karizmás elhivatottság, a prófétai küldetés misztikuma mindig hamarabb gyullad ki egy filippikázó ember feje fölött, és a földöntúli aszkézis szele könnyen igézetbe sodorja a világ útján botladozókat. Az apokaliptikus akcentusú „vész”-prófétáknak mindig megvan a maguk varázsa.

Egyes ma elhangzó szónoklatokban könnyen fölismerhetné a közvetlen előttünk járó nemzedék nagy magyar szónokainak beszédformáit. Biztos, hogy Prohászka mélységeket megnívó és élményeit magateremtette stílusában hallgatósága elé táró beszédei, Bangha páter szikrázó elméjű vitázásai és Tóth Tihamérnak a mindennapi életből szóló gyakorlatiassága nem mulhatott el példamutató hatás nélkül. Ha kisebb tehetséggel, de mégis az általuk tapasztott ösvényen járnak azok a beszédformák, melyeket ma sokan már időszertlenülnek érznek.

Mіндеzek mellett nem kell azt gondolni, hogy az Egyház a kinyilatkoztatott Ige fensőbbiségébe burkolózva nem keresi maga is azokat a módokat, ahogyan a mai emberhez eredményesen szólni lehetne. Egész teológiai irányzatok alakultak már éppen ezeknek a

próbálkozásoknak a jegyében. A mult század végén az úgynevezett amerikanizmus, a század elején a modernizmus és mostanában a kérygmátikus teológia is ennek a korszellemhez való alkalmazkodásnak a csillagzata alatt születtek meg. De nem vévén alapul mindazokat a korlátozó szempontokat, amiket cikkünk elején elsoroltunk, téves utakra kerültek és az Egyház megbélyegezte őket. A kérygmátikusok közül ugyan csak egy-két szerző került indexre, s maga az irányzat igen sok termékenyítő munkával ajándékozta meg teológiai irodalmunkat. Több cikk jelent meg róla annakidején a Theologia című folyóiratban és az Evangélium hitiszónoklati lapban. Lényege annak keresése, hogyan lehetne a katolikus dogmákat életszerűen előadni és a hívők életét mozgóató valósgokká tenni.

A világegyház e nagy áramlatai mellett hazai viszonylatban is sok próbálkozás történt a prédikációk modernizálására. Az utóbbi évtizedben nem egyszer hívták össze a hitiszónoklati tanárait, s a lelkipásztori konferenciákon egy-egy napot majd mindig a prédikációnak szenteltek. Több megyében a legutóbbi időkg működtek homiletikus bizottságok, melyek hívatva voltak korszerű prédikációs anyaggal ellátni a lelkipásztorokat.

Hogy mindez járt-e eredménnyel vagy nem, azt még kérdő vekkel is bajos eldönteni: az azonban biztos, hogy sem egytetemes változást nem hozott, sem kiérett prédikációs formával nem ajándékozta meg papságunkat. Ennek a lassú ütemnek sok magyarázata van. Egyes tényezőket nem említve, csak az alábbiakra utalunk:

a) Elsősorban számításba kell vennünk a történelmi tehetetlenséget, mely az élet egész vonalán, így az íghirdetésben is, érezeti súlyát és átsugárzik minden próbálkozásón. Előző korok kiérett formái vagy sikerült típusai akkor is felszínen maradnak még, amikor már belsőleg nincs mozgóató erejük.

b) Jelentős tényező maguknak a híveknek a gátló magatartása. Minden

szónok köré felnövekszik egy a hallgatóságól alakuló, eléggé kis létszámú, de annál erősebb gyűrű, mely elismerésével, sőt sokszor a rajongásig emelkedő lelkesedésével elzárja a való élet elől a szokványosnál valamivel is többet produkáló szónokot. Így körülvéve e „pszichikai vesztég-zárral” — mely alól még az is nagyon nehezen tudja magát kivonni, aki tudatában van ennek (és hányan nincsenek tudatában!) — a szónok megmarad a tetszéssel fogadott beszédforma mellett és nem vállalkozik a forma-keresés kinokkal és gyötrelmekkel teli munkájára. Kérlelhetetlennek lenni önmagunkhoz és kegyetlenül rászoritani magunkat a valósg teljes szemléletéből származó követelmények teljesítésére: ez az átlag-embert meghaladó feladat. Ezen a ponton sokszor nagyon is kiütöközik, hogy igen-igen gyarló emberek vagyunk.

c) Igen hátráltatja a formakeresés munkáját az az általános meggyőződés, hogy különbség van városi és falusi közönség, intelligens és kevésbé intelligens hallgatóság között, és az egyiknek „magasan”, a másiknak pedig közönségesen kell beszélni. Igaz, hogy a példákat és a megviláóító hasonlatokat a hallgatóság átlagához kell ugyan szabni, de szent vallásunk mélyebb igazságaihoz csak annyival van közelebb nézetünk szerint az egyik a másiknál, mint amennyivel a földön heverőnél van közelebb a naphoz a néhány létrafokkal feljebb álló. A francia tudós példája, ki a breton parasztok hitéhez hasonlította a magáét, világosan mutatja, hogy ilyen különbséget nem kellene tenni. Prohászka konferenciái után mondta egy egyetemi professor: Amikor mondja, világos előttem és értem, de utána szavakban beszámolni nem tudnék róla. Ugyanezt mondták bérmaütjain elhangzott beszédeire a falusi hívek is.

d) Nem utolsó sorban nehezíti a forma megtalálását az a sok feladat is, amelyeket a mai szentbeszédnek meg kell oldania. Általános felfogás, hogy nem szabad hosszúnak lenni a szentbeszédnek és a vele kapcsolatos szent-

misének, mert ez a mai embernek nem vág. Sok helyen minden órában van szentmise, már csak ezért sem nyújtható a beszéd. A beszédre szájhafő félórát megrövidítük az okvetlenül nagy gondjai eszközözendő hirdetések, melyek nemcsak az egyházközösség azon heti közösségi cselekedeteire vonatkoznak, hanem telőieik — és jó, ha feőlelik — a heti ünnepek vagy szentek megemlé-tését, esetleg halottaik évfordulóit vagy házassági jubileumokat, vagy az azon héten keresztekelt mévét. Ha mindezt nem sablonszerűen csináljuk, hanem egy-két láttató vagy meleg szó kíséretében, akkor már fogy az időnk erősen. Pedig ezt minden misében meg kellene tenni, mert a közösségi él-ményt és az ősszetartozás érzését ezek munkálják. A megmaradó idő alatt kel-lene azután a napi evangéliumot meg-magyarázni, hitoktatást végezni, hitbéli kéteyekben eligazítani, liturgia magya-rázatot adni stb. Azt sem tudjuk, hogy mihez kezdjünk, melyiket vegyük elő, hiszen mindegyik igen sürgős. A tenni-valók e tömkelege elveszi kedvünket is, nyugodtságunkat is attól, hogy a formák érlelésén munkálkodjunk.

Mindez természetesen nem lehet menőségünk, nem is annak szántuk, és csak azért hoztuk fel, hogy az összes közreműködő hatóerőket lehetőleg tel-jes mivoltukban feltárjuk.

Rátérve ezek után arra a kérdésre, milyen is legyen az új prédikációs stí-lus, a Vigília cikkében közölt vé-leménykutatást örömmel üdvözöljük. His-szen arról győz meg a valóság erejével, amire homiletikus mozgalmaink eddig is törekedtek: több szentirási magyaráza-tot a szószékre! Legyen ez homília formájában, vagy liturgia magyarázat-keppen — (hiszen a liturgia bibliai szó-vegezésű), — mert a hiveknek is ez az igényük.

Mondanivalóinkat a Biblia nyelvén kell megfogalmaznunk, és elfogadottá kell tennünk azt a prédikációs módot, mely a Szent.rással kezében hirdeti az ígét. Hiszen olyan frappáns szövegré-szek vannak szinte minden kérdésre, hogy jobb fogalmazást mi sosem tudunk adni nekik. Így legalább a Szentírás

ismeretlenebb helyei is elhangoznának templomainkban. Ezt egyőbként az a szempont is javallja, hogy a szent szö-veg szavai szentielmény-jellegűek, tehát maga az áhítatos felolvasás is kegyelem közlő a kegyelmi hatások minden bő-ségével és gazdagságával: tisztít, vilá-gosít, felelem, segít, gyógyít. „Eleven az Isten szava — mondja Szent Pál — és hatásos, és áthatóbb minden kétélű kardnál, és behat az elmének és lélek-nek, az izeknek és velőknek eloszlá-ságig, és megítéli a szív gondolatait és szándékait” (Zsid. 4, 12). Jézus is utal az evangéliumi szó tisztító jelle-gére: „Ti is tiszták vagytok az ige által, melyet szólottam rektek” (Ján. 15, 3). „Az ígék, melyeket én szólottam nektek, azok szellem és élet” (Ján. 6, 64).

Szellemi rádiuzószáznak vagy kvar-colásnak is lehetne ezt mondani, amivel annyiféle bajban küzdő hiveinket kellene kezelni. Ha minden kérdésre és minden akut problémára nem is ad azonnali gyógyulást, mégis bizalommal kell lennünk iránta, mint ahogy bizalommal vagyunk a besugárzásokkal szemben is, noha semmi látható nem történik a beteg testrészen.

Az igaz, hogy ez nagyon le fogja egyszerűsíteni beszédeinket. Félünk is kissé tőle, mert nagy mestereinknél nem mindig láttuk azt a radikális bibliai bőséget, amit ma kell alkalmaznunk. Prohászka, Bangha és Tóth Tihamér beszédei — ez nem vad akar lenni, csak ténymegállapítás — ezekben elég-gé szűkölködnek. Épp ezért egy-egy általuk szerkesztett beszédhez képest az új szónoklat talán nélkülözni fogja a gondolat szárnyalását, az elmeél szik-rázását és az érzelmek költői lendüle-tét. De gondolnunk kell arra, hogy az emberi szó- és gondolat-alkítás mű-vészetének ez öncsonkítászerű gyöt-relmét megélte már Szent Pál is, ki a kifinomult görög világ szellemi igé-nyeivel szemben tudatosan hirdeti az evangéliumot „nem a szó bölcsessé-gével, hogy meg ne hiúsuljon Krisz-tus keresztje” (I. Kor. 1, 17); bár maga is bevallja, hogy „a beszédnek vagy a bölcsességnek főségével” (I.

Kor. 2, 1) nem bővelkedő tanítása miatt igen aggodott: „És én nagy gyöngeségben és félelemben és nagy rettegésben voltam nálatok” (u. o. 3).

Valami olyat kell tennünk, mint Dávid tett, mikor Góliáttal szemben letette Saul aranyos fegyverzetét és hatalmas kardját és csak „a folyóból kivett öt jó sima követ” indult feladatra megvalósítására (I. Kir. 17, 8—40). Vagy olyasmit, ami komolyan veszi az Údvözítő apostolokat küldő mondását: „Úgy küldelek titeket, mint bárányokat a farkasok közé” (Luk. 10, 3).

A feladatok és lelkipásztori teendők farsa nyíra növekedve felemelkedéssel fenyegetik bárány-gyöngeségű felkészültségeinket a lélekkezelés mai problémáinak megoldására. De az igehirdetési feladatra és annak megoldására való gyárló felkészültségünk kiáltó elmentében is bátran vállalnunk kell a bárány gyöngé szavát, egyszerűségét és látszólagos erőtlenségét.

Annál is inkább, mert hveink is ezt várják tőlünk. Belon Gellért

A MAGYAR IRODALOM BIBLIOGRÁFIÁJA 1945—1949.

Összeállította Kozocsa Sándor. (Közoktatási Kiadó Vállalat, 19.0.)

A Közoktatási Kiadó Vállalat könyv alakban jelentette meg az ötéves irodalmi bibliográfiát. Az olvasó megtalálja a könyvben az 1945/49-ben megjelent szépirodalmi művek, irodalmi tanulmányok, életrajzok, megemlékezések, kézikönyvek, lexikonok és bibliográfiák viszonylag teljes címjegyzékét, valamint az ezekre a művekre vonatkozó kritikák, könyvismertetések, folyóirat- és napilapcikkek, színházi szemlék bibliográfiai adatait. Jelentős tény, hogy végre külön kötetben, könyv alakban jelent meg irodalmunk bibliográfiája. Kivánatos is, hogy minél többen ismerjék, elsősorban az írók, a kritikusok és kutatók közül, de nem nélkülözhetik a könyvtárosok és a színházi, vagy könyvkiadói szakemberek sem.

Az elmélyült alapos olvasásban is jó segédeszköz a bibliográfia, egy jó regény elolvasása után ki ne nyúlna érdeklődéssel egy olyan tanulmány után, amely az illető regényt elemzi, vagy egy színdarabélmény után kit ne érdekelne a darab bemutatóját követő kritikai visszhang, vagy éppen hírlapi vita. Ezek megkeresésében segíti az olvasót a bibliográfia.

De gyakorlati hasznán felül egy-egy időszak irodalmának pontos mérőeszköze is. Adatokból sokatmondó statisztikát készíthetünk: milyen kérdések foglalkoztatták a tanulmányirodalmat, milyen problémák körül ala-

kultak ki viták, irodalmi harcok, milyen könyveket kísért élenk kritikai érdeklődés, milyen írókkal, milyen korsszakokkal foglalkoztak az irodalomtörténészek.

Kozocsa Sándor új bibliográfiája is tanulságos keresztmetszetet ad az 1945 utáni első öt év magyar irodalmáról. Kik voltak ebben az ötéves periódusban azok az írók, akkről a legelőbbet írtak, kiknek művei a legnagyobb visszhangot keltették? A Petőfi-irodalom ugrik ki elsőnek, 16 lapnyi bibliográiai adatai, utána a művész-művek irodalma következik, aztán Ady, József Attila, Krudy Gyula. A Petőfi-re vonatkozó irodalom jelentős részben megemlékezés az 1848/49-es forradalomnak és Petőfi halálának százéves fordulójáról. Hirt ad a bibliográfia Petőfi műveinek külföldön megjelent műfordításairól is: a bolgár, gruz, olasz, orosz, román fordítások azt bizonyítják, hogy az őt ezertől alatt újabb ezrek és százerek lettek Petőfi olvasói. Az Ady-irodalomra elsősorban a sok kortárs-megemlékezés jellemző, de a legjelentősebb, legterjedelme ebb (kötetnyi) tanulmányokat is Adyról írtak. Egy korszak szellemi életének jellegét szinte döntően meghatározta hogy kik voltak az írói, melyik író életműve adta fel a legtöbb kérdést, a legnehezebb problémákban, melyek írói tanulmányozták és idézték a múlt írói közül, 1945 után azokról írtak leg-

többet Magyarországon, akik koruk társadalmának legnagyobb kritikussai voltak, azokat a költőket tanulmányozták és idézték, akik harcos szóval hirdették a forradalmi átalakulás szükségességét. Ezek Petőfi kivételével mind huszadik századiak, a magyar irodalom legújabb korszakának klasszikussai. A nagy történelmi forduló után őseit kereső irodalmunk első mozdulatával úgy látszik a közvetlen elődökhöz fordult. Móra Ferencről többet irtak, mint a két Kisfaludyról együttvéve, Tömörkényről többet, mint Kármán József-ről, vagy Kemény Zsigmondról.

Gazdag anyaggal szerepelnek a második világháború író-áldozatai. Barátok, írotársak rendezik sajtó alá a hátramaradt műveket, barátok és tanítványok mérik fel csonka életműveket, versek idézik emléküket. A Radnótira vonatkozó irodalomban például öt jó költő értékes versét jegyezte fel a bibliográfus. (Ezzel kapcsolatban külön ki kell emelnünk Kozocsa Sándor adatgyűjtő munkájának sokoldalúságát, hogy felvette a bibliográfiába az egyes írókra vonatkozó versek adatait is és azt is megjegyzi, ha valamelyik íróról rajz jelent meg, sőt följegyzí a könyvezési kuriozumokat is, például Petőfi Arany Lacinak című verséből készült leporellót.)

A bibliográfia természetesen a negatívumokra, az el nem végzett feladatokra, az elhanyagolt területekre is felhívja a figyelmet. A statisztikának ez az oldala szintén tanulságos. Vanak írók, akikkel alig foglalkoztak az öt esztendő alatt. Néhány név az ismeretebbek közül: Ambrus Zoltán, Bajza József, Cholnoky László, Cholnoky Viktor, Csáth Géza, Csiky Gergey, Gozdsu Elek, Gvadányi József, Gyulai Pál, Iványi Ödön, Kármán József, Kemény Zsigmond, Kisfaludy Károly, Komjáthy Jenő, Szini Gyula, Török Gyula, Zilahy Károly.

Érdekes volna a bibliográfia alapján azt is megvizsgálni, hogy a klaszszikus művekből mi jelent meg új kiadásban, hány nagy írónk művéből indult meg egész életműveiket magába-foglaló kritikai sorozat. De ezzel a né-

hány összehasonlítással és rögtönzött statisztikával pusztán azt akartuk bemutatni, hogy az irodalom életét érdeklődéssel szemlélő olvasó számára milyen tanulságos olvasmány a bibliográfia.

Szerkezeti szempontból hasznos újítást valósított meg Kozocsa Sándor új munkája. Az eddigi bibliográfiákban a tanulmányok jegyzéke minden felosztás nélkül, a szerzők neve szerinti betűrendben jelent meg. Most 17 rovatra osztotta fel ezt a részt, a tanulmányok tartalma szerint. Nagyobb rovatok: antológiák, drámai irodalom, erdélyi irodalom, 1848-49, időszerű irodalmi kérdések, ifjúsági irodalom, középkor, külföldi irodalmi kapcsolataink, líra, műfordítás, népi irodalom, népköltészet, ponyvairodalom, realizmus, regényirodalom, sajtó és sajtótudomány, színház és színházstudomány, szövegkiadás, városok, csehszlovákiai magyar irodalom, romániai magyar irodalom stb. Kezdő kutatók, diákok, és a nagyközönség számára jelentős könyvnyelbbség ez: készen, összegyűjtve kapják meg egy-egy téma, vagy problémakör anyagát. Persze az ilyenfajta szakkozás mindig nehéz feladat, mert egy-egy cikk gyakran határterületen mozog, az egyik rovatba éppúgy beletartozik, mint a másikba. Kozocsa Sándor általában ezt a feladatot is jól megoldotta, egyes cikkek azonban nem a megfelelő rovatba kerültek, nyilvánvalóan azért, mert címük félrevezette a szerkesztőt. Előfordul, hogy összefüggő vitacikkek egymástól elszakítva külön-rovatba kerültek. Az egyik folyóiratban például „Negyedik nemzedék” címmel jelent meg tanulmány: ez igen helyesen az időszerű irodalmi kérdések rovatában szerepel. Ugyanerre a tanulmányra választott a folyóirat következő számában „Diogenes lámpásával”, ez a cikk viszont már — tévesen — a rovatok végén húzódik meg, holott már a vitaindító tanulmánynál utalni lehetett volna rá, hogy amellé tartozik.

A kötet végére helyezett jó névmutatató megkönnyíti az értékes bibliográfia használatát. V. K.

Felelős szerkesztő és kiadó: Sik Sándor.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

H. R. A probléma, amelyre levélben választ kér, nem új. Vajjon nem végletes pesszimizmus-e — kérdezi — az a keresztény fölfogás, amely szerint az ember Isten kegyelme nélkül, önmagában „semmi”; vajjon ez az elv, ha következetesek vagyunk, nem oda vezet-e, hogy a keresztény, magatehetetlensége tudatában, tétlenül várja Isten segítségét s így „nem építője, hanem terhe lesz a világnak”. Am a keresztény tanítás helyes ismeretében ez a kérdés ilyen formában föl sem vehető; a kereszténységet s a reá épült kulturát éppen az jellemzi, hogy nem „tétlen”, hanem igenis aktív; s ez az aktivitás egyenesen lényegéből fakad. Hadd idézzük itt korunk egyik nagy katolikus bölcselőjét, Maritaint, akinek fejtegetései világos feleletet adnak az ön problémájára. A hindu s egyáltalán a keleti bölcsességnek — mondja Maritain — lényeges vonása az, hogy elcsorban és mindenekelőtt „ascensus”, fölfelé lendülés, mely által az ember emberfölötti állapotba akar jutni, az isteni szabadságban akar részesedni. A zsidó bölcsesség is a szentségre és üdvösségre irányul, de nem önjerejében bízva, mint a hindu, hanem teljes tudatában annak, hogy ezt a bölcsességet semmiféle aszkézissal vagy misztikával nem lehet kierőszakolni: ez önmagát adja; ezt nem merész föllendüléssel megragadja, hanem irgalmas alászálltator alázatosan elfogadja az ember. „Mint hogy az Isten mélysegeibe való behatolásról van szó, hogyan volna ez egyáltalán elképzelhető, ha nem magától Istentől jönne az önkéntes adomány kezdeményezése?” Éppen itt a nagy különbség a Jordán meg Tibet és a Gangesz szemlélete közt — mondja Maritain: — az egyik az emberi föllendülés, „ascensio” bölcsessége, a másik a teremtő Lélek alászállásának „descensus”-ának tudatán alapul. — A keresztény bölcsességet úgy tekinthetjük, mint „a bölcsességek szintézisét és hierarchiáját”. Az isteni teljesség alászállásának misztériuma valósult meg az Inkarnációban; viszont az Inkarnáció szenteli meg, hogy úgy mondjuk, az ember fölemelkedését, „ascensió”-ját, az fosztja meg ezt a fölemelkedést démoniságtól, lázadás-jellegétől: elismeri az ember munkáját, de ugyanakkor hangsúlyozza az isteni kezdeményezés elsőbbségét, primátusát. „Ilyesformán a keresztény világban kettős mozgás van: az, amelyik által az ember Isten felé emelkedik, csak következménye annak, amellyel Isten alászáll hozzá, s amely mindig az elsődleges. S minél teljesebben nyílik meg ama mozgásnak, amellyel Isten önmagát adja, annál erőteljesebben bontakozik ki benne az a mozdulat, amellyel ő adja oda magát Istennek”. Az ember önmagában, pusztán önjerejére hagyatkozva valóban „semmi” a keresztény fölfogás szerint; Isten azonban leszállt hozzá s megtestestülésével megadta neki a lehetőséget, hogy „minden” legyen: részesedjék Istenben. A kezdeményezés Istené, „minden jó és kegyes adomány fölülről származik” — mondja Szent Jakab apostol; de ebben az „adományban” benne van az ember tevékenységének, munkájának parancsa is, mert hiszen „aki téged közreműködésed nélkül teremtett, nem fog üdvözíteni közreműködésed nélkül”.

H. M. — Igaz-e — kérdezi — a modern pszichológiának az az állítása, hogy a lelki életünkben előforduló rendellenességek esetében a legfontosabb teendő a lélek mélyén lappangó indíték tudatosítása? — Csak részben igaz. Vannak esetek, amikor egy-egy szokatlan viselkedés vagy kínzó probléma mögött olyan tudattalan törekvések húzódnak meg, amelyeket le kell lepzelni, különben nem veszítik el az erejüket. Freudék gyakorlatában főképpen ilyenek fordultak elő, azért ő és tanítványai a tudatosítás szükségességét hirdették. Azóta rájött a lélektan, hogy sok esetben nemcsak nem szükséges, hanem egyenesen káros a tudatosítás. Testi betegségeknél sem szokás mindent részletesen feltárni, elég — főleg azoknál, akik hajlamosak a kép-

UJ ORGONÁK
BUDAPEST, XVI, FÜREDI-U. 41.

építését é minden-
nemű javítást vállal
— Telefon 297—23

Rieger Ottó
ORGONAGYÁR

zelődésre, — ha a gyógyulás útját részletezi az orvos, a betegség okait pedig és a velejáró esetleges veszélyeket csak nagy általánosságban jelöli meg. Fokozottan áll ez a lelki életben mutatkozó kisebb-nagyobb rendellenességekre. Hiszen azok, akiknél ilyenek előfordulnak, fokozott mértékben hajlamosak a képzelődésre. Ezért ma már nem a felvilágosítás a jelszó, hanem olyan külső és belső körülmények megteremtése, amelyekben az érvényesülésük gátolt és ezért lelki zavarokban megnyilatkozó tudattalan törekvések is érvényesüléshez jutnak.

B. R. — A mélylélektant illető kérdésére a következőkben adhatunk rövid tájékoztatást. Tudatos gondolataink, érzelmeink, vágyaink, törekvéseink, elhatározásaink, stb. nemcsak egymás közt vannak összefüggésben, mint azt a régebbi, u. n. tudatléktan vagy élményléktan gondolta. Mindezeket és az ezekhez igazodó vagy ezekkel éppen ellentétes külső viselkedésünket nem kis mértékben befolyásolják azok a „tudatalatti” vagy „tudattalan” törekvések, amelyek részben szervezetünk ösztönös szükségleteiben, részben a külső körülmények, a pillanatnyi külső helyzet által kiváltott belső igényekben forrásznak.

Hogyan történik ez a befolyásolás? Mik a befolyásolók, és mik a befolyásolás törvényei? Ezekre a kérdésekre próbál választ keresni a „mélypszichológia”. Válasza nem egyértelmű. Régebbi képviselői (Freud, Adler, Stekel, stb.) egy ösztön vagy egy-két ösztön álcázott megnyilvánulását látták minden tudatos jelenségben és minden külső viselkedésben, az újabbak több ösztönpárt (Szondi) emlegetnek, vagy pedig egy általános ösztönenergia törvényszerűségeit keresik, anélkül, hogy ennek az energiának ösztön-forrásait külön-külön szemügyre vennék (Jung). Hogy az ösztönökön kívül milyen egyéb tényezők befolyásolják a tudatjelenséget és a viselkedést, különösen, hogy mekkora azokban az értelemnek s általában a lélek szellemi oldalának szerepe, arra vonatkozólag sincs egyetértés a pszichológusok körében. Sőt a módszereik sem azonosak. Freud kibeszéltető és álomelemző, valamint Jung „szabad asszociációs” módszere ma mindinkább háttérbe szorul az u. n. projektív tesztek (pl. a Szondi-féle genoteszt, a Rorschach-féle táblák, a „Thematic”-teszt, stb.) mellett, de az utóbbiak alkalmazásánál is különféle irányokkal találkozunk.

K. K. F. — Mi is halljuk azt a panaszt, hogy „kénytelen voltam hazugsághoz folyamodni, de nem ártottam vele senkinek; ez talán nem is bűn”, — és átérezzük kinlódását. Az élet minden időben állított embereket olyan helyzet elé, mikor az igazság megvallása tetszhetik hibának és tilosnak s a hazugság a helyes, sőt köteles megoldásnak. De a katolikus erkölcs tan Szent Ágoston óta egyértelműleg azt tanítja, hogy minden hazugság bűn. Nemcsak az ártó, hanem a mentő is, nemcsak a könnyelmű, hanem a komoly szükségből használt hazugság is. A hazugság ugyanis legbelső lényege szerint rossz valami, és nincs az a tiszteletré méltó és szent cél, amely az ilyen rossz eszközt szentesíthetné. Másrészt rossz és rossz, nagyobb és kisebb hazugság közt igen nagy különbséget kell tenni. Valóban előfordulhatnak olyan súlyos és tragikus helyzetek, melyekből egyik-másik lelkiismeretes és jellemes ember sem talál más menekvést, mert nem mer vállalni az igazság megvallásának várható következményeit akár önmagára, akár még inkább másokra nézve. Az ilyen helyzetben vergődő testvérünket semmiképpen sem fogjuk a szerencsésebbek főnhéjazásával elítélni. De egészen fölmentenünk sem szabad a kényszerhelyzetre való hivatkozással. Nyilván kevésbé bűnös a hazugsága, talán sokkal is kevésbé, de (ha csak nem jóhiszeműen cselekedett téves lelkiismerettel) nem bűntelen. Kereszténynek lenni annyi, mint hinni az evangéliumi törvény életszerűségében, teljesíthetőségében és nehéz körülmények közt is bizalommal követni.